

AARBOG 1967

D.S.K. AARBOG 1967

Udgivet af:

FORENINGEN AF
DANSKSINDEDE SØNDERJYDSKE KRIGSDELTAGERE
1914-18

ved

F. Matzen, Anton Nissen og Hans Petersen

Eftertryk kun med kildeangivelse

AABENRAA
HEJMDALS BOGTRYKKERI
1967

INDHOLD:

Ved vagtskiftet (Ved Hans Petersen, Anton Nissen og F. Matzen)	6
Prinsesse Margrethe og prins Henrik af Danmark	7
Årsmøderne	8
Årsmødet 1967 i Sønderborg	8
For en fremmed sag (Af Misse Grau Hansen)	9
I Syd-Ukraine ved krigens afslutning (Af Chresten Christensen, Holm ved Nordborg)	10
Den hellige flod – Skæbnestrømmen (Af Andr. Christensen, Nybøl)	12
Dagbogsblade med oplevelser og episoder fra krigen (Af Johan Heinrich Schram, Hønning)	16
Dengang vi måtte afsted (Af Chr. Johannsen, Tønder)	27
Erindringer fra krigen 1914 -18 (Af A. Jørgensen, Sønderborg)	29
Når gamle kammerater mødes! (Af Hans Petersen, Sønderborg)	30
Krigsminder 1914-18 (Af Nis Johannsen, Sønderborg)	33
Nordslesvigere i Karpaterne under 1. verdenskrig (Af Jørgen Petersen, Haderslev)	40
Nogle minder fra dengang (Af Thomas Madsen, Egersund)	43
På langfart med »U-140« (Af Heinrich Petersen, Graasten)	45
Efterår og jul 1917 (Af Hans Petersen, Sønderborg)	50
Luftskipper og telefonist fra 1915-18 (Af Nis Nissen, Høruphav)	52
Dømt af soldaterrådet ombord i SMS »Mars« 1918 (Af F. Matzen, Sønderborg)	57
Leder af maskingeværgruppe fortæller (Af Peter Clausen, Lundsgårdsmark, Avnbøl)	62
Fra Øst- og Vestfronten (Af A. A. May, Augustenborg)	75
Fem uger ved Armentieres (Af Johannes Petersen, Abild)	78
Kammerat fortæl: En rolig dag ved Verdun (Af Peter Clausen)	82
To brødre mødes i Frankrig (Af Hans Jensen)	83
Den første jul hjemmefra (Af Jens Ankersen)	84
Ære være deres minde	85

*Kong Frederik og dronning Ingrid skridter D.S.K.-janefronten af
ved årsmødet i Sønderborg 1967*

*Fra kransenedlægnngen ved mindestenen for de faldne 1914-18
på Kirketorvet i Sønderborg*

Fra optoget ved årsmødet i Sønderborg 1967

Kongeparret tager afsked efter kransenedlægningen

Ved vagtskiftet -

(5) Da D.S.K.'erne med stor beklagelse erfarede, at årbogens to redaktører efter 25 års fortræffeligt virke var besluttet på at træde tilbage, fremsattes fra alle sider ønsket om at føre årbogen videre i erkendelsen af, at den er foreningens livsnerve.

Ved årsmødet i Tønder 1965 anmodedes vi tre undertegnede derfor om at føre værket videre, og vi erklærede os indforstået med at forsøge. Årbogen for 1967 er det første resultat af vore fælles anstrengelser. Det har hverken skortet på stof - der er endog en del i overskud til næste år - eller på hjælpsomhed og kyndig vejledning, hvilket vi herved gerne vil sige såvel bidragsyderne som Hejmdals Bogtrykkeri tak for. Vi stoler på, at kammeraterne fortsat fremover vil sende os bidrag til de kommende årbøger.

HANS PETERSEN ANTON NISSEN
F. MATZEN

Prinsesse Margrethe og prins Henrik af Danmark

(6) Sønderjyderne er kongetro. Det bunder dybt i landsdelens og udlændighedens historie. Medlemmerne af D.S.K. 1914-18, Dansksindede sønderjydske Krigsdeltagere 1914-18, regner sig endog for at være særdeles kongetro. Det var jo nok dem, der måtte bære sønderjydernes tungeste byrde under den første, store krig, og som derfor mere og mere rettede blikket mod den anden side af Kongeåen, indtil den dag livshåbet gik i opfyldelse, og Danmark, i kong Christian X's person, »den gamle konge«, som vi i dyb hengivenhed holder af at kalde ham hernede, igen tog Sønderjylland og sønderjyderne til sin favn.

I såvel England som Frankrig fandt man i 1914-18 snart ud af, at der var visse grupper blandt de tyske krigsfanger, som skilte sig ud fra de øvrige. Til dem hørte de dansksindede sønderjyder. Man gav dem snart en mulighed for at samles i særskilte lejre, hvor de kunne leve, tænke og tale på sønderjysk, på dansk. I Frankrig tolkede Danmarks trofaste ven, professor Poul Verrier, sønderjydernes sag og samlede dem i lejren i Aurillac, hvorfra han efter krigen fulgte dem helt hjem til Danmark. Alle danske, men mest dog aurillac'erne og D.S.K.'erne, nærer derfor til deres dages ende en dyb følelse af taknemmelighed og hengivenhed overfor såvel professor Poul Verriers minde som overfor hans fædreland, Frankrig.

Glæden blandt os var derfor stor den dag, tronfølgeren, Hendes Kongelige Højhed Prinsesse Margrethe, genforeningskongens barnebarn, tog sit hjertes udkårne med sig hjem fra Frankrig, hvor vi nu har ham iblandt os som Prins Henrik af Danmark. Må det være os tilladt overfor Danmarks tronfølgerpar at udtrykke vore følelser med disse ord: Også om dem står hjerterne vagt!

D.S.K.:erne.

Årsmøderne

(7) Rækken af D.S.K.s årsmøder er som perler på en snor, en for hvert år, indtil den dag kommer, da der ikke er flere af os tilbage. Men perlen, der føjedes til i år, blev den, der vil gå ned i D.S.K.s historie som den kostbareste af dem alle, fordi det er det årsmøde, hvor vi for første gang havde Danmarks kongepar i vor midte.

De, der oplevede det, vil alle dage huske kongen, som han nedlagde kransen ved mindestenen for de faldne 1914-18 og skridtede fanefronten af foran de gamle veteraner, såvel som dronningens rolige blik og varmende, vindende smil.

Mere bør der ikke siges om dette, så stor var oplevelsen, så dybt gik følelserne.

*D.S.K.-erne gør honnør
for Danmarks kongepar!*

Årsmødet 1967 i Sønderborg

(8) Ved D.S.K.s årsmøde i Sønderborg den 30. juli 1967 holdt grænselandspræsten, pastor emer. *N. P. Nielsen*, Sønderborg, hovedtal en på Teaterhotellet over emnet: »Tider, vi aldrig glemmer«.

Som afslutning på årsmødet holdtes mindeandagt i Set. Marie

Kirken, hvor garnisonspræsten, pastor *Jørgen Rasmussen* gik ud fra bibelordet

*»Men større kærlighed har ingen,
end at han sætter livet til for sine venner«.*

Vi takker de to præster for deres deltagelse og medvirken ved de trufne arrangementer, idet dette i høj grad var med til at give dagen det tilsigtede præg.

For en fremmed sag ...

(9) Der var en tid, nu snart for længe siden,
 hvor næsten hele verden stod i brand.
 Hvor danske mænd blev drevet ud i striden
 dog ej til kamp for folk og fædreland.
 »Men for en fremmed sag I måtte gløde,
 og for et fremmed land I måtte slås,
 og for et fremmed folk I måtte bløde,
 mens der blev tomt i rækkerne hos os«

Og først og fremmest skal vor tanke stande
 ved alle dem, der fik en krigers død.
 Med heltenavn - til fremmed, fjerne lande
 gik de den gang, som pligtens stemme bød.
 Fra øst og vest, fra syd til Slesvigs vange
 vi hører mindets sus og tavse sprog.
 De døde har vi med i vore sange.
 De hejste først vort gamle dannebrog.

Med hver især har faren holdt sin prøve.
 Og derfor blev just viljen hård som stål.
 Når kampen rased', og fik øre døde,
 da var det svært at tro på håbets mål.
 Når fra den fjerne vinternat I sendte
 med stjernens kast en hilsen imod nord,
 da var det vel, det sommetider hændte,
 I syntes livet intet var på jord.
 I danske mænd fra krigens onde plage!
 Nu hævder I jer ret på Slesvigs jord.
 Med mindet gemt fra tunge, trange dage.
 Vor tid får ikke slettet krigens spor.
 Dog synger I jert hjemlands sange fagre
 med dobbelt ret og hjemstavnsbunden røst.
 Og ned i Slesvigs minderige agre
 I lægger sæden til den danske høst.

Misse Grau Hansen.

I Syd-Ukraine ved krigens afslutning

(10) Som hørende til Lst. inf. reg. nr. 9 lå vi sommeren 1918 i Estland. Den 8. august kom vi til byen Turgel (Allenkyld). Uddannet ved maskingevær-afdelingen på Junkerhulvej kasernen i Flensborg blev jeg ved ankomsten til fronten tildelt et maskingevær, 1st. 9. De forskellige geværafdelinger blev udkommanderet på de store godser i omegnen. Alle godser ejedes af tyske grever eller baroner. Vi var en underofficer og seks mand, som kom til godset »Piometz«. Nærmeste større by var Weissenstein. Baroniets ejer hed von Trautenberg.

I Estland var der dengang kun store godser, helt små brug og arbejdere. De var livegne, alle måtte trække for godsejerne, måtte ikke forlade godset, eller gifte sig uden godsejerens tilladelse. Hvor mange gange har de ikke kørt korn ind for godset i det dejligste solskinsvejr, så kunne de bagefter begynde hos dem selv, når det regnede. Blot en lille oplevelse. Vi havde inde i byen købt en dejlig stor steg. Den skulle dog tilberedes. Hos baronen havde de fire piger, og vi fik kokkepigen til at stege den for os. Som tak derfor stak vi hende en 10 rubelseddel. Da græd hun af glæde. De fik jo næsten ingen ting for deres arbejde, og så mange penge var det længe siden hun havde set på en gang.

Vor 2. og 3. batl. var allerede rejst ned til Ukraine i sommeren 1918. Den 6. oktober fik vi ordre på transport derned. At rejse dengang og nu er jo to ting, det ved alle, der har været på transport. Vort bestemmelsessted var Kiev. Da vi kom derned, ville de ikke tage imod os. Vi fortsatte rejsen til byen Fastov. Et lille pusterum på et par dage, så kom der besked om, at vi skulle fortsætte rejsen til halvøen Krim. Vi havde hørt Krim omtale som en meget smuk halvø og begyndte at glæde os til turen derned, vi anede jo ikke, at (11) krigens afslutning var så nær. Det blev ikke til Krim, men til godset »Mytnitsa« 3-4 km fra Walsilkov. Lede og kede var vi allesammen af den megen omrejsen. Når man først har været 3-4 uger undervejs i kreaturvogne, hænger det en ud af halsen, så tilbage igen til Kiev. Endelig den 10. november havnede vi i byen Zuamenka, et jernbaneknudepunkt beliggende mellem floderne Bug og Dnjepr. 1. kompagni blev i jernbanevogn ene, maskingeværkompagniet blev indkvarteret i en stor fabrik.

Selve Ukraine er et meget smukt og frugtbart land og kaldes og med rette Ruslands kornkammer. Der dyrkes mest majs, hvede og solsikker. Ukraine er et udpræget landbrugsland med stor kvæg- og fåreavl. Samme dag vi kom dertil, hørte vi om revolutionen i Tyskland. Under mit ophold ved fronten var jeg abonnent på »Flensborg Avis«. Sidste avis fik jeg den 15. november. Nysgerrige var vi jo alle. Da den sidste avis kom, blev jeg kaldt ind på skrivestuen. De ville høre nyt om revolutionen, - »for«, sagde de, »du kommer til at fortælle os lidt, hvad der står i avisen, »die verdammte Dänen-Zeitung können wir ja nicht lesen«. Der stod en lille bemærkning om, at der måske var håb om, at Nordslesvig igen kom til Danmark. Det fortalte jeg vor feltvebel. »Dann bist du ja ein Landesverräter, men«, tilføjede han, »tak du Gud for, at du kommer hjem til ordnede forhold, vi andre kan komme til Tyskland, hvor der er revolution og kaos«.

Jeg var jo eneste nordslesviger ved kompagniet. Ved 1. kompagni var Jørgen Kolmos-Holm og flere andre fra Nordslesvig. Hvor gjorde det godt, når vi kunne tale sammen på dansk. Ved 1. batl. var der også mange nordslesvigere, bl.a. H. Hansen Brandsbøl, Frederik Hviid, Padholm (Als), et par fra Sønderherred, Jes Johansen, Pøl, jeg tænkte mindst på, at det var sidste gang, jeg talte med ham, ved et sammentræf straks da vi kom til Zuamenka. Under et overfald fra Petluratropper faldt han den 18. december ved Jelisavelgrad. Nu afdøde dentist Aarø Hansen, Tandslet, fortæller i årbogen 1943 om tilfangetagelsen af regi-

mentsstaben, deres fængselsophold i guvernementets tugthus og (12) til sidst i Nikolajek, flere gange truet af kosakkerne, der ville skyde dem; dog, ved en kammerats beslutsomme optræden, fik han, der var flygtet fra fængslet, kontakt med en tysk officer. Mellem denne og det nye regime lykkedes det efter lange forhandlinger og bestikelser at få fangerne på fri fod. Efter en togrejse til Odessa fik de skibslejlighed til Konstantinopel og derefter med skibet » Minna Horn « af Slesvig ad søvejen til Hamborg. De kom først hjem i april 1919.

For os så det også mørkt ud. Krigen var forbi, Vi var havnet nede ved Sortehavet, og foreløbig var der ingen udsigt til at komme hjem. Ingen breve hjemmefra, heller ikke hjemme vidste mine forældre, om jeg var levende eller død. Der gik allehånde rygter. Min far havde talt med en, der kom fra Ukraine, som fortalte de skrækkeligste historier om barbariske handlinger overfor soldaterne, Dette gjorde stemningen endnu mere trykkende for dem. Revolutionen forandrede det hele, der blev dannet soldaterråd. Kommandoen blev frataget officererne, hvilket dog kun gik ud over en enkelt, en officersstedfortræder. Denne fik akselestykkerne fjernet, og han selv blev puttet i arrest. De andre var alle vellidte, Vort kompagnis løjtnant Oose var en fin og nobel officer, en lærer fra Berlin. En deputation på tre mand stillede en dag hos regimentskommandøren iført ekstrahue og vikkeligamacher (han var en hader af al ekstravagance) og hent ydede til, at nu var det slut med all eksercits, Den gamle officer græd, han var en mand sidst i tredserne. Det, sagde han, er endnu aldrig overgået mig, der har været soldat i over 50 år, at en menig sådan har optrådt for en høj foresat. Vagtjeneste blev dog bibeholdt af sikkerhedshensyn. Vi havde altid haft et godt forhold til civilbefolkningen i den korte tid, vi var dernede.

Så kom de første krigsfanger hjem, forbitrede var de, hvilket der ikke var noget at sige til. Fra kompagniet blev der udstedt en bekendtgørelse om, at vi ikke måtte gå i byen, kun hvis vi var et selskab på 6-8 mand. En kammerat og jeg var dog en dag stukket ned på torvepladsen for at købe en flomme fedt. Vi fik handelen afgjort, men da vi vendte (13) os om, var der en, der rev geværet fra min kammerat. Jeg smækkede ham med kolben over armen, så han tabte geværet. Der blev en hujen og råben, så vi var alt andet end glade ved situationen. Nu vidste vi, at der gik en sti bag boderne ind til banegården, og ved at følge den slap vi helskindet hjem, dog blev vi skældt godt ud, da vi fortalte dem om vor episode, En lærestreg for os om ikke at gå alene i byen. En dag kom der telefonbesked fra en sukkerfabrik. Et maskingeværkommando, som var stationeret der, ringede om hjælp, de var blevet overfaldet af russerne. I huj og hast blev der afsendt et stort kommando, jeg kom dog ikke med. Henimod aften telefonerede de til skrivestuen, at det hele var falsk alarm. Direktøren ville se, hvor hurtigt der kunne være hjælp tilstede i nødstilfælde. De fik en masse at drikke, og vi ved jo, at vodka ikke er det rene vand, men 80-90 pct. sprit. Vi, der var hjemme, sørgede for, at geværer og patroner kom af vejen. Da de kom hjem, var de så berusede, at de skabte sig som vilde, og var ved at gå amok. Ved den lejlighed fik vi for første gang deres sande sindelag at mærke, og ikke mindst jeg, der var dansker, fik mange bemærkninger derom. Vi fik dem dog listet i seng, og der faldt igen ro over gemytterne. Til straf for at have holdt os for nar, måtte direktøren af med 5 kg sukker til hver mand, som vi måtte tage med hjem - hjem, men hvornår.

Forespurgte vi angående hjemrejsen, fik vi til svar »Nur keine bange, die Truppen werden von unten abgerollt«. At der ingen tropper var foran os, fik vi bevis for ved hjemrejsen i juledagene. Vi gik og spekulerede på, om vi skulle stikke af, som enkelte allerede havde gjort. Dog risikerede vi det ikke, den russiske vinter kommer tidlig. Frygten for at indesne et eller andet sted afskrækkede os. Den 19. december om formiddagen løb der en transport

ind på banegården. Den kom fra Odessa med marine-infanteri, sanitetsafdelinger og sygeplejersker fra fronten i Tyrkiet. J. Kolmos og jeg bad dem om at tage os med, men vi fik afslag. Så var der intet andet tilbage, end at vente, vente og atter vente. De fleste af de gamle landstormsmænd havde jo gjort hele krigen med og havde ventet i over fire år.

(14) Til slut skal dog fortælles om en lille oplevelse, jeg havde dernede. En af de sidste dage blev jeg sendt afsted med et brev til kommuneforstanderen i en nærliggende by. Adressatens navn var Johnson, jeg studsede ved navnet, det lød som svensk. Jeg fandt ind til byen og huset, hvor han boede. I køkkenet blev jeg modtaget af tre unge piger. De talte sammen, og jeg opfattede nogle svenske ord. På gebrokkent russisk-svensk forklarede de, at deres forældre var indvandret fra Sverige. Jeg var dumpet ind i en svensk koloni. Flere år efter, først i tyverne, læste jeg i avisen, at flere af koloniens medlemmer havde fået lov til at rejse til Sverige. Under revolutionen havde de gået meget igennem. Læs bare bogen » Stille flyder Don«, så får man et indblik i kampen mellem rød og hvid.

Næste gang vil jeg fortælle om den dramatiske rejse hjem fra 22. december til 5. januar 1919.

Chresten Christensen, Holm, Nordborg.

Den hellige flod - Skæbnestrømmen

(15)I 1950 og 1960 foretog vi en rejse igennem de gamle kampområder i Frankrig, hvor der stadig er to episoder, der passerer revy for mig, trods de mange år der er gået siden. Inden hjemrejsen fra garnisonen i Potsdam forsynede jeg mig med nogle generalstabskort fra vores »B. Wagen«. Det er en stor hjælp, ja, næsten en betingelse for at finde de ofte små afkroge, ligesom en regimentshistorie også er en god og interessant hjælp.

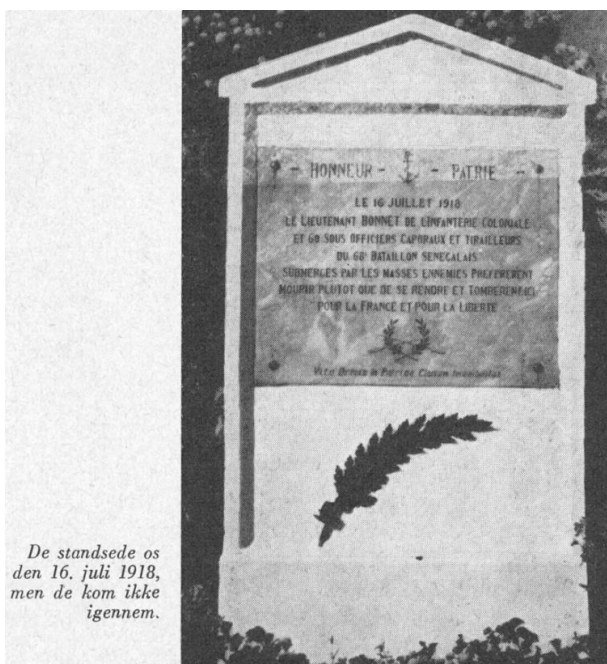
Ved Marnefloden - af franskmændene kaldt: den hellige flod og af tyskerne: Schicksalsstrom - mødte tyskerne deres Waterloo, både i 1914 og 1918. Den 15. juli 1918 startedes den sidste storoffensiv. Vor division (2. Garde div.) blev indsat på højre side af Reims med Epernay som mål, og det blev den, der kom længst frem, indtil vi den 16. juli om aftenen blev standset af franske kolonitropper. De myldrede frem af Savartskoven fra venstre side for at forhindre et gennembrud af den kun en kilometer brede åbning mellem Savartskoven og Marnefloden. Henimod aften gik desuden franske lænkeballoner op omtrent i ryggen på os, idet divisionen på højre og venstre fløj ikke var fulgt med. Til at begynde med antog vi dem for tyske, men da vi kort efter fik svære fuldræffere fra fransk steilfeuer-skyts, blev vi klar over, at det var forbi med den gode dækning i vinbjergene. Om eftermiddagen den 16. juli blev vi nemlig beskudt med flachbahnskyts, der gik lige over hovedet på os og havnede nede i Marnefloden. Nu gav det fuldræffere både i kanon- og prozestillingen, kanonerne blev bragt til tavshed, betjeningen blev dræbt eller såret. En fuldræffer imellem første og anden proze dræbte eller sårede de ti af tolv heste. Alle vi seks trainkonstabler (fahrer) slap, hvor utroligt det end lyder, uden en skramme, hvilket skyldes, at vi alle opholdt os på den

rigtige side, hvor en del af os blev begravet under (16) hestene, der styrtede om af lufttrykket. Husker endnu, da de fandt mig under hestene, da mente jeg, at det var på tide at forsvinde, »abzuhausen«, men de gamle mente, at nu var det om at få ryddet op. Som nævnt blev der kun to heste tilbage af tolv. Med dem slæbte vi de to kanoner noget i dækning og begav os på tilbagevejen med den ene af prozerner. Det var efterhånden ved at blive mørkt, og på vej ned gennem vinbjergene kom stjærten, der nu manglede fortrækket, altid ned under de i vinbjergene anbragte stâltråde. Pigtrådssaksen var forsvundet, og som vi stod og hersede dermed, blev den ene af de to heste så hårdt såret, at også den måtte slås ned. Vi forsøgte nu, efter at ammunitionen var smidt over bord, med den ene hest at komme ned ad vejen langs Marnefloden, og i morgentimerne fik vi atter kontakt med vor afdeling.

Da offensiven startede kl. 4 den 15. juli forløb alt planmæssigt til op på formiddagen, da Alexander- og Franzerregimenterne mødte kraftig modstand. Vor bataljonschef Hauptmann Lancelle vejrede som altid den vanskelige situation og fik med infanteriets kommandører aftalt tid og sted for et fortsat angreb, der må have været meget betydningsfuldt, idet den nævnte Hauptmann fik sin »pour le merite« for denne indsats, der ellers var forbeholdt ældre generaler, og som svarer til det engelske Victoria Cross (han er forøvrigt faldet på Østfronten som generalmajor i 1941 iflg. »Flensb. A.«). Et par andre officerer fik deres Hohenzollern, nærmere betegnet: »Das Kreuz der Ritter des königlichen Hausordens von Hohenzollern mit Schwertern«. Jeg var nu spændt på at se, hvad der gemte sig imellem Savarskoven og Marnefloden. Dette areal var nemlig som ved Verdun, urørt siden hin julidag 1918, hvor en mindesten (bill. nr. 1) var anbragt med følgende indskrift: »Honneur-Patrie den 16. juli 1918 - Lt. Bonnet med 60 mand af 68. bataljon senegal. Omgivet af fjendens masser foretrak de døden frem for at overgive sig«.

De var derfor med livet som indsats med til at skabe et historisk vendepunkt, idet selv tyskerne indrømmede, at denne dag var vendepunktet i hele krigens historie. Det var en tidlig septembermorgen i 1960, at jeg stod her alene, mens de andre rejsefæller var gået i vinkældrene i Reims. Jeg vandrede op på (17) vinbjergets top, satte mig ned og nød udsigten over den frugtbare Belvaldal og den sølvglinsende Marne. I dag var der ro over det skønne landskab, kun afbrudt af bedeklokkernes spæde klang i den lille landsbykirke nede i Port a Binson ved floden.

I nærheden af denne historiske plet besøgte jeg en kirkegård med 10.000 faldne, og jeg fik en længere samtale med manden, der passede gravene. Jeg fortalte ham, at der var gået

Gården i Waregem.

en melding igennem: - »Der Weg nach Chatilon ist frei« -, hvilket viste sig ikke at slå til. »Nej«, sagde manden, og så pegede han ud over landskabet, »for da de kom hertil, var ledet lukket, og det skyldtes, at franskmændene havde skaffet sig kendskab til tyskernes forehavende, hvorfor de i tide havde trukket deres infanteri og artilleri tilbage«. Derfor tog officererne lovlig let på tilværelsen de første dage, og når nogle af os ville (18) »rekvirere« noget, lød det: »Lass die Scheisse liegen, in Epernay gibt es mehr«.

Allerede natten før offensiven startede, vakte det nogen mistanke om, at alle skovene, der var fyldt med mandskab og materiel, blev overdænget med artilleriild, så vi måtte forsvinde ud af dem, hvorefter vi blev udsat for flyverangreb, efter at der først var kastet de velkendte fosfor-lyskugler med faldskærme ud (sådanne har bl.a. allerede været brugt ved Bøffelkobbel 1864).

Da vi var på vej ud af skoven med hestene, blev den mand, der gik foran mig, hårdt såret og døde 14 dage senere på lazarettet. Han var en 18 års dreng ligesom jeg. Vi lå 1. pinsedag og soled os på en græsmark og talte om krigen. Han spurgte mig da, om jeg mente, at vi ville komme hjem igen. Det kunne jeg ikke svare på. Han lå med hovedet vendt nedad og græd hulkende, så tårerne vædede græsmarken.

*

En anden episode foregik i Flandern ved byen Waregem sydvest for Gent. En morgen blev jeg sendt ud til fronten med en vogn og to medhjælpere for at proviantere eller rekvirere. På vejen derud skulle vi igennem Waregem. Hele frontafsnittet var på dette tidspunkt roligt, men vi nåede kun ud på den første gård, inden englænderne indledede et angreb og satte ind med spærreild og blokerede gennemkørslen i byen, så der pludselig ingen vej var

tilbage mere. Vi holdt rådslagning med det resultat, at mine medhjælpere ville forsøge at komme uden om byen og vente på mig der. Der kom dog efterhånden flere køretøjer og en del fodfolk, der trodsede spærreilden. Jeg valgte at følge efter dem trods faren for styrt blandt de forreste vogne inde i byens snævre gader. Hele kolonnen kørte nu alt, hvad hestene kunne strække ud, over sprængte telefonpæle og tråde, der skar hestene i benene, ind efter byen, hvor en sprængningskommando forsøgte at holde os tilbage. Men alle kørte de forbi og ind gennem byen. Da jeg som sidste vogn i kolonnen var lige ud for vagtposten og så hans fortvivlede udtryk, slog det ned i mig - manden havde da vist ret - og jeg vendte derfor omkring og kørte ud mod fronten igen, men nu forfulgt af lavtgående flyvere, hvorfor jeg søgte dækning på den nærmeste (19) gård uden for byen. En af flyverne lændede sig ud af maskinen for bedre at kunne se, hvad der var i vognen. (Gården ses på billede 2). Her lagde jeg mig i dækning bag en trappesten i en kartoffelkælder. Efter kort tid begyndte et engelsk feltbatteri (alarmeret af flyvere) at skyde sig ind på gården. De skød i længere tid for kort og standsede først, da hestene var faldet. Ventetiden er altid lang og i særdeleshed i en så kritisk situation, hvor jeg kunne følge de enkelte salver nærmere sig. Det fjerde skud i den sidste salve kunne ramme mig, men skæbnen ville, at det ramte to meter fra mig, og at trappestenen tog stødet af. Ventetiden blev desuden optaget af en anden uhyggelig tanke, idet jeg mod alle regler og sædvaner ikke havde fået min gasmaske med. Da vi i 1960 besøgte denne gård, erfarede vi, at hele familien, der sad i kælderen den dag, jeg var der, var gået til under et gasangreb to dage efter, så mine bekymringer over gasmasken var ikke helt uberettigede.

Hen på eftermiddagen blev fronten rolig igen, så jeg kunne uhindret gå tilbage gennem byen, hvor samtlige køretøjer med heste og mandskab, der kørte foran mig om formiddagen, lå døde på gaden. Det blev min redning, at jeg lod mig påvirke af vagtens fortvivlede udtryk.

(20) Mine to medhjælpere, der på den anden side af byen havde ventet på mig hele dagen, havde lige opgivet håbet om at se mig igen, så da jeg pludselig dukkede op, var der to, der blev glade. På deres vej uden om byen havde de set mig køre ind mod byen, men ikke at jeg var vendt om igen.

I løbet af sommeren 1918 havde vi tre »rohrkrepiere«, hvor granaten eksploderede i kanonrøret, hvilket bl.a. skyldtes den dårlige ammunition. Da vi en nat kom ud for at skifte stilling, så vor kanon sådan ud, ja, endnu værre, idet denne her er forsynet med nye hjul. I stedet for kanonen fik vi læsset betjeningen, der dels var død og dels hårdt såret, op på prozen. Det var en yderst vanskelig og sørgelig køretur.

Vi syntes vel alle, at den første verdenskrig var skrækkelig, og dog skulle vi opleve det, der var værre. Vi besøgte på hjemvejen K.Z.-lejren Belsen-Bergen. Man savner ord til at udtrykke, hvad man føler, når man forlader dette sted. Dog, en engelsk forfatter ramte noget nær det rigtige, da han sluttede: » ... thi efter det skete må man erkende, at krig ved fronterne trods alt er en human måde at likvidere folk på«.

Andr. Christensen, Nybøl.

Dagbogsblade med oplevelser og episoder fra krigen 1914 -18

Da vi forpassede et gunstigt øjeblik.

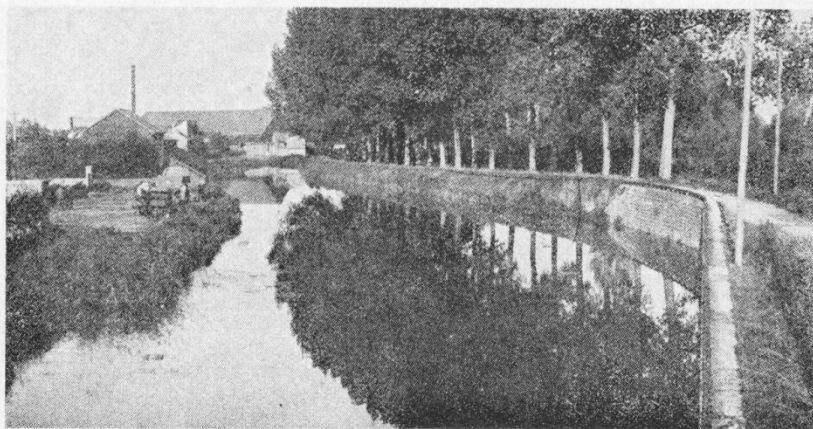
(21) Ved krigens udbrud skulle jeg møde første mobiliseringsdag Haderslev, men jeg ankom for sent, og kompagniet var allerede dannet. Jeg blev så sendt hjem igen og fik lov til at blive der i en halv snes dage - til den 11. august. Nu skulle jeg imidlertid give møde i Flensborg og ikke i Haderslev som første gang. Vi var fire fra amtet her, der stillede i Flensborg, og vi blev alle sendt til Kappel ved Slien. Tyskerne kunne senere selv ikke forstå, hvordan det var gået til, at vi var blevet sendt til Kappel. Men vi blev der også kun i otte dage, hvorefter 50 mand af os blev udskiftet med det samme antal i kompagniet i Sønderborg. Det var et meget stort kompagni her i Sønderborg - 550 mand - og vi var så mange, at man næppe vidste, hvor man havde os. Ville vi gøre tjeneste, så trådte vi an til inddeling, hvis ikke, så blev vi bare borte. Jeg har kun været på vagt en gang her i Sønderborg, og det var på Dybbøl Banke. - Men så kom en del af os på kystvagt, hvor vi skulle være fem døgn ad gangen. Vi blev her forplejet af befolkningen, og det var herlige dage; vi var der med fire afløsninger, så vi havde to timers vagt og seks timer fri. - Jeg blev motorbådsfører og havde kun tjeneste, når båden skulle ud, ellers var jeg helt fri. Vi lå ved Taksensand - og en anden kystvagt lå oppe ved Tranerodde. Vi udsendte så patruljer imod hinanden og plejede at mødes på halvvejen.

Nu havde tyskerne ikke for rigeligt med officerer i de dage, og det var en feltvebel (oversergent), i civil en skovfoged, der havde kommandoen over os og skulle føre kontrollen med tjenesten og vagten. En aften kom samme herre ved 24-tiden og beordrede os ud på inspektion. Han havde forinden været på (22) Frydendal kro og drukket tæt med mandskabet, så ret bedugget, det var han. Bælgmørkt var det udenfor, og han kunne kun med besvær stå på benene. Først måtte soldaterne stille op, og dem begloede han både forfra og bagfra; derefter beordrede han den før antydende vagtinspektion ud, altså midt om natten. To mand med geværer og 15 skarpe patroner fik ordre til at bistå aktionen - og så mig som bådfører - han selv fik intet gevær. - Undervejs blev vi et par gange beskudt, det var af andre patruljer (vore egne), og vi måtte hver gang så langt ind på dem, at vi kunne råbe dem op og give os til kende. Endelig nåede vi vort bestemmelsessted.

Men her måtte vi vente på vor »skovfoged«, idet han traf en god bekendt, og så gik solderiet for sig igen. Var herren ikke plakatfuld før, så blev han det nu, men endelig kom han da, og vi kunne begive os på hjemvejen. Vi var dog næppe kommet klar af land, før han råbte over til mig: »Laat mi man stüren« - han var jo hamborger. Jeg måtte så overlade ham rorpinden, han var jo min foresatte. - Aldrig har vi været så nær ved at blive internerede, end denne nat. Et par gange var vi næppe mere end 200 meter fra Fyns land, og det havde været så nemt at støde til hanen til benzintanken, så ville det have været sket. Men vi havde det for godt ved vort job her ved kystvagten, var jo også op imod de fyrre år gamle, så vi regnede ikke med nogen sinde at komme til fronten (det var jo i 1914, da man troede, at krigen var endt inden jul) - og derfor lod vi være. Havde vi vidst, hvad vi ved i dag - nu efter krigen - så havde vi nok gjort slut allerede dengang. Vi var jo tre, der kunne tale dansk og vi havde haft let ved at klare os i Danmark i de fire år, krigen endnu varede. - Men jeg rev altså rorpinden fra vor feltvebel, og vi nåede tilbage i god behold.

*Der hentes vand ved
kilden i Le Hamel i
Frankrig*

Parti fra kanalen i Attigny

Vestfrontens højre fløj

Russerne har skudt vort kvarter i brand

Sådan blev det gunstige øjeblik forpasset. Men den nat har jeg tit tænkt tilbage på, når vi døjede ondt under krigens larm i skyttegravene, mens kuglerne peb os om ørerne.

Til fronten.

Vi havde, som fortalt i det foregående, forpasset det gunstige øjeblik til at blive interne-rede, og vi blev i de hjemlige egne endnu et par måneder. Men længe gik det ikke; vi skulle ud til (23) fronten og blev i den anledning sendt til Slesvig for at blive »frontklædte«.

Først i november 1914 var vi færdige til afgang, og den 7. om aftenen kl. 9 gik det løs, men ingen vidste hvorhen. Dagen efter om formiddagen var vi inde i Mecklenborg, så vi var nu klar over, at det gik til Østfronten.

Den 11. om morgenen kl. 5 ankom vi til Darkemers i Østprøjsen og blev straks udladet. Det hed sig omgående at lade geværene, thi både forude og til siderne hørte vi skydning med kanoner og geværer. Russerne var dengang inde i Østprøjsen, og tyskerne gik tilbage.

En tæt tåge lå over egnen, så vi kunne ikke se 10 meter frem, og vore officerer vidste ingen besked. Det blev en trist march: Hundrede meter frem ad gangen, så holdt. Vi havde en meget stor oppakning, stive var vi af jernbaneturen, koldt var det, og vi frøs ved at stå stille uden at måtte lægge tornysteret. Imidlertid fortsatte skydningen omkring os, og vi vidste ikke, i hvilket øjeblik vi kunne blive indviklet i kamp.

Klokken 9 lettede tågen, og vi kunne rykke frem. Hele tiden mødte vi civile, flygtninge, til fods og kørende. Af deres ejendele førte de med sig så meget, som de kunne overkomme. Snart kastede vi det ene stykke efter det andet af vor oppakning hen til dem, thi soldaten vil ikke slæbe på mere, end han har brug for, resten »taber« han eller forærer bort til hvem som helst, der vil samle det op. En masse ammunition er for eksempel aldrig kommet til vejs ende, men »tabt« eller kastet i vej grøften.

Jeg tænker også tit på soldaten på eksercerpladsen: Der blev enhver efterladenhed i stramhed og disciplin straffet hårdt - i felten derimod var det hele ganske anderledes: Enhver går, som han vil, ikke tale om geledder, enhver bærer sit kluns, som han vil. Geværet er hængt om halsen, og en passende gren bruges som spadserestok. Så kan han gå sine 30-35 kilometer om dagen, hvis han da vil. Han vrøvler og skælder ud på det hele, og officererne gør klogest i at skælde med, bestandig opad, til de ender ved generalen, som jo dog ikke er til stede. -

Men nu var vi altså landet på Østfronten. og jeg har et par minder og oplevelser herfra, som jeg vil fortælle lidt om på de følgende sider, lidt af alt, både godt og ondt, som det nu falder.

Et brandkommando i Østprøjsen.

(24) Vi lå i en by, der hed Vensken, og russerne lå i byen Rudern. Mellem dem og os befandt sig godset Rudern. Russerne opholdt sig kun om natten i byen, om dagen kunne de ikke være der på grund af det tyske artilleri. Nu ville man heller ikke finde sig i, at de havde byen til natteherberge, og derfor skulle den afbrændes. Et brandkommando bestående af en officersstedfortræder, tre underofficerer og 30 mand, altså tre gange det normale antal til en sådan aktion, blev udsendt på denne ekspedition, hver forsynet med en flaske petroleum, noget blår og en æske tændstikker.

Som forberedelse på foretagendet begyndte kl. 5 om morgenen beskydningen af byen med vort artilleri. Vi fik ordre til at rykke frem til godset. Kl. 6, altså efter en times forløb,

skulle skydningen ophøre og slutte af med tre salver, hvorefter vi ville få ordre til at rykke frem.

Alt gik efter planen. Det var en underlig prikkende fornemmelse, der betog os, da vi ikke havde været med til noget lignende før. (Det var jo i november 1914). Bælgmørkt var det omkring os, himlen var sort af skyer, og vi måtte avancere med yderste forsigtighed.

Vi gik en snes mand gennem byen, idet vi skulle danne sikringsstyrke foran den. Her formede vi skyttekæde, og nu kunne resten af mandskabet gå i arbejde. Det varede jo heller ikke længe, inden det blussede lystigt op på mange steder inde i byen. En russisk patrulje kom imod os; den blev straks angrebet og måtte skyndsomst trække sig tilbage med tabet af en såret af de tolv, der var sendt ud. – Vi måtte flytte vor skyttekæde tilbage og ud til siden, da den var alt for synlig, stærkt belyst som den var af ildskåret fra den brændende by. Kun et par vagtposter blev stående på udgik, mens resten hjalp til med at antænde huse.

Det var en by på et par tusinde indbyggere, og et sørgeligt syn var det at se en sådan brand. Et par vejrmøller gik rundt med ild i vingerne, efter at bremseklodserne var blevet fjernet. Nu var opgaven løst, og der blev fløjtet til samling. Mens vi stod opstillet på gaden, bemærkede vi pludselig noget, der rørte sig inde i et lavt skur. Vi troede, at det var russere og råbte (25) dem an, at de skulle komme frem, men der kom ingen. Et par behjertede mænd vovede pelsen og mavede sig derind. Vi var spændte på, hvad der ville ske, men da de kom frem igen, drev de en stor griseso foran sig. Den blev nu i triumf ført med som krigsfange og dagen efter dømt til døden.

Et russisk angreb.

Vi var nu ikke mere i Østprøjsen, men inde i Rusland, vel et hundrede kilometer fra Alenstein. Her havde vi en forholdsvis rolig stilling ved byen Staviske.

Der var imidlertid gået nogle måneder - vi skrev 1915, og vi nærmede os foråret. -

Fra den egn har jeg nogle oplevelser, som jeg her agter at berette lidt om. – Jeg tænker på et russisk angreb. Det var natten den 7. marts 1915 - vi var kommet på noget, vi kaldte »underofficerspost« - da russerne forsøgte et angreb, der dog endte med, at de blev slået tilbage på mindre end et kvarter. Vi var kun 18 mand til at forsvare stillingen, og efter angrebet lå der mere end et halvt hundrede døde og sårede foran vor forhindring. Vi havde den store fordel at ligge i en skyttegrav, og pigtrådsspærringen var kun 20 meter fremme. Hen til denne var russerne gået frem i en tæt klynge, så det var næsten umuligt for os at skyde forbi. Deres fører, en russisk officer, satte i et eneste spring over pigtråden, hvorved han kom næsten helt hen til os, inden han sank dødelig såret sammen. Vor stilling lå i en lille skovhave, og forhindringen bestod bare i en enkelt tråd, der var spændt fra træ til træ. – Ja, det er grueligt sådan at skyde ned »for fode«, men for os var det nødværge.

Vi havde kun to sårede, en hårdt, og han døde - og så en let såret. Det var jo vor store fordel, at vi lå i dækning i vor skyttegrav. – I øvrigt blev det en drøj tørn for os, da vi måtte blive og forsvare stillingen hele dagen derpå, altså mere end 48 timer uden søvn. Heldigvis fik vi hjælp af vort artilleri, der gik i gang med at beskyde de russiske stillinger, så vi slap for flere angreb i den omgang.

Første gang på orlov. – Hvordan jeg rejste hjem.

Her fra Staviske-egnen oplevede jeg for første gang at komme (26) på orlov. Nu havde vi også været ved fronten i et halvt år, og alle længtes vi efter at komme hjem. Een af os havde allerede haft det held at komme af sted som den første, og endelig - den 10. april - oprandt også dagen for mig. Klokkeren 7 om aftenen måtte jeg tage af sted, men det øsregned, og jeg blev i hulen til hen på natten, men startede allerede klokken 3 til fods på de 5 km, der var til Staviske. Undervejs derhen kunne jeg ikke lade være med af og til at kigge mig tilbage, ængstelig for at nogen skulle komme og stoppe mig, så nervøs var jeg. Fra Staviske kørte jeg med postvogn til Rotzinnen og derfra med en trainkolonne til Bialla, hvor jeg ankom klokken 4. Jeg havde nu nået jernbanestationen, og det var de første 50 km, der var tilbagelagt. På vej til Johannsburg, som vi nåede næste morgen klokken 6, måtte vi holde på sporet i Klankenburg i hele tre timer, da der holdt et afsporet tog på strækningen. – Hvor bliver et sådant ufrivilligt ophold langt og irriterende, når man er på vej hjem. – I Allenstein mærkede vi tydeligt, at vi havde fjernet os mere og mere fra krigsskuepladsen og nu var lidt mere inde i den civile verden. Ved midnat nåede vi Berlin, men måtte vente til næste morgen og nåede ved middagstid Altona. Nu gik det nordpå og hjemad til Skærbæk, hvor vi ankom klokken 7. Sidste strækning, hjemturen til Hønning, foregik til fods, det var 15 km. (Om sin orlov fortæller Schram intet nævneværdigt, kun at han søger om 14 dages forlængelse, som han får. Han slutter dog med at notere, at han måtte skifte tøj udenfor, inden han fik lov til at komme ind, thi »der var jo de mange små grå, som han ikke kunne sige sig fri for«. »At komme hjem var næsten værre end at være derude«, siger han lidt surmulende til sidst). Red.

I stilling igen efter orlov.

Efter ansøgning fik jeg min orlov forlænget med 14 dage, men de gik jo alt for hurtigt, og jeg måtte af sted igen. Den 6. maj var jeg atter ved min afdeling i Staviske, i vor tidligere rolige stilling, så omgivelserne var de gammelkendte. – Men man viste, at man var ret utilfreds med, at jeg havde søgt om og fået min orlov forlænget. Ved militæret skælder man jo ud, (27) og det fik jeg at føle til rigelighed; men hva', det tager man sig let, thi hvornår skælder »de« ikke ud? –

Vi havde ellers en rolig stilling her, og dog kan det ske, at døden indhenter en og anden, og sådan oplevede vi det også her: Christian Hansen fra Rugbjerg ved Hovslund stod en dag - det var den 20. maj 1915 - på post i skyttegraven. Feltvebelen, der havde tjeneste i graven, kommanderede ham op på »trin- brættet«, så han kunne se over brystværnet. Kort efter blev han ramt i hovedet og hårdt såret. Han døde en halv times tid senere, og vi begravede ham om aftenen ved siden af seks andre kammerater ved byen Salesi. Der blev sat en fælles gravsten over disse syv fra vor afdeling. Blandt dem var også ølbrygger Petersen fra Sønderborg og Bjerregaard, fra Sommersted Haderslev vesteramt.

Men vi var alle enige om, at feltvebelen, der var skyld Christians død, selv burde have været beordret op på trinbrættet. I øvrigt var han kendt blandt os som en stor kryster og kujon.

En fangetransport. (Juli-august 1915).

Under sommeroffensiven i 1915 på Østfronten kom vi en aften til en by, der hed Janova, og jeg måtte overtage vagten, efter at vi havde marcheret 35 km den dag. Det er jo ikke med stor begejstring, man tager imod en sådan tjans.

I nattens løb blev der indleveret 31 fanger, og næste morgen fik jeg ordre til at bringe dem til fæstningen Ossawitz, en marchtur på 80 kilometer. – Men jeg forlangte at få levnedsmidler til os 35 mand, inden vi begav os på rejsen. Man gav os det svar, at man havde intet, hvorefter jeg nægtede at tage af sted uden, og til sidst kunne man da afse lidt. Det blev til nogle poser kiks og et par dåser kødkonserves, men alt for lidt - det skulle vi ikke blive fede af.

Klokken to om eftermiddagen startede vi. Efter et par kilometers march kom vi forbi en have med frugttræer, der bugnede af æbler og pærer. Der lå kun en løjtnant og hans oppasser i huset; den sidste lavede vrøvl, men vi lod ham forstå, at han bare skulle »melde« sig, hvis han agtede at komme med indvendinger. Men hverken han eller hans løjtnant lod sig se, (28) og både fangerne og soldaterne fyldte mave og lommer med frugt.

Derefter søgte vi kvarter for natten og fandt en lade. Den var aflåset, men et slag med spaden klarede låsen, og der var adgang. Jeg gav fangerne lov til at gå ud og købe hos den civile befolkning, hvad de kunne få fat i. Da vi var godt i gang med at koge kartofler, kom en feltgendarm og lavede et farligt spektakel, fordi vi sådan havde indkvarteret os uden tilladelse, og »fangerne måtte heller ikke løbe frit rundt og handle«. Jeg lod ham vide, at det var mig, der var transportfører, og hvis han ville noget, så var det bedre, at han anviste mig et sted, hvor jeg kunne rekvirere levnedsmidler. Gendarmen oplyste mig da om, at der var oprettet et depot der i byen, hvor jeg næste morgen kunne henvende mig for at få noget. Det gjorde jeg da også, men det blev kun lidt, vi fik i udbytte af den historie.

Andendagen fortsatte vi turen ved 10-tiden. Men et par timer efter begyndte det at regne, og vi fandt igen en lade, hvor vi kunne slå os ned, sove lidt og gå på indkøbstourne. Et par af fangerne var jøder, og de kunne tysk. De kom lidt efter og fortalte mig, at de havde handlet hos en bonde, hvor de havde måttet betale tre rubler for 25 pund kartofler. Jeg gik med dem hen til bonden, og vi forlangte de to rubler tilbage, da det var en alt for ublu betaling, han havde taget. Manden og konen, mest konen, lavede et farligt hus, og det endte med, at vi truede med at tage manden med til Ossawitz, så han kunne få sagen afgjort ved kommandanturet der. Da de mærkede, at vi ville gøre alvor af vor trussel, kom de til fornuft og ville nu gerne endda give alle tre rubler tilbage for at slippe, og vi lod manden løbe.

De tre soldater skulle jo skiftes til at stå vagt hos fangerne, og en alsinger, Paulsen hed han, skulle stå først. Da jeg næste morgen vågnede og satte mig op i halmen, kunne jeg ingen vagtpost se; derimod lå Pauls en ved min side. Jeg spurgte ham da efter posten, hvorefter han forklarede mig ligeså troskyldigt, at han ikke havde kunnet nænne at vække nogen, da de alle sov så sødt og trygt, og derfor havde han også lagt sig i halmen. (29) Der havde altså ingen vagt været den nat, men fangerne var, hvor de skulle være. -

Under vor march kom vi igennem en by, hvor en af fangerne havde en søster boende, og han bad om lov til at hilse på hende. Jeg gik så med ham derhen. De var begge meget taknemmelige for dette møde, og min fange fik noget civilt tøj med sig til eventuelt senere brug. De tog nu afsked med hinanden, og vi fortsatte på vore 80 km. Ved aftenstid nåede vi et stort gods, der var helt belagt med train. Fangerne fik besked om at finde sig en sove-

plads. Det gik udmærket; de var der allesammen næste morgen, så det viste sig altså at gå godt uden vagt.

Endnu en marchdag fra 9-12 og fra 2-6, indkvartering i lade, søvn i halmen, jagt efter forplejning m. v. måtte overstås, inden vi nærmede os vort mål. Det var godt, at fangerne havde penge til at købe for, thi hvordan skulle jeg ellers have klaret madspørgsmålet, da jeg ikke evnede at opdrive noget undervejs. – Nu kom den sidste dag og den sidste tårn, og vi nåede Ossawitz ved middagstid efter fem dages march.

Her fik vi straks »einen ordentlichen Schlag gelbe Erbsen«, jeg fik min kvittering for ordningsmæssig aflevering af fangerne, og vi søgte os et anstændigt natkvarter. Næste morgen begav vi os på tilbagevejen. Vor afdeling var imens rykket et godt stykke frem, så vi fik os en lang spadseretur, men vi havde jo tid nok. Det tog os ti dage at nå frem til vore kammerater - 150 kilometer - men vi trøstede os med, at det gik jo da af på krigen.

»Såret« af en jordknold.

Vi var to gamle underofficerer, der en tid gjorde officers- tjeneste, for så kunne officererne nøjes med to timer hver nat.

Engang i marts 1916 under en sådan tjeneste oplevede jeg at blive såret første gang, og det på en ret ualmindelig facon. Russerne overdængede os med miner, og et skud gik ned i vor umiddelbare nærhed, så den frosne jord fløj os om ørerne. Jeg stod netop med lypistol, rede til at afskyde en kugle for at tilkalde hjælp fra artilleriet, da jeg blev ramt af en sådan jordknold lige på armen. Det viste sig, at jeg havde fået et dobbelt armbrud; jeg blev midlertidig forbundet, fik lige vækket min (30) afløsning og meldt mig fra tjeneste, da russerne satte ind med et angreb. Jeg skulle lige af sted til læge og forbindingsplads halvanden kilometer tilbage, men altså, jeg måtte bide smerten i mig og blive i stillingen.

Man skulle ikke tro, at man var noget værd med en brækket arm, og dog måtte jeg tage del i forsvaret under det russiske angreb. Men med revolveren i venstre hånd og sammen med mine folk tog vi imod russerne. Imidlertid lagde artilleriet spærreild, så de ikke kunne få forstærkning frem, og angrebet brød sammen for dem; de måtte efterlade en halv snes fanger hos os, inden det lykkedes for dem at slippe væk og komme tilbage i deres stilling. – Først efter dette intermezzo kunne jeg tage bort og få lægen til at tage sig af min brækkede arm. –

En »fogedforretning« blandt de civile i Rusland.

Det var i efteråret 1917, og vi var stadigvæk på Østfronten. – Nu havde vi været i forreste linje i lang tid og var endelig blevet trukket ud af fronten for at ligge i ro i fire uger. Men det blev ikke til at ligge i solen og dase, nej, mandskabet skulle holdes i bevægelse, så der blev altså eksercits og vagttjeneste. For mig som vagtkommandant var det en behagelig tjans, men ensformig i længden, så jeg bad om lidt forandring, og man satte mig til at være »hoverifoged« over civilister ved mark- og høstarbejde.

Vi lå i byen Ostraganov, og her var der et stort gods af samme navn med mægtige mark- og engarealer. Men høet var ikke blevet bjerget, endskønt vi nu var i oktober. – Det skulle nu slås og samles, thi foderet var ved at blive knap for os i hæren. Jeg fik 40 mand af befolkningen med le til at slå græs og 25 kvinder - for det meste unge - der skulle hjælpe til, og så en maskine til at presse høet i knipper. Mændene fik 2 mark og kvinderne 1,50 mark om dagen.

Høet blev fragtet hen til maskinen, hvor det blev bundtet og derefter kørt til proviantamtet. Arbejdet skred ikke alt for hurtigt fra hånden; mændene var gennemgående dovne, og de måtte tit startes med et slags brøl, når de var faldet i snak med armene over kors eller hvilende på deres le. Kvinderne var mere flittige, især efter, at jeg havde fundet på at tage en flaske (31) vodka med til dem. Det kunne også gøres behov, da de skulle gå i vandet, der ofte var ret koldt, og de oftest var barbenede - mændene gik i lange støvler, så de kunne sagtens bjerger sig mod kulden.

En morgen blev det dog for slemt; det havde frosset om natten, og der var is på vandet, så det var ikke så sært, at kvinderne krympede sig ved at gå i gang med at bære hø op. Vi lå da og sludrede til ved middagstid, og til isen var tøet op, så temperaturen var mere udholdelig. Jeg måtte yderligere love at skaffe dem en ekstra vodka til om eftermiddagen, og så gik det. Snapsen fik jeg i proviantamtet og dertil også et par pund salt. Det var ting, som de selv måtte betale i dyre domme hos deres jøde, der handlede med sligt. Det kan nok være, der kom fart i foretagendet, da jeg arriverede med disse rare ting. Også petroleum var en eftertragtet vare, og jeg lovede at få fat i noget af det også, så ville pigerne til gengæld skaffe mig hirse og bønner, som de civile var nogenlunde velforsynede med. Der kom en livlig handel i gang mellem os, så både vi og officererne fik mulighed for at sende adskillige forsyninger hjem til Tyskland. Ja, mine piger var skam flinke leverandører - jeg var så-mænd godt anskrevet hos dem, og de var enige om, at de ikke før havde haft en så mild og rar »foged«. Desværre varede herligheden kun kort, thi vi blevet par uger senere omdirigeret til et andet frontafsnit.

Jul 1917.

Det var min fjerde jul, som jeg fejrede på Østfronten. Men denne gang formede den sig helt anderledes end tidligere, thi der var nemlig sluttet våbenstilstand mellem tyskerne og russerne. Vi soldater fra begge sider måtte mødes i ingenmandsland - kom vi gensidig bagved hinandens trådforhindring, kunne vi erklæres for krigsfanger.

Men så var det altså denne juleaften i 1917, og det blev vor sidste i denne krig, men det vidste vi selvfølgelig ikke. Efter at vi havde spist vor julemad, gav vi os til at brygge tepuncher, og de var gode (tevand med rom); vi nød dem som en liflig dessert.

Vi var nu tre - en underofficer, en gefrejer og mig, der fik (32) den tossede ide at spadserere over i russernes stilling og ønske dem en »Glædelig jul«. Der var ikke langt fra tanke til handling, og snart løb vi rundt i deres skyttegrav e uden at finde mennesker - kun geværer og andet krigsmateriel. Men omsider øjnede vi da en lysstribe fra en understand.

Vi hen til døren, banker på, åbner døren og ser fire russere, der sidder og spiller kort. Det var et syn for guder at se dem tabe kortene ned på gulvet af bare befipelse ved at se os tre i døren. Men forvirringen varede kun nogle få øjeblikke - vi trykkede hinandens hænder med et »Glædelig jul«, hver på sit sprog. Snart kom flere russere til, vi brokkede os, snart på tysk og så på russisk - hinandens ord forstod vi næppe, men hvad gjorde det, oplevelsen var lige stor for det.

Så var der fem russere, der ville med os hjem, og snart sad vi i vor egen stilling. Vi beværtede med cigaretter, cigarer og tepuncher, og de kunne lide dem. - Russerne sang for os, og som de kunne synge, de sang hele tiden. De blev hos os til hen på morgenstunden.

Jo, det var en juleaften, et lyst minde jeg har fra en ellers trist tid, hvor vi bare længtes efter at få sluttet krigen. -

Såret i Flandern.

Nu var det forbi med at have det godt på Østfronten. Et par måneder efter den juleaften, som jeg har fortalt om, gik rejsen mod vest: Det gjaldt Vestfronten. Vi kom til Flandern, hvor jeg en tid lang lå i Hauthusterskoven foran Ypres.

Den 28. april kom vi ud i forreste stilling og regnede med at skulle opholde os i den i 20 dage, som det var sædvane. – Det var en ny stilling for os, så det gjaldt om at sondere terrænet først. Vore fire maskingeværer skulle bringes på plads til natten og andet mere, inden vi kunne melde: Klar!

Altså, vi gik i gang med at ordne disse ting, og jeg var lige kommet uden for vor dækning, da jeg blev ramt af en maskingeværkugle, der gik ind ved venstre skulder, gennem lungen og ud igen under højre skulder. Et andet skud strejfede lige huden og gaven rød stribe uden i øvrigt at gøre mig fortræd.

Jeg skulle lige krydse en gangsti af træstammer, da kuglen ramte mig, og mine kammerater råbte til mig, at jeg bare skulle (33) blive liggende, de skulle nok hente mig. Jeg var imidlertid sprunget til side og svarede dem, at jeg klarede mig nok. Men hvordan det lykkedes mig at komme ud af skudlinjen, det ved jeg ikke den dag i dag. Det gik i hvert fald på alle fire, og det gik rask, men så var jeg også færdig. Alt snørede sig sammen i mig, syntes jeg da, jeg orkede ikke mere. – En underlig fornemmelse at få en kugle gennem kroppen. Jeg kunne mærke dens bane, de sidste 5-6 tommer især, kunne følge dens drejning igennem legemet, for da var farten jo gået helt af den, inden den slap ud.

Da saniteterne fik mig under behandling, var smerterne blevet meget heftigere, mens jeg til at begynde med næsten intet mærkede. Skjorten måtte de klippe i stykker for at få den af mig. Under forbindingen kom kompagniføreren, og han tilbød mig en cognac, som jeg begærligt skyllede ned. Det kunne have kostet mig livet, det fik jeg senere at vide, thi da jeg kom på operationsbordet, var man bange for, at spiserøret havde taget skade, og så ville det have været den visse død at nyde spise og drikke. Jeg måtte bagefter ligge i en hel uge uden at få noget som helst i mig af sligt. Heldigvis viste det sig, at der intet var i vejen med spiserøret, og lægen kaldte mig en »Lykkens Pamfilius«.

Transporten som såret var en hel tortur. Efter den første behandling af saniteterne bar fire mand mig i et telplan fastgjort til et par bærestænger tilbage til læge og forbindingsplads. Det var en drøj tur at ligge sammenklemt i teltdugen, mens soldaterne stolprede rundt i granathullerne, hvorved jeg fik det ene uhyggelige stød efter det andet.

Lægen var imidlertid godt tilfreds med forbindingen, så han rørte den ikke, men jeg fik en indsprøjtning mod stivkrampe og en anden for smerterne (morfin). Vi var ikke ude af ild linjen endnu, og da vi skulle videre, begyndte artilleribeskydningen med det resultat, at et projektil gik ned et par meter fra understanden uden dog at gøre videre skade, men både lægen og hans to sygepassere fortrak fra skuepladsen og lod mig ligge alene en rum stund, inden de vovede at komme til syne igen; jeg var godt gal i hovedet. – I morgenstunden, henad fire-tiden, kørte de to sygepassere mig på en »Feldbahn«-tipvogn, (34)som de måtte skubbe til Roulers, hvor sygebilen holdt, og her pakkede de mig ind i den sammen med andre sårede.

Klokken ti ankom vi til hovedforbindingspladsen, og jeg kom på operationsbordet - jeg var stadig ved fuld bevidsthed. Her viste det sig nu, at der var skudt en blodåre under venstre kraveben igennem, og man undrede sig over, at jeg ikke var forblødt under den tolv timer lange transport.

Da jeg kom til bevidsthed, fandt jeg mig selv i en seng uden at kunne røre mig, endsige løfte hovedet fra puden. Som allerede fortalt lå jeg i en uge uden at spise eller drikke; kun lidt sublimatvand gav man mig til at gurgle halsen med.

Efter ti dages forløb flyttede man mig så til feltlazarettet i Iseghem - 20 kilometer bag fronten -. I den første tid kunne jeg slet ikke løfte hovedet fra puden, men måtte ligge ganske stille på ryggen, og i 16 dage lå jeg her i sengen, inden jeg kom på benene.

Den 30. april var jeg blevet såret - den 26. juni nåede jeg atter ud til kompagniet. Naturligvis gjorde jeg ikke tjeneste, men gik blot og passede mig selv efter eget behag, lå i græsset og dasede og læste romaner.

På sidste orlov. -

Men her ved kompagniet, hvor jeg altså igen var landet foreløbig for at komme til kræfter, fandt jeg det fornuftigst at søge om rekreationsorlov. Både min kompagnifører og min bataljonskommandør gik ind for det og mente, at jeg burde have fire uger. Jeg var ligeglad, og det sagde jeg også til dem, for kom jeg hjem, så fik de mig dog ikke at se mere - men altså, jeg rejste på fire ugers hjemlov.

Den 9. august startede jeg fra kompagniet, var hjemme de fire uger, hvorefter jeg så den 9. september meldte mig ved lazarettet i Haderslev, der dog henviste mig til min »Ersatz-Bataljon«, men den var også Haderslev.

Jeg meldte mig altså der, men herfra skulle man først have skrevet til mit kompagni efter mine sygepapirer. Og det tog tid - jeg rejste hjem på orlov i otte dage, meldte mig på ny, atter på orlov og sådan fremdeles nogle gange. Men en skønne dag var papirerne der. Man sendte mig nu til Flensborg, hvor (35) jeg kom i »mekanisk« behandling hos dr. Scharff. Nu gik det atter frem og tilbage: På orlov i en uges tid - så ned til to behandlinger. Den første fik jeg den dag, jeg kom, sov der om natten og fik så den anden næste formiddag.

Den dag, revolutionen indtraf, var jeg lige blevet færdig med den sidste. Dagen efter rejste jeg til Haderslev, hvor man ville sende mig på vagttjeneste i Farris, men det sagde jeg nej til, og man sendte mig hjem til Hønning.

Tre gange ville man afmønstre mig, give mig mine papirer og sende mig hjem, men jeg forlangte at få mit invaliditets-spørgsmål afgjort først, og når jeg spurgte om det, så rystede man bare på hovedet og vidste intet. Endelig fjerde gang kom jeg for en doktor, og han erklærede mig 20 procent invalid.

Jeg fik nu endelig mine papirer og var fri, det var den 16. december 1918. Da jeg senere kom til undersøgelse i Danmark, lod man det blive ved de 20 procent invaliditet, men senere har man dog forhøjet det til 331/3 procent.

Johan Heinrich Schram, Hønning.

Dengang vi måtte afsted ...

2. august 1914 - en dag jeg aldrig glemmer

En dansksindet sønderjysk krigs deltager fortæller

(36) I 1911 blev jeg forflyttet fra Tønder til Emmelsbøl ved Nibøl som postbud.

Ved krigens udbrud havde vi to drenge (den ene halvandet år, den anden to uger gammel). Så en varm sommerdag - det var den 2. august - begyndte klokkerne i vores lille landsbykirke at ringe, og vi vidste nu, hvad det betød. Hele juli måned var forløbet i spænding, og vi var nu klar over, at udløsningen var kommet. Der var jo dengang hverken fjernsyn eller radio, og alle beboere i den afsides liggende landsby stormede derfor til nærmeste telefon - posthuset.

I pengeskabet på posthuset lå en forsegleet kuvert indeholdende »Mobilmachen«-ordren, der ikke måtte gøres almindelig bekendt før ved krigsudbrud. Nu blev den slået op på posthusets dør, og af første paragraf fremgik det, at enhver våbenfør mand nøje skulle sætte sig ind i de forholdsregler, der var anført i hans militærpas.

I mit militærpas var der indklæbet en rød seddel. Jeg skulle give møde tredjedagen på Junkerhohlweg-kasernen i Flensborg medbringende et par solide skaftestøvler. Der var så ikke andet at gøre end at tage afsted fra hjemmet og mine kære. Jeg kommer snart igen, var mit sidste ord, for det var jo dengang den almindelige antagelse, at den krig højst kunne vare fire uger. Det varede mere end fire lange år, før jeg var hjemme igen.

På Emmelsbølegnen havde vi hverken rutebil eller tog, så jeg måtte tage med den hestetrukne dagvogn, men der var jo også tid nok.

(37) I Flensborg lignede kasernen en myretue, her traf man folk fra alle egne og samfundsklasser, der blev talt tysk, plattysk, frisisk og dansk imellem hinanden, så man skulle tro, man var samlet for at bygge et babelstårn.

Efterhånden blev der nogen uro i rækkerne. Man råbte om mad. Så blevet vindue åbnet, og der blev smidt nogle »kommisbrød« ned, som vi så kunne dele broderligt. Det var vort første måltid, og siden skulle vi erfare, at der fulgte mange dage med tørkost. Hen på eftermiddagen var der navneopråb. De, der blev råbt op, kunne tage hjem og afvente ny ordre. Vi opdagede hurtigt, at de, der var så heldige, var dem, der enten var landmænd eller stod i statens tjeneste. Der blev sagt, at man ingen uniformer havde. På det tidspunkt var en stor del af de unge mænd forsvundet fra vor by, og mange af dem stod allerede i Belgien. Vor unge lærer kom for at tage afsked med os. »Det bliver det sidste farvel«, sagde han og tilføjede: »Jeg kommer ikke tilbage«. 14 dage senere kom præsten med besked om at læreren var falden ved Lyttisch i Belgien.

Nu begyndte soldaterlivet for alvor for mit vedkommende. En lille forsmag havde jeg allerede fået to dage før min første indkaldelse. Det lyder utroligt, men til landråden var der indgået en ordre om, at landevejen Tønder-Nibøl skulle afspærres med barrikader, og at den dag og nat skulle være bevogtet af tre mænd med jagtgeværer. Det hed sig, at der skulle være en transport guld undervejs fra Frankrig til Rusland, og denne skulle vi standse. Hvorfor guldet skulle komme denne afsides vej, var os alle en gåde.

I Flensborg blev jeg tildelt regiment 86. Hver middag måtte vi møde ved Mariekirken, hvor en officer stod på trappen og oplæste de sidste krigsrapporter: Lyttich falden, Namur falden, belgierne og franskmændene flygter. Der blev råbt hurra, dog ikke lige kraftigt fra

nordboerne. Under sang gik det tilbage til kasernen. »Siegreich wollen wir Frankreich schlagen«, lød det. Man måtte jo tude med de ulve, man var iblandt. Der var mange, der brugte et helt andet omkvæd.

Efter nogen tids forløb blev der spurgt, om vi hellere ville til regiment 84 i Slesvig. Jeg vidste, at regiment 86 på Vestfronten havde store tab, og regnede derfor med, at vi der skulle bruges (38) som kanonfoder og udfylde de huller, der var skabt ved død og lemlæstelser, mens regiment 84 lå i fast stilling ved østfronten på tysk område ved Tannenberg. I november afgik så en stor transport til Østfronten, fortrinsvis folk fra Nordslesvig. Russerne lå langt inde i Tyskland. Så kom Hindenburg til. I februar 1915 begyndte det store vinterlag ved De masuriske Søer. Sneen lå højt, og på en nat toges ca. 10.000 russere til fange. De blev indespærret i landsdelens lokomotivremiser.

Her led vort kompagni det helt store tab, og den næste morgen lå der døde over alt på slagmarken. Mange var kun blevet såret, men frøs ihjel. Mange af disse kammerater var fra Nordslesvig - heriblandt en del fra Tønder. Deres navne er indgraveret på tavlen i kirkens våbenhus og på mindesmærket i Marselisborg i Aarhus.

Nu fik russerne ben at gå på. På sneglatte veje forfulgte de over grænsen til Polen. De forsøgte at standse vor fremmarch ved at fælde de store træer, som de smed over vejbanen. Her i Polen fik jeg mit banesår. Sammen med syv kammerater måtte jeg på patrulje, og vi var nået frem til kun 50 meter fra deres stilling. De skød med maskingevær, og jeg blev ramt af 3 kugler.

Nu indtraf det, der blev afgørende for mit fremtidige liv. Jeg lå i 20 graders frost mellem 2 frontlinjer - ude af stand til at hjælpe mig selv. En kammerat kravlede hen imod mig, men idet han ville tage mig på skulderen, åbnede russerne atter ild imod os. Jeg bad ham lade mig ligge. Senere hen kom han med en bære vinkende med Genferflaget.

Russerne respekterede flaget og indstillede skydningen, indtil vi nåede de tyske linjer. Jeg var meget afkræftet og ude af stand til at takke min redningsmand. Hvor ville jeg gerne i forbindelse med ham, for uden ham var jeg gået til i den bidende frost. Skulle han leve endnu og bo i vor hjemstavn, kunne det måske hænde, at han læser disse linjer. Det skete ved byen Zelese udenfor fæstningen Lomsa i Polen.

I kejserindens hospitalstog kom jeg til Lybeck. Turen varede syv dage. En ældre dame - forøvrigt en baronesse - kom ind i hospitalsvognen og spurgte, hvad jeg fejlede. Jeg svarede, at jeg var ramt af tre kugler. Hun strøg mig på kinden og sagde: »De (39) stakkel«. Hvor gjorde dette menneskelige træk godt efter alt det umenneskelige, man havde været igennem.

I november 1915 gik turen atter mod øst. Denne gang til Rokitnosumpene i Hviderusland. Derefter, i februar 1917, til Frankrig og endelig juleaftensdag 1918 hjem til en bedre tilværelse. Krigen blev for os sønderjyder en kamp til sejer.

Det var en tung byrde, vi måtte bære, både ude og hjemme, men uden 1. verdenskrig var vi vel ikke kommet hjem til Danmark.

Vi, der måtte igennem alle disse vanskeligheder, fik en stor belønning ved at blive borgere i et land, hvor der er sørget for, at alle har det daglige brød og lidt til.

Chr. Johannsen, Tønder.

Erindringer fra krigen 1914 -18

(40) Den 1. august 1914 blev jeg indkaldt og tildelt andet kompagni af infanteriregimentet 61 i Thorn, en by i Vestprøjsen, der ligger oppe ved den russiske grænse. Floden Weichsel strømmer midt igennem byen, og den deler byen i to dele. Weichselbroen, der fører over floden, er 999 meter lang.

Thorn var dengang en fæstning med 12 forter udenom. Den havde en belægning på otte regimenter, nemlig tre infanteri-, tre artilleri-, et ulan- og et pionerregiment. – Da jeg var blevet indklædt og havde fået gevær og patroner, blev jeg sammen med flere sendt ud til »Feste König Wilhelm Eins«, der ligger direkte ved floden. Fæstningen har panserbatterier, hvis kanoner lynhurtigt løftes op, afskydes og derefter lige så lynhurtigt sænkes ned igen. Fra vort fort var der 12 kilometer til den russiske grænse. – Midt om natten måtte vi i aktion, idet der kom en mængde pramme sejlenede ned ad floden, og de fik den ene salve efter den anden; man kunne høre, hver gang de blev ramt - det var vist shrapnels, de blev beskudt med. Tyskerne var jo bange for, at Weichselbroen skulle blive sprængt i luften, hvorfor heller ingen af vore egne fik lov at sejle på floden.

Dagen efter gik turen ind i Rusland. Først var der 12 kilometer til grænsen, hvor vi gik over broen ved Leibitsch på tysk side - og ved Ljubitsow på russisk side, så fortsattes 60 kilometer ind i Rusland. Vi havde artilleriet med, og ulanerne red på vore to fløje. Vi kunne se dem, når de red ovenpå højderne. – Vor opgave var her at erobre og plyndre et russisk depot. Men russerne var stukket af, inden vi kom. Vore medbragte høstvogne fik vi alligevel fyldt med mange rare ting, mest pelse af alle slags. Vi blev i depotet natten over, men dagen efter gik det tilbage til Thorn.

(41) Den følgende dag begyndte vor march op igennem Vestprøjsen til Østprøjsen. Undervejs sluttede andre regimenter - fra Graudenz og adskillige andre byer - sig til os. Jeg mødtes her med mange af mine tidligere kammerater, som jeg havde ligget aktiv sammen med i 1911-13 i Thorn, og det blev til en ivrig vinken frem og tilbage.

Den 20. august fik vi kontakt med russerne. I en tynd kæde gik vi frem, og vi måtte gennem et vandløb, hvor vi fik støvlerne så fyldte med vand, at vi måtte have dem af og hældt tomme. Ved Walterkehmen gik det igen igennem bækken, der dog her ikke var så dyb. – Nu begyndte det store slag ved Gumbinnen og Walterkehmen. De første to grupper af mit kompagni sværmede ud; jeg var i første. Kompagnierne af 61. regiment kom bagefter os. – Så faldt de første granater, og de ramte ned i vore to grupper, der dog var udsværmet. Vi kastede os ned, men der var alligevel både døde og sårede blandt os. Vi sprang op og stormede fremad, så hurtigt vi kunne. Atter hørte vi de russiske kanoner blive affyret, og påny kastede vi os ned på jorden, idet vi samtidig kiggede tilbage. Alle otte granater ramte midt i kompagnierne bag ved os, og det kan nok være, at de nu kunne komme fra hinanden og danne skyttekæde. Så gik det atter fremad, men russerne begyndte med geværild, og salve efter salve bragede imod os. Af og til segnede en, ramt af russernes kugler. Vi hørte dem pibe forbi ørerne af os. – Nu kunne vi med et ikke avancere lige frem mere, thi foran os lå en åben, flad mark, der stødte lige op til russernes stilling. Et par ensomme køer gik og græssede på den mark, som om der her var fred og ingen fare. – Men vi løb til venstre, op over bakken, gennem et hegn og påny fremad. Vort artilleri kørte op, mens dets hestemandskab forsvandt bagud. – Vi fik rigeligt med granater og shrapnels, indtil vi nåede vor stilling foran russerne. Der blev mange gange blæst til storm, men vi kom hver gang kun

nogle få meter frem og måtte gang på gang trække os tilbage. – Denne situation varede ved fra klokken halv fem om morgenen til halv syv om aftenen, og da var der ikke mange tilovers af os. – Pludselig hed det: Redde sig, hvo som kan! Hist og her så vi folk løbe; vi samlede en op, der havde fået det ene ben skudt igennem af shrapnels. (42) Vi bar ham - fire mand - i en teltdug (Zeltbahn) op til Røde-Kors-stationen, hvor man kom med en bære og førte ham bort.

Artilleristerne kom nu med deres heste og bragte kanonerne tilbage. Da vi senere samlede os i byen, viste det sig, at vi kun var 33 mand tilbage af kompagniet. – En kammerat og jeg måtte stå vagt ved en bro, der førte over et mindre vandløb. Men russerne lod sig ikke se mere i denne omgang. Dog ved siden af os kunne vi høre de sårede jamre sig. Jeg læste bagefter i en avis, at tyskerne skrev: »Sieg über die Russen bei Gumbinnen und Walterkehmen«, Jeg havde jo oplevet, hvordan denne »sejer« i virkeligheden så ud, for vi var jo blevet slået, og det var efter dette, at der måtte sendes bud efter Hindenburg.

A. Jørgensen, Sønderborg.

Når gamle kammerater mødes!

Når gamle kammerater fra krigen 1914-18 mødes, kommer snakken snart ind på: Hvor var du og ved hvilket regiment? For selvom vi ikke havde været ved samme regiment, så havde vi dog været på de samme steder i Frankrig. Jeg blev med mange flere heroppe fra indkaldt i november 1916 og kom til Gnesen i Polen til 3. kompagnis infanteriregiment 49. Vi var to kompagnier heroppe fra og kom først til at ligge på dragonkasernen et stykke uden for byen. Vort kompagni blev senere flyttet til infanterikasernen inde i byen. Vi var ca. 300 mand ved kompagniet, jeg kan fristes til at sige, at det var et dansk-sønderjysk kompagni, for der var ikke mange, som ikke kunne tale sønderjysk. Sproget på stuerne var også så godt som dansk, kun når vi var under opsyn, måtte vi benytte det andet. Jeg tror også, de fleste breve hjem var skrevet på dansk, for ellers kunne mor ikke læse dem.

Vi kom til at ligge spredt. 1. deling, som jeg var i, kom til at ligge i en ikke ret gammel bygning, 2. deling et andet sted og 3. deling igen i en anden kaserne. Der var tre kaserner ialt foruden en til maskingeværkompagniet, så hele regimentet havde plads her. Vi blev på den måde ikke rigtig kendt med hinanden, for de skulle nok sørge for, at vi havde noget at lave. Det andet kompagni blev på dragonkasernen.

Hen mod foråret 1917 fik en del af os orlov, hovedsagelig landmænd og så dem, der særlig havde udmærket sig, jeg var blandt de førstnævnte. Da vi efter endt orlov kom tilbage igen, Var de fleste af kammeraterne sendt til fronten, til regiment 357. Det varede heller ikke længe, så måtte vi afsted, men uden befalingsmænd, for de vidste af erfaring, at det ikke var heldigt. Vi skulle tildeles 4. infanteri division.

Da vi var ankommet til Frankrig og opstillet og talt, holdt vi (44) fra 3. kompagni sammen og blev omkring en 20-25 mand tildelt 5. kompagnis infanteriregiment 49. Mange blev jo derude, andre er siden døde hjemme eller flyttet andre steder hen, og forbindelsen er tabt.

Jeg vidste, at der boede en kammerat i Frifelt, Chr. Schmidt, som var kommet i amerikansk fangenskab den 3. november 1918. Jeg havde ofte tænkt på at besøge ham, men udsat det. Nu var jeg hos min søster i Forballum og talte om det, og de unge sagde, ham kender vi nok, han bor nu i Skærbæk. Telefonbogen frem, men det var ikke den Chr. Schmidt, han havde ligget ved jægerne i Ratzeburg. Han ringede senere og gav mig datterens og svigersønnens telefonnummer, og da jeg fik at vide, at han var hjemme, kørte vi dagen efter derhen. Han boede endnu i Frifelt. Vi kunne nok kende hinanden. Så var hans kone straks henne og ringe til en anden kammerat, Martin Johansen, der kom omgående. Der var en mere derude fra, Georg Jørgensen, men han var død for nogle år siden.

Christian kom nu frem med et stort kort, hvorpå frontlinjerne var aftegnet fra de forskellige tider. Det kan nok være, vi kom igang, når vi fandt de steder, vi havde været. »Ka' do hovs dæe, å dæe«? Der faldt Clausen, også en sønderjyde, ramt af vort eget artilleri, og der faldt en anden, og der blev han såret, der lå vi i et granathul med kun teltpanen over os, sikkert pløre der var, og så det høje bjerg og de slugter, som vi skulle igennem, mens artilleriilden gik hen over dem. Vi ser for os Langemark, Paschendale, Kemmel, Somme og mange andre steder. Særlig drøftede vi marts-offensiven 1918.

Vi lå den 23. en formiddag i en hulvej, hvor der lå en ammunitionskolonne skudt sammen med både mandskab og heste. Dagen før var vi gået lidt tilbage og ventede nu her på ordre til at gå frem. Vi sønderjyder fandt så altid sammen, og der var min gode kammerat, Rasmus Skøtt fra Lintrup også med os endnu.

Så kom ordenen til at gå frem, og vi var kun kommet en ca. 50 meter ud fra vejen, da vi fik et Shrapnel-overfald, og min gode ven Rasmus var ikke mere iblandt os.

Jeg var en lang tid i »Stødtroppen« og siden Nachrichtenzug, men fik for det meste kost og løn fra kompagniet. Vi havde (45) næsten ingen tid til at få kaffe og aftensmad, men piben var tændt, og det kan godt siges, at der var »tyk luft«. Så siger Martin: »Ka' do hovs, da do stod vagt over os«? Hans og Georg deserterede sidst på sommeren, men de blev fanget i Altona og blev så hentet tilbage til regimentet, og der måtte jeg stå vagt over dem en tid, for vi havde ingen arrest der. Jeg måtte lade geværet, men så satte vi os lidt af sides og talte om det. Vi må have ligget lidt tilbage i en skovlejr. Siden kom de i et fransk fængsel og blev forhørt. Martin sagde derunder, at han ville hjem til sin mor, hans far var også indkaldt.

Som tiden gik, og fronten blev trukket tilbage, kom de også længere tilbage, og han sagde, at de var mange, men altid under beskyttelse, »Aufsicht«. De blev aldrig dømt, og de var hjemme før mig. Christian kom som nævnt i fangenskab.

Den 2. november blev vi afløst, det hed sig, at vi skulle have »Ersatz«, og kom tilbage til en lejr, men den var helt tom. Vi lagde os på madrassen, eller hvad det var, og håbede nu at kunne hvile os lidt. Hen mod morgenstunden den 3. november kunne vi høre trommeilden, det varede heller ikke længe så »fertigmachen«, og snart var vi atter på vej derud igen. Jo længere vi kom frem, desto flere gik der tilbage. Når så en pligtro officer ville tvinge dem om igen, fik han det svar: »Ich habe die Schnautze voll, wenn du Lust hast, dann geh du, ich hau im Sack«.

Vi kom nu ikke helt ud, hvor vi havde været dagen før, men vi besatte en skyttegrav bag en lille by. Der var en skov eller frugthave, og der var tropper fra flere regimenter, men det

hele var kaos. Spærreilden lå allerede bag os, og vi kunne se amerikanerne komme i skyttekæde imod os halvt skjult i en tågedis ca. 50 meter fra os. Så råber vor bataljonskommandør, en ritmester fra kavaleriet: »Rette sich, wer kann«, og vi løb allesammen, men der faldt mange, for nu skulle vi gennem spærreilden igen, og maskingeværerne knaldede bag på os.

Christian var et stykke til højre for os. Han så nok, vi løb, men amerikanerne kom bag på dem, og så var han fanget med mange flere.

Han sagde, at den første tid under fangenskabet ikke havde været god, og at jeg havde skrevet til hans hjem, at han var i (46) fangenskab. Jeg måtte så fortælle, hvordan det siden gik, om tilbageslaget indtil våbenhvilen kom, hvor mange kammerater, der var, som vi kendte, om tilbagemarchen, ca. tre uger, over Køln og siden med jernbanen til vor garnison i Gnesen, og om forholdene der.

Jeg ville hjem til jul, men det kneb, og jeg fik kun otte dage, skulle melde mig mellem jul og nytår igen. Da jeg var hjemme, fik jeg ordre til at melde mig til en anden garnison, jeg tror nok, det var Deutsch Eylau, for der var regimentet flyttet hen. Jeg meldte mig ikke, så en morgen kom gendarmen med ordren: »Sofort zurück zum Regiment«. Jeg sagde ja, og så tog jeg ud og meldte mig i Haderslev. Jeg ville ikke helt derop igen, for polakkerne var ikke til at spørge med. Der faldt mange skud om natten, da vi var der; jeg havde også hørt, at de havde fordrevet vort regiment fra Gnesen, og i selve Tyskland var det heller ikke godt. Fra Haderslev fik jeg orlov, til jeg blev fri den 10. februar 1919.

Det var helt mærkeligt sådan at komme til at tale med de gamle kammerater, som jeg havde været sammen med i Frankrig og været sammen med til så meget. Det var jo, som om det var passeret for ganske nylig. Men det bedste af alt var det gode kammeratskab, som var med til at gøre forholdene lettere.

Hans Jensen, Bjerndrup.

EFTERSKRIFT

Da man har sat mig - Hans Petersen, Redstedsgade 22, Sønderborg - til at læse korrektur på indlæggene i D.S.K. bogen 1967, har jeg også beskæftiget mig med Hans Jensens oplevelser. Efter hele fortællingen kan jeg se, at Hans Jensen, Bjerndrup, og hans kammerater er fra årgang 1898 - De blev nemlig indkaldt i november 1916 og sendt til Posen-Gnesen. Jeg er samme årgang og skulle have været med i samme transport, da jeg var seminarist på Haderslev seminarium. - En ven af mig, B., fik mig til at indsende en ansøgning om udsættelse af indkaldelsen, indtil jeg havde fået min lærereksamen. (Selvfølgelig ikke muligt). Så længe ansøgningen var inde (Gesuch schwebt), kunne jeg ikke indkaldes. Den ven havde selvfølgelig allerede været i krig, vi andre vidste ikke sådan noget.

(47) Jeg blev på seminariet og var særlig flittig. Jeg opfattede det som en orlov forud - måske den sidste. - Men jeg fulgte de unge kammerater daglig i mine tanker til Posen-Gnesen. Foruden de mange unge fra Haderslev var der en gårdejer, missionær Peter Paulsen, Brændstrup. (Jeg mener, at også han har skrevet om livet i Posen-Gnesen). Men nu: gennem Hans Jensens oplevelser kan jeg se, hvordan det gik mine kammerater (årgang 98) i garnisonen langt øst på. -

I grunden havde jeg lidt samvittighedsnag. Jeg listede lidt uden om og prøvede på at lave min egen skæbne. Jeg kom ikke til regt. 357 eller 49. - Det var mig en stor oplevelse at læse om de 4 kammeraters skæbne. - Sådan kan D.S.K.s årbog fortælle os gennem kammerater om den skæbne og de regiment, man kunne være kommen i. -

Hvordan gik det så mig?

Indkaldt til Flensborg, den 10. febr. 1917 - kom til reserveregiment nr. 86 i et korporalskab - for efternølere (Nachzugler). De andre rekrutter i komp. var fra Pommern - små faste knægte. – Men sammen med dem kom vi til fronten den 10. maj til grenader regt. nr. 89 - 5. komp. – En julehistorie af undertegnede findes andetsteds i denne årbog.

Jeg blev såret den 21. maj 1918 i forårsoffensiven (som omtales i Jensens artikel) og kom til et lazaret i Pommern. (Bad Polzin). Jeg blev fri den 31. dec. 1918. (Altså 41 dage før Hans Jensen fra Bjerndrup).

Hans Petersen,
årgang 98, pens. førstelærer.

Krigsminder 1914 -18

(48) Som så mange af årgang 1897 blev jeg den 16. oktober 1916 indkaldt til at møde på Junker Hohlweg kasernen i Flensborg. Efter navneopråb blev vi inddelt til en transport, som gik til Bromberg i provinsen Posen.

Hele kompagniet, tror jeg, bestod af sønderjyder, undtagen befalingsmændene, og der blev talt dansk på stuerne, når vi var fri for tjeneste, til stor ærgrelse for gefreiterne. De forstod ikke et ord af det polske sprog, vi brokkede af os, sagde de.

Husker I endnu toiletterne på kasernen? Disse var installeret på kasernepladsen. Desuden var der på hver gang opstillet en stor tønne, som benyttedes til vandladningen om natten. Om morgenen var tønden altid fuld til randen, hvorpå indholdet blev båret i spande ned ad trapperne til toilettet.

Efter ca. fire ugers forløb rejste en del af kompagniet til Balkan, og et par uger senere blev resten sendt til et feltdepot i Polen. Vi kom til at ligge i en militærforlægning i nærheden af floden Narew. Lejren hed forøvrigt Sergche. En søndag var vi på orlov i Warszawa, som kun lå et par timers jernbane-kørsel fra lejren. Ellers gik tiden med øvelser om dagen, somme tider tog vi natten med, og her blev vi så det meste af december måned, samt jul og nytår over, indtil den 20. januar 1917.

Jeg lå på stue sammen med Chr. Madsen fra Gunstrupgård på Als, Peter Kryhlmann fra Lysabild, Hans Duus fra Kegnæs, Lorenz Petersen og Hans Petersen fra Nybøl samt flere andre. Kan I huske nytårsaften? Da kom der besked om, at alle danske skulle stille på korporalstuen. Ankommet hertil kunne vi nok høre, de havde kigget lidt dybt i flasken. Nå, men vi blev budt på en snaps, og så spurgte de, om vi kunne synge danske sange. Vi svarede ja, og efter nogen diskussion enedes vi om at synge: (49) »Det var en lørdag aften«. Da vi var færdige, blev vi atter budt på en snaps, hvorefter vi måtte gå.

Omkring den 20. januar 1917 inddeltes vi atter til en transport, denne gang til Balkan, og rejsen varede 10 døgn. I Dresden fik vi en kupe med polstrede sæder, da der var smadret et vindue i vor oprindelige kupe. De fleste af os fordrev tiden med kortspil.

Turen gik over Prag, Wien, Budapest, Belgrad ned gennem Serbien til Makedonien. Rejsen endte i Vranje, som var felt-depot. Vi kom til at ligge i en krosal, eller var det en biograf-bygning. På sengene stod vore kammeraters navne at læse, som havde deltaget i den første transport fra Bromberg. En dag foretog vi en vandretur til en by, der hed Vranske Panja. Her rislede varme kilder ned ad bjergene, og i dalen var indrettet et friluftsbad. I en dampende bæk vaskede kvinderne deres tøj. En anden gang var vi på en march tur i bjergene, og hen på eftermiddagen - godt sultne og trætte - nærmede vi os atter byen. Hauptmann'en red foran og råbte: »Singen«. Foran var der ingen, der reagerede. I trav red han hen til bagtroppen, som ligeledes forholdt sig tavs. Så igen op foran kompagniet, hvor han skreg: Kompagni holdt, omkring. – Uden trit, march! Det kan nok være, vi fik en opsang uden for byen under hans personlige kommando. På hjemturen råbte han atter: »Singen«. Det varede en tid, men så tog vi fat og istemte en sang.

I maj sendtes vi til fronten, hvor vi kom til infanteriregiment 45, Chr. Madsen og jeg blev tildelt 8. kompagni. En dag blev der uddelt post, og ved navnet Johannsen svarede to mand: »Her«, Vi blev så enige om at skrive hjem og fortælle, at fornævnet skulle med. Ved næste postgang var hele navnet anført, men endnu engang svarede vi begge: »Her«, Så blev vi døbt om til Johannsen I og Johannsen II. Johannsen I var fra Kollund-egnen.

I begyndelsen af juli måned søgte man frivillige til at høste rug bag fronten. Jeg meldte mig sammen med flere andre, og vi kom så til at høste rug om natten (med le). Til tider, når der var måneskin, blev vi beskudt.

En skønne dag blev jeg og en del andre udtaget til at gennemgå et kursus i granat- og minekastning, og en afdeling blev (50) oprettet. En kort tid var vi indkvarteret i en lille by ved navn Canatlatzi. Her lå vi i en barak, som var opført af 9. jæger-bataljon. Ude ved fronten, 1050 meter over havet, lå vi over for fjenden, som var placeret i 1378 meters højde. Vor stilling lå godt halvvejs oppe, så vi kunne skyde over toppen, hvor infanteriet lå i stilling.

I de tidlige morgentimer var det et smukt syn at se tågen dække jorden, mens solen strålede ovenover. Yderst til højre kunne vi se de sneklædte bjerge mellem Albanien og Makedonien. Når tågen lettede, kunne vi se byen Monastier, som lå i frontlinjen. Når vi blev trukket tilbage bag fronten, fangede vi skildpadder og kogte suppe på dem. Kødet smagte godt, og vi spiste brød til suppen.

I oktober 1917 fik jeg tre ugers orlov. Jeg fik følgeskab af en korporal. Han opsporede en bil, som kørte til Prilep. Her var vi omkring midnat, og derfra kørte vi med en anden lastbil til byen, hvor orlovs toget startede fra. Næste morgen besteg vi orlovstoget, som førte os direkte til Dresden. Fra Dresden måtte vi benytte iltog.

De tre ugers orlov var hurtig omme, og så gik det atter tilbage. Vinteren 1917-18 var kold. Stod vi på vagt, var vi iført en fåreskindspels, men vi havde kulden i os, og pelsen var fuld af lus, så vi modtog et supplement til de lus, vi i forvejen var velsignet med.

Midt i maj kom der en parole: Regiment nr. 45 skulle forflyttes. Turen gik derpå til fods til Prilep. Her lå vi et par døgn i store telte, hvorpå det gik videre til statsbanen. Det stående samtaleemne var naturligvis: Hvor skal vi hen? måske til Vestfronten. Efter en rejse gennem Ungarn, Østrig og Tyskland gjorde vi ophold i Zossen ved Berlin. Her blev vor kostforplejning ombyttet med den rene sultekost. Efter ca. 14 dages forløb blev vi virkelig sendt

til Vestfronten. Vi blev udlosset i en lille by i nærheden af Cambrai og indkvarteredes hos beboerne. Jeg boede sammen med en kammerat fra Essen.

En søndag, vi var på tur i byen, mødte vi regimentskommandøren, oberstløjtnant Bode, som ville vide, hvor vi var fra. Min kammerat svarede: »Fra Essen«. »Der er jeg også kendt«, sagde Bode. »Og hvor er du så fra?«, spurgte han mig. (51)

»Fra Nordslesvig«.

»Hvorfra i Nordslesvig?«.

»Fra kreds Sønderborg«.

»Hvorfra i kreds Sønderborg?«.

»Fra Dybbøl«, fik han til svar.

»Aha, das ist auch so ein verfluchtes dänisches Nest, dann kannst du wohl auch schnacke dansk?«.

»Javel, hr. oberstløjtnant«, svarede jeg.

»Jeg har også engang været i Dybbøl«, sagde han, »og jeg var også inde i et hus, men hvad så jeg! Kong Christian zur Linken und kong Christian zur Rechten. Er det også sådan hos jer?«.

»Javel, hr. oberstløjtnant«.

»Nå, ja«, replicerede han, »det er også lige meget, når blot I gør jeres pligt«. Hvorpå han gik videre.

Her blev vi en 14 dages tid, så kom vi under en tre dages ilmarch til byen Noyon. Den sidste aften sagde min' korporal til mig: »I morgen kører du måske på 14 dages orlov - det har jeg ordnet«. Og ganske rigtigt. Henimod aften den følgende dag kom orlovsbeviset, og glad var jeg. Da jeg nåede hjem, var høsten i fuld gang.

Da jeg vendte tilbage, var mit regiment blevet indsat ved Montedier. Frontlinjen løb i en bue, og vi fik flankield fra begge sider samt forfra. Den første nat lå jeg sammen med en, der havde gravet sig ind i skyttegravens sidevæg. Vi måtte krumme benene sammen, ellers trampede de andre på dem. Næste dag genfandt jeg min afdeling og blev anbragt i en understand.

Senere blev afdelingen atter forflyttet, og vor kompagnifører, løjtnant Fink, sagde til mig: »Johannsen, De har lige haft orlov og kan blive her i nat og få en til at hjælpe Dem«. Skråt over for fjenden lå en marmeladefabrik. Her var udlagt en del miner, som en bil ville komme og hente i løbet af natten. Han, som hjalp mig, var fra Hameln og hed Hermann Kropp. Da mørket faldt på, arbejdede vi os derover. Hvergang en lyskugle blev afskudt, smed vi os ned, og vi kom også godt derover. Vi stod længe og ventede, men der kom ingen bil, og inden det blev lyst, måtte vi atter være tilbage.

Den nat og den næste dag var vi hos et (52) maskingeværkompagni. Om natten fulgte vi med køkkenet tilbage, men det varede et par dage, før vi fandt vort kompagni. Mad og forplejning fik vi hos feltartilleriet. Feldvebelen var godt sur, da vi ankom.»Hvor har I været så længe? I er opført på tabslisten, men det er godt, at I er kommet!«.

Efterhånden blev frontlinjen trukket tilbage til i nærheden af byen Ham. En dag lå vi i en grusgrav uden for byen, og min korporal, Arthur Bubel, sagde til mig: »Vil du med mig ind til Ham? Jeg mangler lidt tøj til fodlapper«.

I byen var der næsten ingen indbyggere tilbage, og så godt som alle døre var uaflåse. Der fandtes både møbler og skuffer med tøj samt skabe fulde af porcelæn, men vi fandt ingen kludeposer, og korporalen fik ingen fodlapper. På tilbagevejen hørte vi, at fjenden

beskød det frontafsnit, hvori grusgraven lå. Et par granater var eksploderet i graven, og der var både sårede og faldne.

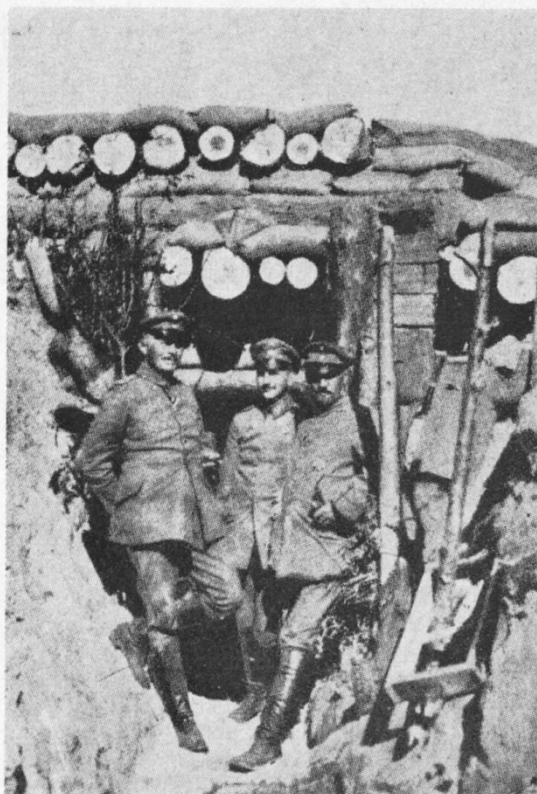
Dag efter dag trak vi os længere tilbage, og vi nåede St. Quentin. Her befandt vi os i en forholdsvis god stilling, som vi holdt en 14 dages tid. En dag lå min stilling lidt foran de øvrige, og fjenden havde beskudt os hele dagen. Vi afventede signalet til spærreild. Henimod aften kom en mand fra kompagniet og sagde: »Kom tilbage, der er intet infanteri foran jer!«. Det kan nok være, vi fik travlt med at vende om. Vel ankommet tilbage, spurgte løjtnanten, om minekasteren fulgte med. Der blev svaret nej, hvorpå vi fik ordre om at hente den.»I kan pakke jert habengut og geværer sammen i løbegraven, så skal jeg få nogen til at passe på, så intet bliver stjålet, og tag stålhellem og gasmaske med jer!«, befalede løjtnanten. Vi fik også minekasteren skilt ad, og jeg tog kassen med reservedele på nakken, hvorpå vi travede tilbage igen. Da vi kom til stedet, hvor vore sager lå, var en granat havnet midt i hele bunkeren. Alt var spredt for alle vinde, og vagtposten lå død. Løjtnanten græd, så tårerne løb ham ned ad kinderne. Det var hans skyld, mente han, for hvad havde det gjort, hvis der var blevet stjålet deraf?

Uden for St. Quentin løb banen gennem en udgravning og ud på en dæmning. Gennem dæmningen førte en muret tunnel. Her lå vi en dag og ventede på afslutningen af en spærreild. Tyskerne skød med gas. Foran åbningerne havde vi anbragt (53) teltdug, men pludselig blev en af disse revet til side, og et par franskmænd kiggede ind. De var såre ulykkelige, for de ejede ingen gasmasker. Vi gjorde tegn til dem om, at de skulle op over dæmningen og ned til tyskerne på den anden side, og afsted løb de. Den dag tog tyskerne en del fanger, deriblandt nogle sorte.

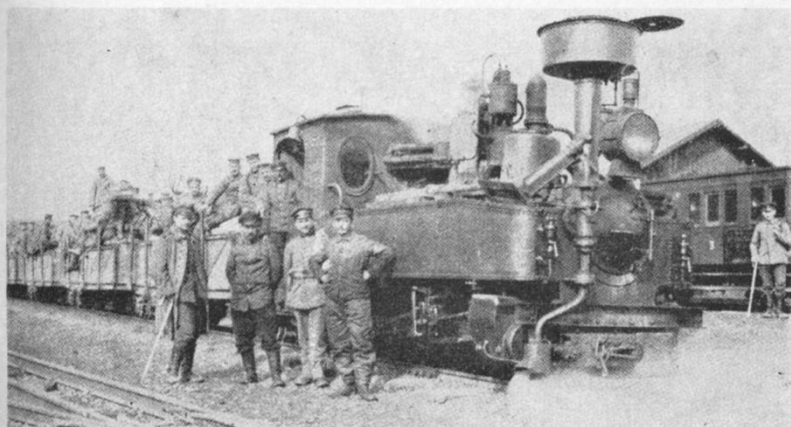
En dag lød parolen: »Regiment 45 skal afløses!«, Og om natten gik turen tilbage. Den efterfølgende dag holdt divisionskommandøren en tale og lovede os, at vi skulle i ro et stykke tid. Vi blev transporteret tilbage på lastbiler, vi var glade, og mange af os sang af fuld hals. Men hen på eftermiddagen svingede hele karavanen til højre, og ude i horisonten genså vi frontens balloner igen. Om aftenen blev vi indsat her, det var i nærheden af byen Le petit Verly. Næste morgen kl. 6 åbnede franskmændene en trommeild, som varede til hen på eftermiddagen. Så blev skydningen indstillet en kort tid, men kun for at blive forlagt til bag os. Da var vi klar over, at nu gik det løs. Det varede heller ikke længe, før vi kunne se tanks komme rullende mod os, fulgt af infanteriet. Fra panservognene skød man med revolverkanoner, og snart drønedes de over vore første grave, og vi trak os tilbage. Løjtnanten råbte: »Tag aftræksindretningen med, lad minekasterne stå, - og så »turmer« vi«. Bag en lille høj fik vi udleveret håndgranater, fik bajonetterne sat på, og atter stormede vi højen. Mens vi var ved at grave os ned oppe på højen, sad løjtnanten på jorden og skød med sin revolver. Pludselig faldt han om, ramt af en kugle, og var død. Hen på natten bragte vi ham tilbage, og der holdtes mandtal. Kompagniføreren var faldet, og næstkommanderende savnedes, min korporal var der heller ikke, og to andre korporaler med deres mandskab savnedes også. Der var sorg i kompagniet over kompagnichefens død, han havde været en god kammerat.

Et par dage senere fik vi tildelt andre minekastere, nyt mandskab samt en Hauptmann som chef. Fronten var ikke længere til at holde, og vi trak os langsomt tilbage. Trak vi os ud af en by om natten, var franskmændene der dagen efter.

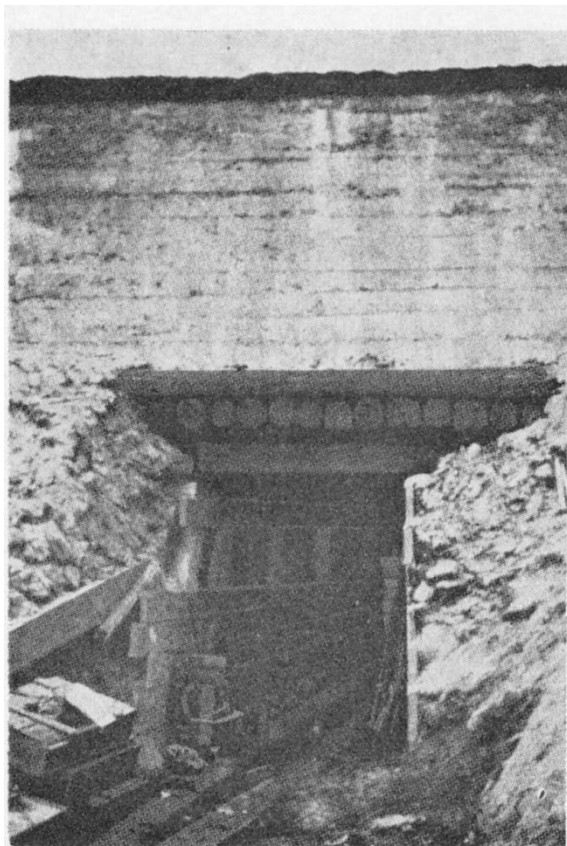
Den 11. november lød parolen: »Våbenstilstand«. Om aftenen var der ro over hele fronten. Vi turde næsten ikke tro det, men omsider kom meldingen om, at vi inden en fastsat tidsfrist (54) skulle have forladt Frankrig, og der var ingen, der lavede »slap«. Da vi nåede den

Kompagniførererkvarter

Argonner feltbanen

*Indgang til en russisk
underjordisk fæstning*

Friluftsteater ved fronten

anden side af Maas, stod regiments-musikken parat. Dag efter dag gik vi langs venstre Rhinbred, og ved Königswinter blev vi sejlet over Rhinen. På marchen gennem Hessen-Nassau passerede vi mange små byer med bindingsværkshuse. Hvor der var landbrug, lå stalden forneden og beboelsen oven over.

Omsider nåede vi banen, som transporterede os helt til Instenburg i Østprøjsen. Her hørte regimentet hjemme.

Omkring den 15. december 1918 nåede vi Instenburg, og her traf jeg en dag i kantinen Chr. Madsen fra Gundstrupgård igen. Han havde fået malaria på Balkan og var ikke kommet med til Vestfronten. En del fra Øst- og Vestprøjsen fik så orlov mellem jul og nytår, og jeg tænkte: »det må du også se at få!«. Da jeg kom hen på skrivestuen, spurgte feltvebelen, hvad jeg ville?

»Ja, jeg ville jo gerne på orlov«.

»Men De har jo haft orlov i august«, sagde han.

Jeg svarede, at det havde andre også haft, som nu fik orlov igen.

»Scheren Sie sich raus«.

Jeg traskede afsted, men næste dag var jeg der igen.

Hvad jeg så ville i dag, blev der spurgt. Jo, det drejede sig altså om denne hersens orlov.

»Med Dem er det noget ganske andet«, fik jeg til svar. »De er oppe fra Nordslesvig, og denne landsdel vil danskerne have, så hvis jeg giver Dem orlov, ser vi Dem aldrig mere - heraus med Dern!«.

Den tredje dag mødte jeg atter på skriverstuen.

»Vil De stadig have orlov, Johannsen?«.

»Javel, hr. feltvebel!«.

»Ja, så forsøger vi at andrage om orlov, men jeg tror ikke, at De får den«.

Der gik et par dage, så kom der bud om, at jeg skulle stille på skrivestuen.

»Sie haben Schwein gehabt. I morgen kører De på 14 dages orlov, men husk at komme igen!« - hvilket jeg lovede, men ikke holdt.

Nytårsaften nåede jeg Hamborg og overnattede i Blumenhalle (55) på banegården. Næste morgen gik det videre, jeg faldt i søvn og vågnede i Kiel. Jeg skulle have skiftet tog i Neumünster, men måtte tage banen op langs kysten og nåede således ikke hjem før nytårsaften.

Der blev glæde i hjemmet, da jeg ankom. »Orlov«, sagde min far, »nej, du bliver her-hjemme nu«.

Jeg forhørte mig i Sønderborg angående hjemsendelse og fik len besked, at dersom jeg havde et bevis på at kunne få arbejde, ville man permittere mig. Jeg fik så arbejde ved landruget og blev permitteret af Sønderborg Soldaterråd, - og hermed var min soldatertid forbi.

Nis Johannsen, Sønderborg.

Nordslesvigere i Karpaterne under 1. verdenskrig

(56) Den 22. april 1915 henimod aften rykkede III. Landstorm Infanteribataljon Flensburg, der bestod af sønderjyske landstormsmænd med hamborgsk islæt, fra Fiets Warenhaus i Altona-Bahrenfeld ud i felten. Hvorhen vidste vi ikke, men vi kunne konstatere, at vi fulgte Elben mod syd. På et spørgsmål til konduktøren fik vi som svar:

- Es geht wohl nach den »Karbonaden« (Karpaterne).

Man havde på det tidspunkt hørt så meget om kampene i Karpater-bjergene, så jeg følte mig for mit vedkommende ilde berørt af, om det skulle gå den vej. Og dog viste det sig bagefter, at det vel nok var det bedste sted, da i alt fald de fleste af os slet ikke kom i ildlinjen.

Vor rejserute fra Hamborg gik over Wittenberge, Stendal, Magdeburg, Zerbst, Leipzig, Dresden, og efter at vi havde passeret den østrigske grænse ved Bodenbach over Ansig, Prag, Brunn, tæt forbi Wien og videre til Budapest. Kan I huske, mine kammerater, da vi en søndag morgen ved solopgang kørte ind til den ungarske hovedstad, passerede et højdedrag med blomstrende frugttræer på den ene og Donauflodens på den anden side? Hvor smukt! Sammenholdt med den skæbne, der senere er overgået Budapest, ledes ens tanker hen til et salmevers i vor danske salmebog:

*Hvor blev Guds jord et dejligt sted at bygge på,
når broderfred var overalt at finde.*

Det gik videre over den ungarske pusta, til vi nåede vore første mål, Beregsas og Hust, to byer ved Karpaterbjergkædens fod.

Her skiltes vore vej ind for bataljonen, idet de enkelte (57) kompagnier og delinger inden for disse blev placerede i byer langs bjergenes pasveje. Dette muliggjorde, at vi under de forholdsvis rolige forhold kunne leve med i, hvad der skete blandt den civile befolkning. Disse linjer kan derfor kun være nogle træk fra, hvad jeg har oplevet på min delings rejserute.

I en landsby tæt ved Beregsas, hvor der var en lille evangelisk kirke, overværede jeg en begravelse, hvor det gik sådan til, at folk, som de gik og stod i deres arbejdstøj, fulgte en ung mand til graven. En dreng gik foran med en bog i hånden. Når han havde læst en strofe, faldt følget i med sang. Derpå læste drengen igen, og så fremdeles. Ved begravelsen var der en del kvinder, som gjorde sig bemærket ved at tage på vej og jamre. Jeg tænker, det har været grædekoner, som forud har været bestilt til dette.

Vort næste opholdssted var Foronia, en by ca. 70 km inde i bjergene. Befolkningen her boede for det meste i blokhuse. Væggene var af tilhuggede træstammer, og husene tækkede med spåner. Indbyggerne (Ruthenere) gik med fåreskindspelse med ulden udefter. I en træbarak boede jeg sammen med følgende kammerater:

Mikleit fra Als, Thomas Petersen fra Hvinderup, Meier fra Mecklenborg, P. Pedersen fra Lundsgaard ved Sommersted, Chr. Schrøder fra Jegerup, P. Lindholdt fra Stenderup, Jens Lorenzen fra Sønder Vilstrup, P. Madsen fra Taps, Skøtte fra Haderslev, Kiebitz fra Als og Nis Clausen fra Styding.

Under selve rejsen til Karpaterne var jeg i kupeen sammen med Thomas Petersen, Hvinderup, P. Vonsmos fra Sønderballe, Hagensen fra Løgumkloster, Greisen fra Neder Jersdal, **Flintholm**, født i Skrydstrup, og Madsen fra Christiansfeld-egnen.

Jeg gad vide, hvor mange af de her nævnte, der endnu er i live?

Den 18. juni marcherede vi over Karpaternes højderyg; som dannede grænsen mellem Ungarn og Galicien. (Sidstnævnte landsdel kaldes måske nu under russisk herredømme for Vest-Ukraine). En lettelse for os var det, at oppakningen blev kørt. Efter grænseoverskridningen gik det gennem Skovkarpaterne ind i det galiciske slettelandskab. Den 26. juni marcherede vi videre mod toget til Stanislau, en by med 50.000 indbyggere.

(58) Under opholdet var der nogle af kammeraterne, som tog sig af en lille jødedreng, der under flugten for russerne var kommet bort fra sin fader. Drengen gik pjaltet og hjemløs omkring, og ingen brød sig tilsyneladende om ham.

En landstormsmand fra Haderslev købte et teltsejl af en russisk fange og fik russiske skræddersvende blandt fangerne til at sy en klædning til den lille Abraham. Han holdt sig til os på en af stuerne, hvor vi var indkvarterede. Før vi drog afsted, blev han anbragt på et soldaterhjem.

Mens jeg opholdt mig som vagtmand over en afdeling russer-fanger, der var beskæftigede på førnævnte soldaterhjem, blev jeg af hjemmets bestyrer, en sekretær Weis fra Neumünster, opfordret til at stille geværet fra mig. Min forgænger havde gjort det sådan, fortalte han mig. Man gik mere frit omkring, sagde han, og jeg lod mig forlede til det. En dag, da russerfangerne var beskæftiget uden for huset, var personalet gået i kirke og havde låst døren. Situationen var nu den, at jeg ved middagstid skulle tilbage til fangelejren med russerne, men mit gevær var låst inde. Fangerne forstod, hvad det drejede sig om og hjalp mig troligt med at få et vindue vristet op udefra. En af dem kravlede ind, fik fat i geværet og rakte mig det.

En dag sidst i oktober fortalte sanitetsunderofficer Bork fra Vojens, at jeg var udtaget til at være sanitetsoldat. Det var, hvad jeg i forvejen havde ønsket mig.

Der blev holdt godt på renligheden blandt soldaterne i vor deling. Vi havde i Podvisakie, en smuk lille landsby, en aflusningsanstalt, hvor vort tøj og vore dækkener blev desinficerede to gange om måneden. Mærkeligt nok har jeg ikke en eneste gang under krigen mærket disse »sagte marcherende«, En pommeraner, som jeg senere traf, sagde, at lusene ikke ville være på ham, fordi han havde en kold hud. Lusene fik kolde fødder! Der var vistnok ellers kun få soldater ved fronten, som ikke stiftede bekendtskab med disse smådyr.

Den 21. november begyndte et nyt afsnit for mig, idet jeg en dag blev afkommanderet til byen Brezani, hvor jeg fra 3. nov. blev tildelt andet kompagni til uddannelse som sanitetssoldat. Min øverste foresatte var en militærlæge, dr. Eichstedt. Han gik med »læderlap for øjet« og blev af nordslesvigske (59) landstorms-mænd kaldt for »Jens Vejmand«, en benævnelse, jeg også har hørt af en hamburger. Vor revierstue (infirmieri) var på et gammelt slot, som lå i byens udkant. Her boede også ungdomssekretær Kylling, en bekendt fra før krigen. Kylling havde som regnskabsfører over russerfangerne en dejlig stue på slottet, hvor vi, også flere nordslesvigere, samledes om Guds ord.

Senere kom vor deling til en landsby, Zarvaniza, hvor vi fejrede juleaften. Oberstløjtnant Lemche (amtsdommer i Haderslev) var kompagnifører, og han holdt en tale til os, hvor han nævnte, at da vi kom ind i krigen den 2. august 1914, mentes der, at vi ville være færdige til jul. Nu var der imidlertid gået et år, og der var desværre endnu ingen ende at se. Denne aften var vore tanker hjemadvendt, og det ville være mærkeligt, om det ikke var således. Vi skulle dog ihukomme, at vi var soldater og fortrøste os med, at vor familie hjemme kunne fejre julen i ro og fred, og at fjenden ikke havde fået lov til at oversvømme landet.

Han sluttede med at udbringe et leve for vore kære derhjemme. Det var jo ikke netop en juleprædiken, men en vis ærlighed var der dog i den måde at tale på. Han nævnte ikke Guds navn og gav sig ikke ud for at være noget, han ikke var.

I midten af august 1916 efter et ophold i en landsby, Plicken - det herligste sted under hele turen, fik jeg lov til at komme på orlov for anden gang. De, der fik orlov, skulle dog nu til Brezani, som ligger 12 mil længere mod øst. Her skulle vi have vore orlovspapirer og afluses. Da vi kom til Brezani, var alt i opbrud. Russerne havde gjort fremstød. Allerede i toget, forinden vi nåede ind til byen, så vi tysk artilleri rykke tilbage i ny stillinger, og dagen efter blev vor afdeling kørt længere mod vest til Rotatyn. De fire mil var en eneste lang række heste-køretøjer, som var på retræte. De gik endnu længere mod vest til Stryi. Vi var nu alligevel kommet på orlov, men her i Stryi skete der et mærkeligt uheld. Ved en fejltagelse blev den jernbanevogn, hvorpå kompagniets køkken og papirer befandt sig, ikke koblet fra, men fortsatte rejsen ind ad Ungarn til. Ved første station tænkte det medfølgende mandskab på at få vognen koblet fra, men stationsforstanderen sagde nej. Der forelå ingen befaling om, at det skulle ske. I krigstid straffes forseelser hårdt. (60) Der var intet at stille op. Først ca. 400 km inde i Ungarn i byen Debreczin blev vognen standset. En af mine kammerater, Hans Bruun fra Skodborg, med hvem jeg har været meget sammen, måtte gøre turen med. Forsinkelsen standsede orloven med otte dage.

Vi nærmede os nu den tredje jul i krigens tid. Vi fik juletræ i mandskabsbarakken og hver en pakke, som dog ikke havde så rigeligt et indhold som den forrige juleaften. Underofficeren holdt en lille tale til os. Derefter sagde jeg nogle ord om julens Frelser, om julefreden, som vi mennesker får i eje ved at tro på Ham, og jo mere dette skete, desto mere var der også udsigt til, at den ydre fred ville opnås. En af kammeraterne, en mecklenborger, mente, at det ikke var noget at komme med ved en sådan lejlighed, men ellers syntes jeg, det blev godt modtaget.

I midten af januar 1917 kom der afløsning fra Tyskland. Vel størsteparten af de felttjenestedygtige fra vor bataljon blev stillet til rådighed til yderligere felttjeneste ved andre troppeafdelinger. Rejsen tilbage til Altona var ubehagelig i en januars bidende kulde i en kreaturvogn. Om der senere er nogle af mine kammerater, der har måttet lade livet på en af Europas slagmarker, ved jeg intet om. Under Karpaterfærden var der højst to, der faldt for de russiske kugler. For mig formede det sig sådan, at jeg som landmand efter ansøgning kom hjem til høsten 1917 for at dyrke hvidkål.

Hvordan resultatet blev i første verdenskrig, ved vi. For os skete det glædelige, at vi kom hjem til vort moderland, men det er der andre, der har skrevet om. Når jeg har kunnet skrive, som jeg gør, så skal min nu afdøde hustru have æren for, at hun så trofast har bevareret mine breve, som jeg sendte til hjemmet.

Og hermed en hilsen til de måske kun få af mine kammerater, der endnu er tilbage, og en hilsen til alle, der nok vil læse disse linjer til minde om en vis kategori af nordslesvigske landsmænd, som måtte tage del i første verdenskrig.

Jørgen Petersen, Haderslev.

Nogle minder fra dengang

(61) Efter at have modtaget den forhadte »røde seddel«, indkaldelsesordren, rejste jeg den 1/11 1915 hjemme fra Adsbøl til Flensborg sammen med en hel del andre indkaldte fra Sundeved. Næste morgen trådte vi an på kasernepladsen, marcherede til banegården og afgik straks til Rendsborg, hvor jeg blev tildelt 2. afdeling, 5. korporalskab. Vi fik udleveret spiseskåle og stilledes op i rækker for at modtage middagsmaden, der bestod af hvidkåls-suppe. Suppen var varm, som varm suppe skal være. Da jeg rakte skålen frem, og opøseren sjaskede en slevfuld varm suppe ned over min tommelfinger, lod jeg pladask skålen falde. Så lærte jeg de første militære sproglblomster: «Du Rindvieh», o. s. v., forsvind og køb en ny skål for dine egne 60 penning og så stil op igen som nummer sidst.

En aften havde vi geværrensning under opsyn af underofficer Garolin. Han opfordrede os en efter en til at synge. Da det blev min tur, undskyldte jeg mig med, at jeg ikke kunne synge. »Så syng dansk for S ... « lød ordren. Så sang jeg ganske roligt »Dengang jeg drog afsted« og »Kong Christian stod ved højen mast«. Der var blevet dødsstille i stuen, da underofficeren blodrød i hovedet bød mig holde op og lod mig vide, at han godt kendte disse sange og vor politiske indstilling deroppe, idet han havde været forvalter på en stor gård på Als, og nu ville han indberette mig, fordi jeg sang dansk, som det var forbudt at tale. Jeg svarede høfligt, at så måtte jeg også indberette herr underofficeren, fordi det var ham, der havde givet mig ordre til at synge dansk. Dermed var sagen ude af verden.

Dagen før jul var vi til eksercits på kasernepladsen. Ved siden af mig stod min kammerat S. fra Sønderborg. Med vor opmærksomhed var det så som så, idet vi stod og småsnakkede dansk med hinanden, det forbudte sprog. Feltvebelen hørte os. Da (62) vor afdeling trådte an juledag for at blive ført i kirke, blev min kammerat S. og jeg beordret fra for at rense kasernepladsen for sne ved hjælp af en lille trækvogn, en skovl og vore skamler fra stuen. Dermed gik den juledags formiddag under opsyn af sergent R

Under uddannelsen skulle vi blandt mange andre krumspring også lære at fægte med opplantet bajonet. Jeg fik udleveret et stort trægevær med en klud på den ene ende, og en stor vams blev spændt omkring livet. Så skulle det gå løs. Inden min modstander, sergent R, der havde holdt øje med os under sneskovlingen juledag, havde besindet sig, gav jeg det første stød, så sergenten væltede med benene i vejret og gav et mægtigt brøl. Da han havde fået sig samlet sammen igen, kommanderede han mig til at kravle kasernepladsen rundt med geværet i hånden og uafbrudt råbe: »Ich bin verrückt!« Da jeg var nået et stykke rundt, blev jeg antastet af en ung løjtnant fra 3. afdeling, der nu spurgte, hvad jeg foretog mig, og hvad det var for noget, jeg lå der og råbte, og hvem der havde beordret mig til det. Jeg sprang op, stod ret og svarede: »Sergent R derovre«. »Hent ham herover, trap, trap«, lød ordren. Min plageånd var høj i hatten, da han smækkede hælne sammen foran løjtnanten, men ikke så lidt slukøret, da han blev sendt tilbage.

Ved en skarpskydningsøvelse uden for byen ramte jeg godt nok 9 og 10 med de første to skud, men tredje skud glippede fuldstændigt. Vor underofficer St. var en lille splejs. Han stod på den modsatte side af en bred grav, hvori der var ca. en meter vand. Efter miseren med skuddet beordrede han mig gennem vandet over til sig. Jeg fik serveret hele hans repertoire af sproglblomster, der sluttede med: »Denselben Weg zurück!« Da jeg dyngvåd kravlede op på den anden side, kom vor kompagnifører til, og nu lød den nye ordre på omgående at forføje mig til kasernen, skifte tøj og gå i seng under ledsagelse af splejsen og en

kammerat. Hvad der skete ved parolen den aften, ved jeg ikke, men min plageånd så jeg aldrig mere.

Efter fire uger på revieret blev jeg forflyttet til 4. kompagni, »Genesung«, og sendt ud til en arbejdskommando i Lockstedter Lager under ledelse af feltvebel Kolberg. Jeg endte som hestepasser for adjudanten, overløjtnant Boisen fra Haderslev, og (63) havde det storartet indtil dagen efter søslaget i Nordsøen den 31. maj 1916. Da ledsagede jeg overløjtnanten på en ridetur for at se på arbejdet. Kommandoen fik lov til at holde fridag i anledning af »sejren« over englænderne, og begejstringen steg og steg. Dette kunne jeg ikke tage, og højt til hest bemærkede jeg, at der efter min mening ikke var noget at glæde sig over, selv om englænderne skulle have fået klø. Så skete det! Jeg blev revet af hesten, sidegeværet blev frataget mig, og under bevogtning førtes jeg til lejren, hvor den førnævnte feltvebel indsatte mig i arresten. Nu var de gode dage hos overløjtnant Boisen forbi, og da jeg kom ud igen, blev jeg sendt ud på en stor gård for at passe 300 kaniner, der næsten allesammen døde i løbet af kort tid. En undersøgelse, der blev foretaget i Hamborg, viste, at kaninerne var død af en leversygdom.

Så slog regnskabets time. En skønne dag fik jeg ordre til at iføre mig ordonnanspåkledning og under ledsagelse af en underofficer V, at møde hos overløjtnant Boisen, der udspurgte mig om min udtalelse efter søslaget i Nordsøen. Jeg svarede, at når man betænkte, hvormange unge der havde fundet døden i bølgerne, var det vanskeligt at glæde sig. Overløjtnanten bemærkede, at han også var nordslesviger fra Haderslev, og at han havde været ansat på katasteramtet i Graasten, hvorfra han godt kendte min far og vort sindelag. Vi talte sagligt og fornuftigt om sagen, men så kom prøjserånden nok op i ham, thi pludselig opfordrede han mig til at melde mig frivilligt til fronttjeneste. Mit svar var et afslag, og med et: »jetzt geht die Sache seinen Gang«, var audiensen forbi. Den 18. november 1916, igen under ledsagelse af min gode ven, underofficer v., stilledes jeg for den såkaldte lille krigsret, der bestod af overløjtnant Boisen, general Bonin og fem sortklædte dommere. Jeg måtte gøre rede for det hele, de herrer trak sig tilbage, og et kvarter senere faldt dommen: Otte måneders fæstningsarbejde i Spandau. Overløjtnanten syntes vist, at det dog var lovligt meget, i hvert fald anmodede han om en samtale med dommerne, der forandrede straffen til omgående afgang til fronten. Jeg blev derfor straks sendt til Rendsborg, hvor lægen skrev mig k. v., anvendelig til krigstjeneste, og allerede den 20. november gik det med en transport til Reims i Frankrig, hvor jeg tildeltes 8. kompagni, (64) inf. reg. 216. Her var der en del landsmænd hjemmefra, deriblandt Slot fra Broager og Nis Jensen fra Skodsbøl. Vi lå i en lang, mørk hule, kaldet »Scheinwerferhohle«, hvorfra vi udkommanderedes til at »skanse«. En dag, da vi skulle ud, var jeg på egen hånd taget en tur i omegnen i håb om at støde på en »fjende«, men da det ikke lykkedes, og afsnittet blev beskudt fra begge sider, måtte jeg søge tilbage til hulen, hvor jeg fik ordre til at melde mig på kompagnikontoret. Jeg blev omgående sat til at rense slamhullerne, indtil jeg klokken 12 midnat blev stillet for kompagniføreren og fik min dom: »Vandkusk hver nat de næste 8 dage«. Der red jeg så nat efter nat uden sadel på et skarprygget muldyr med en fakkelt i den ene hånd for at finde vej de ca. 18 kilometer frem og tilbage gennem hulen.

Så meget om min tid i garnisonen og ved mit første regiment. Senere gjorde jeg tjeneste ved regiment 164, indtil jeg den 26/8 1917 ved Fort Douaumont blev såret i højre lunge af splinterne fra en håndgranat. Efter et ophold på lazarettet uddannedes jeg som minekaster og kom til 2. garderddivision, regiment 77. Den 23/4 1918, under kampene ved Kemmelberg, fik jeg igen et lungeskud, denne gang fra et engelsk maskingevær. Så kom jeg atter på

lazaret, igen fastspændt i sengen i mange uger for ikke at overanstrengte lungerne, og så tilbage til fronten, denne gang til regiment 79 fra Hildesheim. Her lå vi med vor minekaster, da engelske tanks den 9. november 1918 løb hele vort frontafsnit over ende. Så kom revolutionen i Kiel, tilbagetoget over hals og hoved og endelig, endelig, kapitulationen og fredsslutningen.

Da jeg omsider den 9. januar 1919 blev hjemsendt fra Hildesheim, kunne jeg med en god samvittighed sige til mig selv: »Det lykkedes dem aldrig at få gjort en god, tysk soldat ud af dig«.

Thomas Madsen, Egersund.

På langfart med U-140

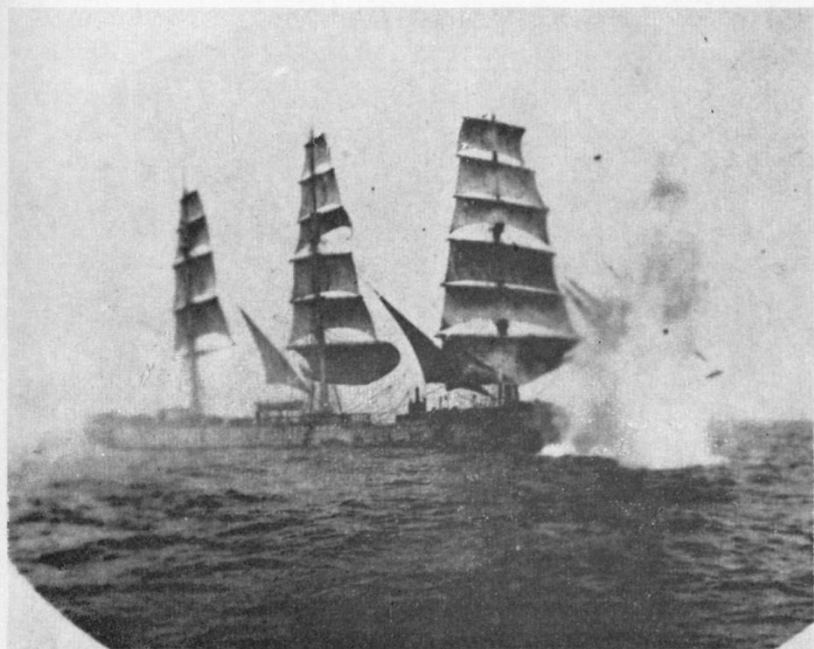
(65)Sammen med Jørgen Nielsen fra Graasten, min barndomsven og skibskammerat fra 3-mastskonnerten »Lodz« af Thurø, blev jeg den 1. oktober 1914 indkaldt til 1. Matrosen-Division i Kiel. Vi sendtes først til Mürwik ved Flensborg, hvor vi blev uddannet i SMS »Uranus«, hvorefter det gik tilbage til Kiel. Her skiltes vore veje, idet Jørgen Nielsen blev afkommanderet til linjeskibet »Hannover«, der krigen igennem lå som vagtskib ved den sydlige indsejling til Øresund. Efter en kontravers med en foresat om uddannelse til signalgast, noget jeg ønskede at undgå, blev jeg uddannet til infanterist under Hauptmann Klopsch, og med ham som kompagnifører sendtes vi den 4. april 1915 fra Münster Lager til Flandern, hvor vi indlemmedes i 1. Matrosen Regiment zu Fuss, der lå ude ved kysten i nærheden af den hollandske grænse. Vi var iklædt infanteri uniform, men bar matroshue med bånd. En månedstid senere kom vi i skyttegravene, hvor alt foregik rutinemæssigt med vagt, patruljetjeneste og den slags, skiftevis to måneder i skyttegravene og en måned i ro i Ostende.

I december 1917, efter svære kampe sommeren igennem, fik jeg orlov med fuld oppakning, men i stedet for at blive sendt tilbage til Flandern fik jeg ordre til at melde mig ved undervandsbådsafdelingen i Kiel-Wik. Her kom vi ombord i en skoleundervandsbåd, der før krigen var bestilt af Norge og så forældet, så den kun kunne trimmes ved at sende besætningen frem og tilbage fra for til agter. Øvelserne foregik i Kielerbugten og Østersøen. På det tidspunkt var vi allesammen godt lede og kede af det hele.

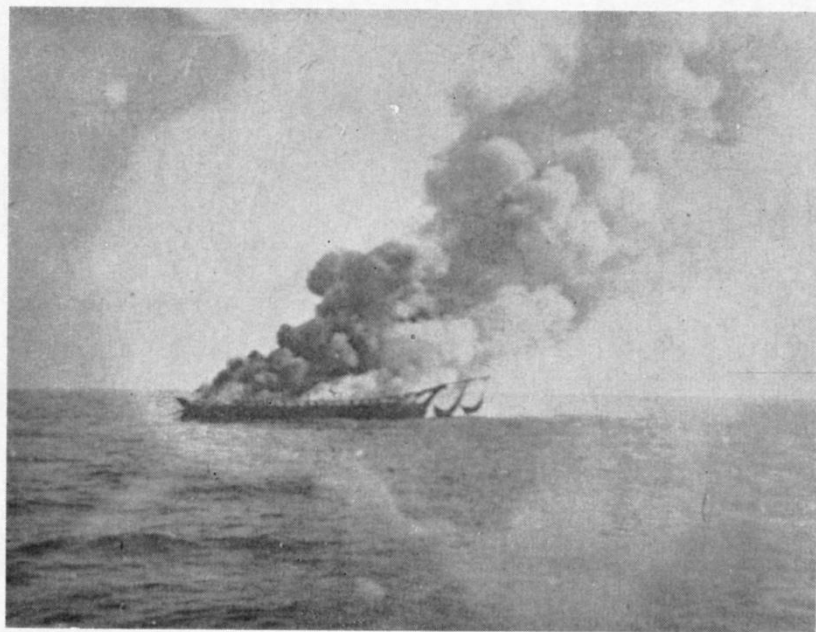
I begyndelsen af marts 1918 kom vi ombord i den splinternye U-krydser 140, Tysklands største og mest moderne undervandsbåd, der lå i Germaniaværftet. Den var 380 fod lang, armeret (66) med 2 stk. 15 cm langtrækkende kanoner samt 2 stk. 8,8 cm kanoner og 8 torpedorør. Kommandanten var Fregattenkapitän Kophamel, der ansås for at være en af Tysklands bedste, måske enddog den bedste, ubådsfører. Under dykninger på store dybder i Danziger Bugten og Kattegat viste det sig, at U-140 fik stærk slagside, når vi kom ned i en vis dybde, en følge af den svære armering og en høj overbygning. Resultatet blev, at vi sej-

Krydseren „U 140“ under dårligt vejr i Atlanterhavet 1918

En tremastet fuldrigger får en granat for boven i Nordatlanten

Skib skudt i brand i Nordatlanten

Besætningen går i bådene

lede tilbage til Germaniaværftet, hvor de to 8,8 cm kanoner blev taget i land, og skibet fik påmonteret stabilisatorer, det hjalp.

Så blev vi udrustet til det forestående krydstogt ved den amerikanske østkyst. Der kom 35 torpedoer og 4000 granater ombord foruden proviant og øvrig udrustning. Jeg udnævntes til Piekghost, materialeforvalter, et udmærket job. Den 22. juni afsejlede vi fra Kiel på et 90 dages togt til de stærkt trafikerede farvande omkring Cape Hatteras. Der var tre sønderjyder ombord, nemlig foruden mig Johannes Nielsen fra Aabenraa og matros Bjerring. Nielsen, der var navigationsmedhjælper i U-140, førte siden skibsreder Cleemanns damper »Viking« fra Aabenraa og havde Bjerring ombord som maskinmester, da de, ved skæbnens ironi, i påsken 1940 blev torpederet af en tysk undervandsbåd i Nordsøen og begge mistede livet sammen med endnu 12 besætningsmedlemmer.

Den 4. august ankom vi til de anviste jagtmarker ved Cape Hatteras, og jeg skal nu berette om de skibe, vi sænkede, sådan som jeg husker det. Vort første offer blev et camoufleret ballastet amerikansk tankskib, der hed »O. B. Jennings«. Tankeren var armeret med en enkelt 4 tommers kanon, der var monteret på poop'en. Vi affyrede først en torpedo, som det lykkedes amerikaneren at undgå ved en hurtig manøvre, hvorpå han omgående optog den ulige kamp og begyndte at skyde på os. Vi svarede med vore langtrækkende kanoner, og det endte med, at tankeren, der havde en mand dræbt og flere sårede, rullede om på siden og sank. Besætningen forlod skibet i tre redningsbåde, af hvilke den ene var under kommando af kaptajnen, der dog, som det senere viste sig, havde iført sig den dræbtes tøj og derved undgik at blive taget ombord i undervandsbåden. I stedet for tog vi hans tredje styrmand, en belgier, med os.

(67) Et af de skibe, det gjorde mig mest ondt at overvære sænkningen af, var det portugisiske barkskip »Porto« på 1800 tons. Skibet kom sejlede for fulde sejl, da det blev stoppet af et skud for bowen, hvorefter vort prisekommando blev sendt ombord for at hente, hvad vi kunne bruge, deriblandt nogle levende grise og en mængde tovværk, som vi senere, under hjemrejsen, fik god brug for. Så sendtes den stolte sejler tilbunds med tidsindstillede bomber, der blev hængt på skibssiden udenbords og slog store huller i skibet, når de eksploderede. Vort næste offer blev endnu et sejlskib, nemlig den store amerikanske 4-mastede skonnert »Stanley M. Seaman«, der var på rejse fra Newport News med kul til Santo Domingo. Efter et varselsskud gennem rigningen gik besætningen i hast fra borde i skibets lille motorbåd og kom over til os, men da vor kommandant havde orienteret sig, sendte han dem tilbage til deres skib, hvor de skiftede over i en stor redningsbåd og satte kursen mod land, efter at de havde forsynet sig med vand og proviant for mange dage. Først da gav kaptajn Kophamel ordre til at sænke skonnerten. Næste skib var vistnok den japanske damper »Yokohama Maru«, et temmelig stort skib, der også blev sendt til havets bund ved hjælp af bomber.

Nogle dage senere fik vi den amerikanske damper »Merak« i sigte. Så snart vi begyndte at skyde på den, satte den farten op og løb i zig-zag-kurs ind mod kysten, hvor den gik på grund. Dette var i nærheden af det amerikanske fyrskib »Diamond Shoal«, og vor telegrafist opfangede da et advarselstelegram til alle skibe og kyststationer, som fyrskibet udsendte. Et velrettet skud fra en af vore kanoner ødelagde fyrskibets antenne, hvorpå det blev sænket med granater. Vi så besætningen gå i redningsbåden og ro ind imod land. Derefter bordede vi den grundstødte »Merak«, tog dens papirer med os og demolerede skibet.

Efter at have ligget på lur efter nye ofre i nogle dage, fik vi øje på en brasiliansk passagerdamper, der fjernede sig med stærk fart. Vi optog straks forfølgelsen og opfangede dam-

perens nødsignaler, men inden vi kom på skudhold, dukkede der svære røgskyer op på horisonten. Det viste sig at være en amerikansk destroyer af den type, som præsident Roosevelt under sidste verdenskrig overlod nogle og tresindstyve af til England, da det (68) kneb mest med at beskytte atlantehavskonvojerne. Destroyeren var naturligvis bleven tilkaldt af brasilianerens nødsignaler, og den nærmede sig med yderste fart. Kaptajn Kophamel gav straks ordre til at dykke i største hast. Det var på høje tid, allerede på 25 meters dybde jog skyggen af destroyeren hen over os, og bomberne begyndte at eksplodere, vi talte efterhånden 15 til 20 ialt. De sprang rundt omkring os og rystede u-båden så voldsomt, så lyset gik ud, vandet strømmede ind, og vi kunne ikke længere manøvrere. Da vi var nået ned på 85 meter, var situationen håbløs, og kaptajn Kophamel besluttede derfor at gøre et forsøg på at tage os op til overfladen, selvom vi derved risikerede at blive kapret af den amerikanske destroyer. Lidt efter lidt viste dybdemålerne, at vi begyndte at stige, og alle åndede lettet op. Omsider nåede vi op til overfladen og åbnede tårnlugen. Langt ude i horisonten sås destroyeren forsvinde væk fra os. Dette var omkring den 10. august 1918. Vi sænkede derefter ikke flere skibe, men listede bort fra kysten for at slikke vore sår og gøre klar til hjemrejsen, som påbegyndtes midt i august. Vi fik selskab af endnu en u-krydser, nemlig »U-117«, der ikke alene havde angrebet og sænket en masse mindre fiskefartøjer ved kysten af New England men også udlagt en hel del miner i de allieredes skibsruter, en aktion der, set på med tyske øjne, havde været kronet med held. En nat under hjemturen, da vi befandt os midt i Atlanterhavet, undgik vi med nød og næppe at blive vædret af en fransk troppetransport, der med blændede lanterner og totalt mørkelagt strøg tæt forbi os med yderste fart. En anden gang kom vi på præjehold af den 3-mastede bramsejlsskonnert »Najaden« af Svendborg. Den undgik dog sin skæbne, idet kaptajn Kophamel ikke syntes, at den 350 tons store skonnert var ulejligheden værd at sænke. Mange år efter krigen fortalte en af skonnertens redere mig, at de gerne havde set skibet gå tilbunds dengang, idet det var højt krigsforsikret, og fragterne faldt til ingen ting, såsnart krigen hørte op.

En dag under tilbagereisen fik vi i Nordatlanten øje på en sort røgsky, der stammede fra en gammel, rusten, svensk damper, som rullede østover i den høje dønning. Han fik ordre til at stoppe og komme ombord i ubåden med sine papirer. Den svenske kaptajn tog sagen roligt, foreviste dokumenterne, der lød på last til (69) Sverige, så talte de to chefer et øjeblik sammen under fire øjne, tog meget høfligt afsked med hinanden, og snart kvalmede svenskeren påny videre østover. I virkeligheden var hans last nok bestemt for Tyskland. Det ymtes der om i »U-140".

Vor makker, »U-117«, havde ikke brændselsolie nok til at nå Kiel med, og vi måtte derfor på en eller anden måde overføre olie af vor beholdning til ham. Det foregik på den måde, at vi flere nætter i træk lå stille norden for Skotland i ca. 200 meters afstand og haledes afskudte granathylstre fyldt med olie over til »U-117« ved hjælp af det tovværk, vi havde taget fra den portugisiske bark »Porto«. Efter at dette job var fuldført, fortsattes rejsen over Nordsøen ned gennem Kattegat og Øresund. Syd for Øresund løb vi op på siden af linieskibet »Hannover« for at rapportere vor ankomst og spørge nyt. Jeg benyttede lejligheden til at gå ombord for at hilse på Jørgen Nielsen, men han var hjemme i Graasten på orlov.

Ved ankomsten til Kiel kom selveste storadmiral Prins Heinrich ombord for at byde os velkommen hjem. Fregattenkapitæn Kophamel var en personlig ven af prinsen og dennes gemalinde, prinsesse Irene. Resultatet af vort krydstogt var en meget stor skuffelse for den tyske marine, der havde stillet store forventninger til den store og kostbare »U-140", som i

det stærkt befærdede farvand ved Cape Hatteras kun havde sænket omkring ved 35.000 tons fjendtlig tonnage og kun ved et mirakel var undgået selv at forlise derovre.

»U-140" kom i dok i Kiel for at blive repareret efter den hårde medfart af de amerikanske dybvandsbomber. Under værftsoopholdet blev jeg ombord et stykke tid, så rejste jeg hjem på orlov, hvor jeg traf Jørgen Nielsen, og vi var begge hjemme under revolutionen i Kiel. Sidst i november rejste vi sammen til Kiel, hvor vi hurtigt og uden besvær fik vore endelige hjemsendelsespapirer udstedt.

Heinrich Petersen, Graasten.

Efterår og jul 1917

(70) Indkaldt i begyndelsen af 1917. - Uddannet i Flensborg på gymnasiet, sendt til fronten den 10. maj 1917 til grenaderregt. nr. 89 - 17. division. - Heldigvis kom jeg i begyndelsen til et forholdsvis roligt frontafsnit. - Man lærte frontlivet. som det leves i forreste linje. - Man lærte at passe lidt på sig selv og ikke være dumdristig.

Hen i juni og juli måned kom vi til Flandern. Der gik det hårdt til, man mærkede, at englænderne ville igennem. I september og oktober kom de store gennembrudskampe i Flandern. 26. september og 6. oktober var storkampdage. - Da svandt regimentet sammen til en bataljon. Den 26. september var vi indsat i kampen i 2 døgn. - Da vi i en flok af 17 soldater gik tilbage fra fronten, traf vi et komp. med unge, syngende soldater. - De gjorde holdt ved siden af os. - Samtale: Kommer I fra fronten? - Ja! - Er det slemt her forude? - Jo, det kan siges, når I kommer *længere frem, synges der ikke mere*. - Se, selv - vi drog ind i kampen for 2 dage siden med 130 mand, nu går vi tilbage med 17 mand. - Der vil komme flere til, dog ikke over 30 mand. - Så gik de unge, syngende mennesker mod storkampen.

Den 6. oktober stod kampen i »Polygonen-wald« og ved slottet Polderhock. - Den dag gik det os noget bedre, vor kompagnifører (en overlærer fra Rostock) førte os hurtigt igennem de farlige tilmarchveje. - De, der kom bag efter, fik meget større tab. Trods det store opbud af soldater og materiel kom englænderne ikke igennem denne gang. Men det blev dyrt. Nu følte jeg (den lille soldat fra Als) mig snart som gammel frontsoldat. - Endnu havde jeg livet i behold. Efter de tab, vi havde lidt, er det klart, at vi skulle i en roligere stilling for at samle kræfter og have nye soldater. -

Vi kom fra november 1917 til februar 1918 i en noget bedre (71) stilling ved byen Lenz. I denne egn kom jeg til at holde min første og eneste jul ved fronten, den blev ikke høj-dramatisk, nu kan I selv høre: Den 22. december var vort kompagni kommen tilbage fra kamplinjen, vi troede, vi skulle til »Ro-kvarteret« i Noyelle-Godault, men kompagniet kom til en reservestilling længere fremme og skulle hver nat slæbe materiel (pigtråd m.m.) til forreste linje. En kammerat sagde til mig: Hvad fejler du? du er helt skæv i hovedet, du er syg. - Du kan ikke komme med os. - Du skal til læge. Jeg kom så næste morgen, den 23. december, til lægen. Han sagde: I morgen, den 24. december, »til tandstationen i Leforest«.

Det hele kommer fra en tand. - Lægen havde travlt, han skulle hjem til sin kone på juleorlov. - Altså: juleaftensdag en spadseretur på 15 km hen og 15 km tilbage, ind imellem skulle tanden sikkert trækkes ud. - Fødevarer havde jeg ikke mange af. Det gav for lidt til en rask knægt på 19 år. Til gengæld var der ingen krig på vejen til tandlægen, men jeg tænkte og tænkte på mine kammerater i 5. kompagni, jeg havde jo i grunden svigtet dem. -

Da jeg kom til Tandstationen i Leforest, så jeg, at mange havde dårlige tænder. I venteværelset sad 40 soldater og ventede på skæbnen. Man vidste jo ikke, hvad det var for en doktor. - Så kom min tur. - Jeg bad om en lille tandbedøvelse, jeg fik den og måtte vente hende i et hjørne. I mellemtiden blev 4 andre ordnet. Det var ikke lydløst, der var flere fra Bayern imellem, det kunne man høre. Den ene smækkede til tandlægens hånd, så tungen fløj hen i hjørnet. - Jeg meldte mig omgående, dette her var næsten krig på en anden måde. Tanden kom ud, og jeg begav mig på hjemturen. Jeg tænkte, hvis du nu kunne gå hjem til mor i Dyndved og til familien og få den dejlige julemad derhjemme. - Man må ikke ønske så stort, - men takke Gud for livet indtil denne juleaften, trods krig og front.

Kammeraterne ved skrivestuen (håndværkere, skrivere m. fl.) havde hentet en fyr, der skulle være juletræ. Den var hentet 5 km borte. - Juletræsod havde man ikke, så de hængte træet op ved loftet og pyntede det med røde tøj rester, og hvad de havde. Vi fik ikke ekstra forplejning, vi skulle først have juletræsfest, når kammeraterne kom tilbage fra fronten. - Der, hvor tanden havde siddet, fik jeg en ulidelig smerte og gik til sengs. - Tankerne gik (72) på langfart, jeg var hjemme i Dyndved, jeg tænkte: nu er det kirketid. - Nu går de i Egen kirke. Hvor var vor kirke dog festlig og skøn på juleaften. - Vi havde ikke elektrisk lys dengang, men gaslys og et væld af levende lys. Vi var ikke så fordringsfulde dengang. Over alteret stod i lysskæret: » Eder er idag en Frelser født«. Og så det brus af julesalmer og orgelmusik. Jeg lå i sengen og gik alle salmer igennem. - Her kommer, Jesus, dine små - Julen har bragt - Julen har englelyd. - Aldrig har jeg følt dybden af værdien af vore julesalmer på mit sind som den aften, fjernt fra hjemmet i den store krig. - Jeg sov ind tilsidst. - Men hvad var det? - flyvemaskiner over byen Noyelles Godault. De søgte efter banegården for at kaste deres bomber. - De faldt tættere og tættere, og nu, lige ved - det kunne lige så godt have været gennem taget hos os. - Der var et hus imellem, en mand dræbt og stor materiel skade, - en musiker fra regimentsmusikken dræbt af en bombe juleaften. - Ja, der var krig også bag fronten.

Jeg længtes efter mine kammerater, de kom den 29. december, og den 30. december havde vi kompagni-julefest. - Da fik vi mad og gaver, kompagniføreren ønskede god jul og snarlig fred. - Vi kunne ikke se freden, enhver tænkte på sine kære og juleposten. Denne aften gav det også øl. - Et blev: længselen efter hjemmet og de kære. Nytårsdag fik jeg en forsinket julegave. Den bedste. Min bror besøgte mig. Vi fik talt ud om hjemmet og alle ting. Det gav ro i sindet, vi vidste jo ikke, hvad det nye år ville bringe os to ...

Jeg ønsker: *glædelig jul.*

Hans Petersen
pens. førstelærer og organist
Redstedsgade 22 . Sønderborg

Luftskipper og telefonist fra 1 915-18

(73) Jeg blev indkaldt til I. gardeulaner i Potsdam i 1915, men da jeg var over 30 år, blev jeg efter uddannelsen overført til gardetræns V. eskadron i en helt ny kaserne i Berlin.

Det er ikke meningen, at jeg vil fremhæve, hvad der er sket, eller hvor det er sket, jeg vil skrive om, hvordan det hele formede sig for mig. - I trænkasernen havde vi det godt, vi skulle lære at køre og passe vor hest godt. Resten kunne vi lære i felten. I garnisonen blev vi til den 17. febr. 1916. - Fra trænen udgik alle transporter til de forskellige tropper. Det gjaldt om at komme til de bedste troppekolonner - ikke så gerne til ammunitionskolonne og artilleriet. Men når det så var et godt job, så meldte vi os frivillig, og de, der ikke havde så god en opførsel, blev skudt til side til noget, der var dårligere.

Den 19. febr. 1916 kørte vi fra banegården Friedrichsstrasse tværs ned igennem Tyskland - en meget smuk egn, særlig, da det var ved at blive forår. Vi kom til en station, Remily i Lothringen, ca. 20 km fra Metz. Derfra gik vi så til en by, der hed Luppi, det var midt om natten. Her lå Felt-Luftskipper afd. 31. Vi blev så tidlig om morgenen - til vor tilfredshed - tildelt ballontruppen, og vi var trods alt tilfreds med, at vi ikke fik tildelt heste, da det var bedst at være fri for dem i felten. Der var endnu civilbefolkning i byen, og vi følte godt, at vi ikke var særlig velset. De fleste folk var fransktalende. Jeg forstod deres følelser så godt. De var jo ligesom vi erobret af tyskerne, men ellers var de meget omgængelige.

Nu begyndte der noget nyt for os, vi var jo ikke uddannet som luftskipper, men vi fik anvist vor plads, og så gik den ene dag efter den anden med »ballontjeneste«, det var med tidlig og sildig opstigning også om natten og så selvfølgelig nedbringning af (73) ballonen, vi lærte at marchere med den efter kommando, særlig med at bringe den på plads og forankre den med sandsække eller slå store pæle i jorden, hvortil det på ballonen siddende tovværk blev fastgjort. Vi havde en stor hal, - et stort telt - at fire den ind i, så var det ikke så vanskeligt at holde den om natten i stormvejr, da skulle der nemlig passes godt på, at den ikke fløj bort. - Ballonen var fremstillet af noget sammenvirket gummistof. Den var ca. 50 m lang. Der brugtes 800 m³ gas til at fylde den med. Det var vandstofgas (Wasserstof), der var fremstillet af stålspåner, der ved forbrænding af vitriol fordampes. Denne fordampning opfanges i rør og ledes ind i en gaskedel. Derfra presses dampen med en kraft på 250 atm. ind i store gasflasker, så store, som de kendte kulsyreflasker. Disse flasker blev på opstigningspladsen henlagt i en ordnet stabel, hvorfra så gassen igennem rør blev ledet ind i ballonen. Det skulle foregå med stor forsigtighed, da gassen var meget brandfarlig. Senere hen brugtes der til påfyldning brint, som ikke er så farlig.

På ballonens forende er der anbragt en ventil, hvorigennem ballonens gasindhold reguleres, så ventilen åbner sig selv, når ballonen er overfyldt, eller når solvarmen bevirker, at gassen udvider sig. Hvis denne sikkerhedsventil ikke var der, ville ballonen i visse situationer kunne revne. Om morgenen skulle der gerne påfyldes ca. 10 flasker gas, som var gået tabt om natten. Neden under på selve ballonen findes en luftsæk - en styresæk, som fylder sig selv med luft og holder ballonen rolig og støt op imod vinden. Under ballonen hænger en observationskurv (gondolen) med plads til 2 mand, for det meste 2 officerer. Der var forskellige instrumenter etc., 2 feltstole, telefonapparat, generalstabskort, 2 karabiner og 2 faldskærme, til sidst havde enhver officer sin egen faldskærm. Observationens formål var at fastslå, hvor fjendens skydende batterier befandt sig og i det hele taget alle mulige fjendtlige

ge troppebevægelser. Afstanden mellem ballonerne var afhængig af kamphandlinger på visse frontafsnit - til tider kun et par km. Ballonen steg op i forskellige højder, til tider op til 1200 - 1300 m, fastgjort til et 1500 m langt ståltrådkabel, som var fastgjort til et tungt køretøj med en 30 HK stærk motor. Ståltrossen var sammenflettet af 38 stråltråde, der både var meget stærke og elastiske. Stråltrossen kunne også gå igennem en (75) stor messingrulle, som var fastgjort til et jordanker, som benyttedes, når ballonen var stationær. I bevægelig tilstand kunne ballonentruppen også hjælpe med ved en stor messinggliderulle og nogle bundt tovværk. Så gik det i hurtigløb - motorspillet var forspændt med 6 heste - og så op imod vinden, hvis der var fare på færde. Ballonen kunne bringes ned i løbet af 5-10 minutter.

Når ballonen har været udsat for beskadigelse, forårsaget ved granatsplinter eller ved opstigning eller nedtagning, må den af og til ses efter - eller revideres. Det sker på den måde, at gassen slippes ud, og så pumpes ballonen fuld af luft. Gennem åbningen på ballonens underside går så 1 officer, 1 underofficer og 1 eller 2 mand med filtsko på ind i ballonen, som ligger på jorden. Den triller så rundt efter behov. På den måde kan ethvert lille hul ses indvendig fra og bliver så repareret.

En faldskærms bærekraft prøves ved at blive kastet ud fra ballonen - påhængt sandsække, der udgør en mands vægt. Faldskærmene bliver revideret og kontrolleret for fejl af i alt 4 mand: 1 officer, 1 underofficer og 2 menige. Observatøren bruger 10- 15 minutter til at komme ned med faldskærm fra ca. 1000 m. Faldskærmene var fremstillet af halvsilke og meget brandfarlige. - Vor første opstigningsplads var ved Juveiler. Efter en kort tid blev vi flyttet til Goin. Der blev vi indkvarteret i en vandmølle og havde det godt, det var et roligt sted. Vi fik nogle ild-overfald, men så blev der opført en stor understand (bunker), hvor mandskab og motorvinden kunne stå og være. Understanden blev bygget af pionerer og vore folk. Jeg var tildelt pionerne og havde her en god plads. Men det gode får jo hurtig ende. Da vi havde ligget der i længere tid - der var ikke udsigt til, at vi skulle flytte - spurgte jeg feldwebelen, om vi ikke skulle have et solur, jeg ville udføre det på gavlen af møllen. Det var han straks med på. Jeg kunne få alle materialer, som skulle bruges. - Men ak, - stillingen blev mere og mere urolig. I stedet for måtte vi udbygge mange telefonforbindelser, og jeg kom da med i telefon-afdelingen eller telefongruppen. Der blev jeg så hele krig.

Telefon-afdelingen bestod af: 1 underofficer, 1 gefreiter og 6 mand. Det sidste krigsår var jeg fører (underofficer) for telefonafdelingen. Den 6. sept. rejste jeg fra ballonfolkene. Jeg skulle (76) med i Sommeslaget. Byen hed Egnauvust. Der var meget at lave for telefonister. Vi var i gang nat og dag med reparationer og med at skaffe nye telefonforbindelser. Der var endnu civile folk i byen, alle ejendomme havde indkvartering, folkene var flinke over for os, nogle dage efter måtte de rømme byen. Lidt udenfor byen lå 2 landejendomme, her havde været fred og ro. De havde endnu høns på ejendommene. I den ene gård stod vor gullasch-kanon. Konen på gården leverede grøntsager til vores køkken og fik alt affald til hønsene. På den ene gård var der 2 døtre, på nabogården 1. Pigerne var så bange for skydningen, mærkeligt, den 1. granat ramte een af de unge piger, vi slap - men andre uskyldige blev ramt. - En dag gik jeg på en markvej op til vor lejrlads i skoven. Ved vejen stod en ung kone med sit barn på armen. Hun sagde noget til mig, og jeg holdt min finger hen til barnet. Det lille barn tog fat i fingeren, moderen smilte. Jeg tog et foto ud af min lomme. Det var min kone og mit barn. Jeg rakte det til konen. Da hun så billedet, gav hun et skrig

og græd højt, gav mig billedet og gik. Det blevet mærkeligt alvorligt øjeblik, for jeg græd også.

Ved en anden by fandt 2 kammerater en sofa, de tog den med, den kunne bruges. På een gang siger den ene soldat: Uha - der kommer vor Hauptmann - nu går det galt. Den anden siger: Det ordner jeg. Da Hauptmann'en har begyndt at tordne om tyveri, siger den ene: En sofa rekviriert til hr. Hauptmann. Denne svarer: Na, so, sehr schön, mange tak. - Tæt ved os stod en 42 cm kanon - blev brugt i Belgien - adgang forbudt. Men telefonister skal lave telefonforbindelser alle steder, vi ser alt på vor vej. En dag var vi nede ved svømmekanalen - en ledning til en sukkerfabrik skulle lægges om. Franskmændene så os, vort køretøj med 2 mænd og 4 heste søgte dækning i et kalkbrud, da franskmændene skød. - De slap godt fra det, men da de kom ud, var vogn, mænd og heste helt hvide af kalk, de galopperede bag ud for at komme i dækning. - En aften traf jeg en kammerat. Han sagde: Du, jeg har en ko. Har du virkelig en ko? Ja. - Jeg siger: Har den mælk? - Det kender jeg ikke noget til. Jeg går så med ham ud, jo, koen havde mælk. Jeg siger: Hent vort kokekar. Vi fik mælk. Næste morgen var vi tidlig i gang med malkningen. Men snart var det forbi, (77) feldwebelen sagde, det kunne ikke blive ved med den »Viehucht« (kvægavl). Men det var en lidt sløj soldat, han blev fodermester for et stykke tid.

Vi telefonister har mange vigtige ledninger: til divisionen, brigaden etc., til mange batterier. Et batteri var blevet væk for os, det flyttede hele tiden. - Det skulle findes. Løjtnanten ville med. - Vi skulle køre med heste. Det gav artilleriild, løjtnanten var ikke stolt. - En granatsplint for forbi mig og tog min sidemand, vi sad 3 på hvert sæde. Løjtnanten var færdig, han ville gå, men underofficeren sagde: nej, nu kører vi i galop. Det gjaldt om at komme ud af ildlinjen. Vi fik forbindelse med vort batteri. Nu ville vor løjtnant gå hjem. Hvor blev han oversprøjtet af pløre og snavs fra ammunitionskolonner og artilleri.

Alt får en ende, den 26. 11. 16. skulle vi aflevere vore ledninger til andre, og så marcherede vi længere nordpå til St. Leger, nord for Papomme. Der var arbejde nok, først ledningerne i orden, derfor var vi de sidste til at få noget at spise og de sidste i kvarter. - Den første nat måtte vi ligge i et skur ved feltbanen. Vi blev så sorte den nat. Vort arbejde lå tæt ved den store hærvej fra Bapaume til Arras. Vi boede i Croisilles. Det blev min dårligste jul, undervejs hele juleaften - 24. 12. 16. til langt ud på natten. Telefonforbindelserne skulle være i orden. - Da vi var flyttet så meget rundt, var der ingen julepost hjemmefra. - Den julenat var vi gennemblødt til skindet og fulde af ler og snavs, vi beholdt tøj og støvler på, lagde os på et loft, trak tæpperne op over ørerne - jeg tænkte, i morgen er du syg, men nej, om morgenen var jeg så varm, men tøjet var så stift - så stift.

Da det var så sløjt med barakplads, skulle jeg sørge for, at vi fik bygget en ny barak. Den skulle være 15 m lang og 5 m bred og tage 51 mand. - Da jeg havde beregnet alt, gik jeg til pioner-parken i Moyennerville, det var den nærmeste. Jeg beregnede følgende materialer: 530 stk. brædder, 86 stk. kantskåren tømmer, 20 ruller tagpap, 1 pk. sværsøm, 10 kg trådsøm, 6 kg pap-søm, 6 vinduer og beslag. til 2 døre. Ved brædder og tømmer havde jeg opgivet de ønskede dimensioner og længder. Første dag, jeg var i pionerparken, fik jeg ikke udtaget materialerne så tidlig, at jeg kunne få dem med feltbanen, men næste dag var jeg i parken før dag, for ellers ville mine materialer være stjålne, (78) nu fik jeg tingene med feltbanen, snart var vor barak rejst bag ved banedæmningen St. Leger-Boyllles. - Men ak, - kort tid efter begyndte forberedelserne til at trække fronten tilbage til Siegfried-linjen. Byerne blev underminerede, korsvejene ligeledes, alle træer og buske blev fjernet, telefonpæle

savet i tre dele, jernbaneskinneerne fjernet og brøndene ødelagt, alt for at hindre franskmændenes fremrykning.

Den 2. marts 1917 blev vi trukket tilbage, blev omformeret, næsten nyt tøj, nye soldater (Ersatz). – Krigen går videre. Vi kom nu med i dobbeltslaget: Ajnes-Champagne. Det var påske 1917, den 8. april - til at begynde med en rolig stilling ved byen Provajs. En dag kom 3 granater, een i byen på pladsen ved skrivestuen. Vinduet knustes. Feltvebelen faldt af stolen, vor smed, der var ved at beslå en hest, blev såret, hesten døde, de 2 granater faldt på marken. Man sagde, at de 3 granater var advarselsskud til civilbefolkningen om at se at komme bort. 1-2 uger efter var byen helt ødelagt, vi flyttede ud i en lille barak i skoven. Franskmændene brød igennem alle infanteriets stillinger, men tyskerne satte store troppedele imod dem. Franskmændene måtte tilbage til deres udgangsstillinger. Der var meget at lave for telefonister. Det næste virkested var i stillingskampene ved Reims. Her byggede tyskerne en hovedtelefonledning, jeg skulle med hjælp af en ung mand grave huller, og der var mange. Det tog tid for os at komme igennem det champagnekridt. Den unge kammerat blev så sulten; da vi kom i nærheden af en brødfabrik, kunne han lugte brødet, og så blev det helt galt. Han bad mig gå hen og bede om brød. – De var ikke glade for besøget i fabrikken, jeg blev henvist til inspektøren, jeg fortalte, at den unge soldat var ved at gøre slap. Inspektøren gav os et brød. Men, sagde han: Kom ikke igen, vi må ikke, vi skal spare. Min unge ven fik det største stykke. O ja, brød, brød, hvor kan det gøre et menneske lykkeligt. Min kammerat blev så flittig, nu kunne han igen, og han blev så glad.

Den 16. aug. 1917 blev vi forflyttet til Verdun, også det krigsområde måtte vi prøve. Franskmændene skød meget og godt. Efter en travl arbejdsdag skulle jeg aflægge rapport. Uden for en barak bliver jeg overrasket af en granatsalve. Jeg kaster mig ned, hver gang, der kommer en. I mørket farer jeg mod et træ og (79) styrter bagover. I små hurtige løb og fuld dækning arbejder jeg mig ud af skoven til en sø, hvor der er en skrænt med lidt dækning. – Hvor er det ubehageligt, når man forfølges af granatild. – Siden fik vi et bedre kvarter i Loison i en skov. Der havde vi det menneskeligt. Men vore ledninger og forbindelser var i orden. Hen på efteråret blev det koldt. Feltvebelen spurgte mig, hvad jeg havde lært. Murerfaget. Du skal gå til kompagniføreren, du skal mure ham en kakkellovn. Jeg kom til kompagniføreren. Han sagde: Laven tegning, så jeg kan se, hvordan Deres tanker er. Hos feltvebelen fik jeg et køretøj og en god ven, som måtte hjælpe ved byggeriet. Håndværkstøj og materiel fik jeg i pioner-parken. Kompagniføreren ville have ovnen helt nær til brædevæggen. Det går ikke, sagde jeg, på grund af stor brandfare. Han siger: auf meine Verantwortung - på mit ansvar. Løjtnanten fik ved samme lejlighed en mindre kakkellovn. – Det blev lavet, som chefen forlangte det. – Men nogen tid efter træffer jeg feltvebel Schmidt i skoven. Han begyndte at grine og more sig og sagde: Menschens Kind, jetzt wirst du eingesperrt. – Nu bliver du spærret inde. Hvad har jeg gjort? – Hele officersbarakken er brændt i nat. Kompagniføreren kom ud i underbukserne. Jeg havde været på ledningsarbejde om natten og gik hen for at se på storbranden. Chefen sagde kun: Hvad gør vi nu? Ovnen stod endnu, og jeg byggede en officersbarak om den af sten. Det blev han glad for.

Julen 1917 blev en god og rolig fest, med julegaver, juletale og særlig god julepost hjemmefra. I begyndelsen af febr. 1918 lå vi ved Mensefloden. Store mængder af artilleri blev bragt frem, og den 21. marts - hørte vi - var forårsoffensiven begyndt vest for Cambrai. – Nu var det mere roligt hos os. Vi betjente en fremskudt telefonstation og levede lidt for os selv. – Der var to kammerater, der fiskede, de måtte ikke sælge fangsten, men nok bytte med tobak. En dag ville en anden kammerat hente fisk, men kom farende tilbage, greb sin

karabin og suste af sted - han sagde kun det ene ord vildsvin. En kammerat mere farer også af sted med sin bøsse. Virkelig, de skød et meget fint vildsvin. Nu skulle vi til at lave slagtegilde og god slagtemad. Det lykkedes alt sammen, der blev kogt og stegt i en større målestok.

Den 18. sept. 1918 skulle jeg på orlov, men jeg mødte (80) feltvebel Schmidt i skoven: Du må jo ikke på orlov, du er jo oppe fra den danske grænse, der er al orlov spærret. Jeg gik til kompagniføreren, og han sendte mig straks på orlov, herligt - men hurtigt gik tiden, og jeg kom tilbage til Verdun-fronten. Jeg gjorde tjeneste nogle dage og så en morgen på vej tilledningsarbejde brød jeg sammen, min næstkommanderende (en gefreiter) måtte gøre arbejdet og tage mig med tilbage, når han var på hjemvejen. - Det var min sidste tjeneste, den 17. okt. 1918 kom jeg på et lazaret, flyttede så den 7. nov. til et andet lazaret i Mainbotel. - Vi levede godt, den 11. nov. kom våbenstilstandsdagen.

Med det samme gik alt personale, næsten alle læger, mange patienter, kun en sygeplejerske fra Hamborg blev hos os. Lazarettet var en papirfabrik. Vi var omkring 1000 mand, sårede og syge. Der lå både tyskere og franskmænd. Den franske befolkning gik straks ind i lazarettet for at finde landsmænd. De unge piger og karle kom med bånd i franske farver, med blomsterstandere, blomster og buketter. De unge piger satte sig på sengekanten. Men os - de tyske patienter - var der ingen, der så efter. Oppe på bakken lå en by Bazailles, der blev det franske flag hejst omgående. Jeg forstod deres glæder og følelser. Men det kunne vi jo ikke vente af de tyske kammerater. Vi ventede på tog. Der kom kun et godstog, hvis vi ville med, så måtte vi se at komme af sted. 2 syge, der kunne gå, måtte tage een imellem sig, der hang på skuldrene. Til os blev sagt, at amerikanerne ville komme kl. 4, det var den 15. nov. - ved banegården traf jeg Jes Thomsen, Gråsten, han havde også ligget på lazaret. - Vi kørte med tog til Trier, så kunne vi ikke holde det ud mere. På stationen fik vi kaffe, brød og blodpølse, det kvikkede op. - Så blev vi beordret ud på gaden, vi skulle gå til pionerkasernen. På grund af sygdom kunne jeg ikke følge med. - Da jeg kom hen til det store kolde loft, var alle pladser optaget. Jeg fandt lidt halm - Jes Thomsen også - vi frøs. Vi gik frem og tilbage for at få lidt varme i kroppen. Men om morgenen fik vi god kaffe og brød. Jeg gik en lille morgentur ned til Moselfloden. På broen over Mosel traf jeg en major, som tiltalte mig. Da han hørte, at jeg var fra Als, sagde han: Det kommer nu med til Danmark. Det var første gang, jeg (81) hørte om genforeningen. Jeg syntes straks, at hele min håbløse tilstand blev bedre, meget bedre. Forplejningen var god.

Det blev så bekendtgjort, at alle sydtyskere skulle træde an, de skulle hjem. Ja, så fik Jes og jeg da også en sengeplads. Vi tog en ordentlig middagslur. - Men, vi fik så mange smådyr (lus) - Næste morgen skulle vi træde an. Hele pladsen blev fuld - vi stod i 8 rækker over hele pladsen. Vi fik at vide, at vi skulle gå fra Trier til Coblenz i god marchorden, ellers fik vi ikke noget at spise - det kunne vi ikke. Vi meldte os på 3 lazaretter, men de ville ikke tage imod os. Så meldte vi os hos en sanitetsafdeling på banegården. De tog godt imod os. Middagsmad og toglejlighed over Eifel til Köln. - Det var jo hovedsagen, at vi var nået til Rhinen. Herfra kørte vi så til Hamborg, og toget var så overfyldt, at fjedrene slog igennem. Fra Hamborg kom jeg nu til Sønderborg den 19. november 1918.

De førte mig til Rosengade og derfra til Sønderborghus. Da jeg kom gennem porten, stod der to damer i kældernedgangen og spurgte: Hvor kommer du fra? - fra Frankrig, sagde jeg så. - Har du fået middagsmad? Nej - så kom med os hened, og der fik jeg god varm mad. Derefter kom jeg op til dr. Wullenweber, han spurgte mig ud og sagde så, at jeg hellere måtte komme hjem, jeg skal nok besøge Dem - han var vores huslæge. Jeg kom så hjem,

og en ond tid var forbi, den 7. dec. 1918 blev jeg fri! - og kom hjem til mine kære ... *og hjem* til Danmark!

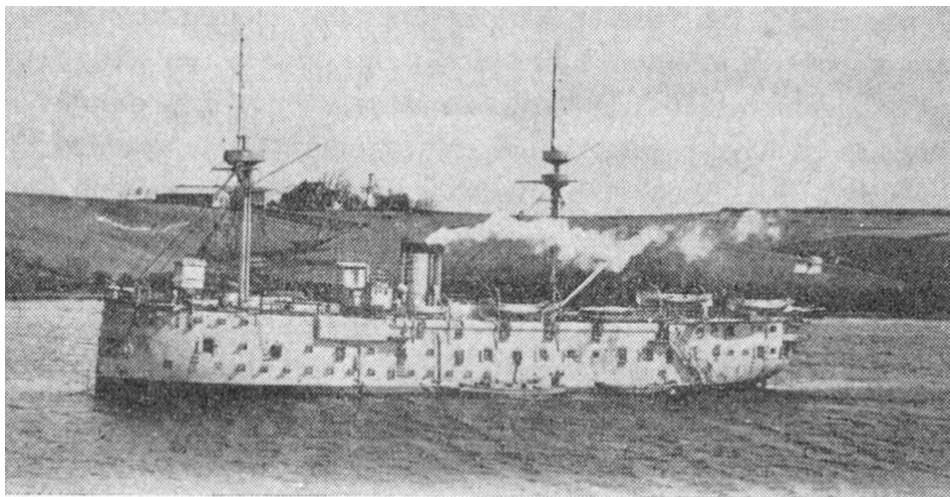
Gid den julekvæld var nær,
hvor der ej gik hær mod hær!

fhv. bygmester *Nis Nissen*,
Høruphav
pr. Kirkehørup.

Dømt af soldaterrådet om bord i S. M. S. »Mars« 1918

(82) I sommeren 1916 fik jeg den første indkaldelsesordre efter forudgående session i Aabenraa, men da jeg sejlede hele tiden, reklameredes jeg fri for at være »behilflich« med at opretholde forbindelsen med Tyskland og dets nabolande. I 1917 fik jeg tyfus og kom på hospital. Knap var jeg bleven udskrevet og kommen hjem, før den ligeså forhadte som frygtede »røde seddel«, indkaldelsesordren, var der. Den lød på at stille på Junkerhohlwegskasernen i Flensborg om nogle få dage, så der måtte gøres noget straks. Den dansksindede skipper Kloj Ryborg fra Adsbøl lå netop med sin Helgolænder galease i Egersund. Han påmønstre de mig omgående som bedstemand, lod mig få fire stykker toiletsæbe, og med dem og min søfartsbog i lommen dampede jeg sporenstregs afsted til Hamborg for på indkaldelsescentralen at gøre et forsøg på at få yderligere udsættelse. Dagens hændelser står stadig klart for mig: Kontorlokalet med den noget overlegent udseende dame, der kommer hen til skranken og spørger: »Sie wünschen?« Jeg forklarede sammenhængen og nødvendigheden af, at jeg fik udsættelse for at kunne fortsætte med at holde forbindelsen med udlandet vedlige. Damen var situationen voksen. Mens jeg forklarede, skubbede jeg min opslåede søfartsbog over mod hende med de fire stykker sæbe under den. Behændigt åbnede hun en skuffe foran sig, sæben var væk, så De noget? Hun ser strengt på mig og tager søfartsbogen: Ach so, påmønstret igår, De burde have været indkaldt for længe siden, udsættelse? »Nichts zu machen«. Vi ser hinanden i øjnene og tænker begge på den dejlige vaskesæbe, men hun har så afgjort overtaget, mens jeg står med håret ned ad nakken, samler mine papirer sammen og går. -

(83) Et par dage senere stillede jeg så på Junkerhohlwegskasernen, mens min ældste bror, der var hjemsendt som krigsinvalid, senere medstifter af D.S.K. i Padborg, gik udenfor og ventede på udfaldet, jeg var jo da stadig meget afkræftet efter sygdommen, hvad jeg forklarede militærlægen. Da jeg måtte udføre de noksom bekendte knæbøjninger med armene udstrakt, var jeg lige ved at kuldsejle. Altsammen til ingen nytte, resultatet blevet klart K V, anvendelig til krigstjeneste, ind i næste afdeling til en Herr Hauptmann, der løb papirerne igennem, rejste sig og tog kommandotonen på: »De tilhører fra dette øjeblik den kejserlige tyske marine og har omgående på den hurtigste og korteste vej at forføje Dem til

„Mars“ til ankers i Sønderborg havn.

den 1. matrosdivision i Kiel, meldsted Gerhardschule, verstanden!!«. »Jawohl, Herr Hauptmann«. »Abtreten«!

Så var det trods alt alligevel sket! Min bror og jeg blev hurtigt enige om, at det vel ikke hastede så stærkt, så vi tog med fjorddamperen hjem for at sige farvel til mine forældre, og først om aftenen rejste jeg til Kiel. Der fulgte en flere måneder lang grundig infanteriuddannelse med gevæksercits, felttjeneste, skydeøvelser, kastning med håndgranater o. s. v., o. s. v. Vi blev uddannet med de russiske geværer, der var blevet erobret ved Tannenberg 1914. Geværet havde en meget stram sikringsanordning, en fjeder, der skulle trækkes tilbage og drejes ud til siden med højre hånds pege- og langfinger. På grund af den netop overståede sygdom kneb det i begyndelsen for mig at udføre denne funktion.

En skønne dag blev de professionelle søfolk kommanderet frem af geleddet og afmarcheret til lægeundersøgelse. Resultat for mit vedkommende: Afkommandering til underbåds-skolen ombord i S.M.S. »Mars«, forøvrigt det første tyske krigsskib, der kom til den nyoprettede tyske marinestation i Sønderborg 1905. »Mars« var nu stationeret i Kiel-Wik, Uddannelsen var grundig, så tiden gik, og da november 1918 nærmede sig, havde vi netop afsluttet et forøvrigt udmærket signalkursus. Under opholdet i »Mars« blev vi holdt i vigør ved en times infanteritjeneste på signalpladsen i land hver dag. Vi benyttede derved det forældede gevær af model 71 - 84 med tilsvarende lang bajonet. Våbnet fik vi udleveret ombord af overmatros August Iversen fra Egersund, der også er D.S.K.'er og bosat på (84) Laagemaj i Egersund. Vi får os nu og da en sludder om den gang. Forøvrigt havde jeg allerede under en af de første øvelser med geværgreb et sammenstød med vor feltvebel, der senere skulle hævne sig. Han mente, jeg benyttede »langgreb«, når han kommanderede: »Das Gewehr!!! üb!!!!«. Da jeg foreslog, at han skulle henvende sig til overbådsmandsmat Latzkow, der havde lært mig grebet på den måde, snævrede feltvebelen selvfølgelig: »Schnauze halten!«

Selve oprøret i Kiel 1918 har jeg berettet om før, så det springer vi over her. Efter revolutionen ville tyskerne ikke permittere de yngre årgange, som jeg også tilhørte trods mine

næsten 21 år, så jeg måtte ligesom min gode kammerat og D.S.K.'er Ede Christensen fra Sønderborg forblive i »Mars«, der nu styredes af et soldaterråd valgt af os selv - ja, sikke nogen »valg« vi var med til, det var langt fra lutter søde børn, der sad i vort soldaterråd. En dag i november telegraferede min næstældste bror, Thomas, der nu bor i Egersund, er krigsinvalid og D.S.K.'er, han lå på Vestfronten i 1918, da den blev tromlet ned af de engelske tanks, fra Hamborg, at han ville besøge mig på hjemrejsen fra Hildesheim. Ede fra Sønderborg og jeg tog sporvognen igennem Düsternbrook og modtog min bror på banegården. Han skulle blive hos os natten over, så Ede og jeg riggede en hængeskøjle op til ham imellem os på batteridækket. Den nat morer vi os endnu over. Såsnart min bror var entret op i hængeskøjlen, vippede den ham ud igen, bare han rørte på sig. Sådan var hængeskøjlerne nemlig der ombord, man skulle først finde rytmen.

Snart tog de frie former i »Mars« overhånd. Drikkeri og larm og ballade hørte til dagenes og nætternes uorden. Vort soldaterråd havde rekvireret to kæmpemæssige fade med sur rødvin. Når så en flok landgangsgaster i nattens løb kom ombord i løftet stemning, blev spunsen sparket ud af ankrene, en barkas, d.v.s. en fortinnet madbeholder, holdt under, til vinen løb over, ud i rendestenen og videre udenbords. Snart var ankrene tomme, og vi måtte alle være med til at betale den bortløbne vin, vi var jo da »sämlich Kammeraden«.

Min hængeskøjle havde jeg forlængst flyttet op under bakken for at få en smule nattero. Der lå jeg så en aftenstund og (85) vuggede sindigt frem og tilbage i takt med mine filosofiske betragtninger, da et bekendt ansigt kiggede på mig og en rolig stemme sagde: »Nu vil jeg ikke være her længere, jeg går i aften, vil du med?« Det var min gode bekendt Peter Jessen fra Graasten, keredansk, vi havde sejlet sammen på damperen »Harald« fra Flensborg. Han var også på undervandsbådsskolen, men et kursus foran mig og lå inde i land. Først i tyverne tog en julestorm ham og hans skib med en ladning skærver fra Sjællands Odde. Peter og jeg havde tidligere talt om, at alt dette her jo slet ikke vedkom os, og at vi derfor roligt kunne begive os hjem. Mens jeg tørnede ud, lagdes vor plan: Trække i søstøvler og vor bedste blå uniform, stoppe så meget i køjesækken, som vi kunne bære på ryggen - køjesækken har jeg stadigvæk - se at komme ubemærket i land og over den bevogtede Kielerkanal (vi bestak færgemand en med en stortrøje), gå nordpå natten igennem og borde det første tog til Flensborg næste morgen. I den kolde vinternat marcherede vi så fra Kiel over Gettorf til Egerndørde, hvor vi nåede at få et par timers hvil i en jernbanevogn. Såsnart der blev røre på banegården, gik vi ind i restaurationen for at få noget at varme os på. Her løb vi på et par andre marinesoldater fra Graasten, nemlig Heine Petersen og Jørgen Nielsen, begge senere D.S.K.'ere. De havde været på orlov, da revolutionen kom, nu var de på vej til Kiel for at blive permitteret på behørig måde. Om sine oplevelser ombord i Tysklands (86) største u-båd, u-krydseren »U-140«, beretter Heine andetsteds i denne bog. Senere var han skibsfører i rederiet »Pacific«, og under sidste verdenskrig blev han minesprængt med damperen »Oslo« ved Rygen. Jørgen Nielsen var under første verdenskrig ombord i linie skibet »Hannover«, der var vagtskib ved den sydlige indsejling til Øresund. Siden blev han vaskerier i Graasten.

Nå, Peter Jessen og jeg entrede det første tog mod Flensborg. Uden billet og orlovsbevis, men heldet stod os bi! I kupeen var kun een mand, en frontsoldat lige fra skyttegravene, bondemand fra Angel. Vi kom straks i snak med ham. Så kom konduktøren: »Fahrkarte und Urlaubsschein«. »Haben wir nicht!« Så skulle han arrestere os, det vidste vi godt. Men engelboen kom os til hjælp, han havde stadig krigspsykosen i kroppen, sprang op, snuppede rutinemæssigt geværet, tog ladegreb og tiltalte den skrækslagne konduktør med »verfluch-

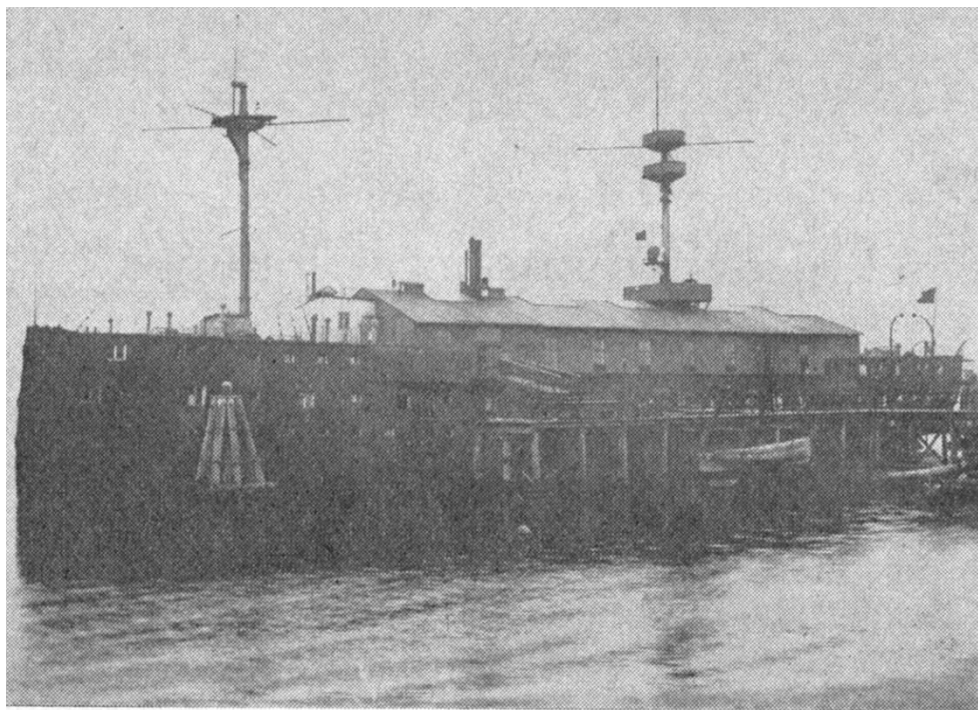
ter Druckeberger« o. s. v., »machen Sie dass Sie rauskommen, im Augenblick wird scharf geschossen!« Konkuktøren var allerede væk og blev væk. Ved en station et sted på Angel tog vi afsked med bondemanden. Da toget sagtnede farten uden for Flensborg, smed vi vore køjesække af toget og sprang selv bagefter, krydsede jernbanesporene og søgte naturligvis ned til havnen, over til dampskibs-pavillonon og så med damper til Graasten. Min mor sad i skumringen ved vinduet i hjemmet i Adsbøl og strikkede, og hun fik en forskrækkelse, da jeg gik forbi med køjesækken på nakken. Mine forældre var ikke glade for den måde, jeg havde taget orlov på. Dagen efter gik min far op til Johan Andresen i Ullerup, der forsikrede ham om, at vi snart ville blive dansk igen, det havde Hans Peter (H. P. Hanssen) selv sagt. Jeg gik ned til C. C. Biehl i Graasten, der gav mig navn, adresse og stikord til en mand i Fole, som hjalp sønderjyder over grænsen. For en del år siden besøgte min kone og jeg gården, der nu drives af bondemandens datter og svigersøn - tiden løber.

Næste aften kom kommuneforstander Holst allerede og gjorde mig opmærksom på, at han havde modtaget et telegram fra soldaterrådet ombord i »Mars« med ordre til at lade mig arrestere og transportere tilbage til Kiel, en ordre, han ville være nødsaget til at effektuere næste morgen. Efter grundig (87) overvejelse tog jeg dagen efter med fjorddamperen til Flensborg og derfra videre med tog til Kiel. Der var åbenbart en bedre orden i den afdeling, jeg sorterede under, som i den, Peter Jessen hørte til, i hvert fald hørte han aldrig noget fra den mere, og han blev derfor uantastet hjemme. I toget blev jeg arresteret sammen med en del andre, der heller ingen papirer havde på sig. Ved ankomsten til Kiel blev vi afleveret til banegårdskommandoen, der bestod af marinesoldater fra u-bådsafdelingen. Jeg gik straks hen til den nærmeste og bad ham se den anden vej. Han var ikke tungnem. »Verschwinde«, hviskede han og vendte ryggen til, medens jeg sprang ud og op på den nærmeste sporvogn, der ganske vist kørte i den modsatte retning, men om aftenen gik jeg ombord i »Mars« som fri mand.

Næste morgen meldte jeg mig tilbage fra orlov, men ak og ve, min gamle bekendt, feltvebelen med geværgrebene, var kommet ombord igen som bureaufeltvebel og medlem af soldaterrådet. Han gav mig på stående fod en gevaldig opsang, som jeg aldeles ikke blev ham svar skyldig på, og det gjorde nok ikke sagen bedre. Så blev jeg stillet for soldaterrådet anklaget som rømningsmand. Anklageren var bureaufeltvebelen, medens jeg selv var min egen forsvarer. Dommen faldt hurtigt, den lød på syv dages mørk arrest med vand og brød, som skulle afsiddes i militærfængslet i Feldstrasse inde i Kiel. Jeg henviste til opslaget på øverste dæk, i henhold til hvilket kejser Wilhelm II ved sin ankomst til Doorn i Holland havde løst alle tyske soldater fra deres faneed, som jeg iøvrigt, efter egen opfattelse, aldrig havde aflagt. Endvidere erklærede jeg kategorisk, at jeg aldrig nogensinde godvilligt ville lade mig indsætte som en almindelig forbryder i militærfængslet i land, og at jeg, dersom jeg blev tvunget til det, nok skulle vide at forsvinde »auf Nimmerwiedersehn«, såsnart jeg kom ud igen. Feltvebelen var rasende, han råbte op om, at vi endnu ikke var nået såvidt »im Deutschen Vaterlande« at enhver kunne »tun und machen was er will« og bød mig holde mund. På dette punkt fik jeg uventet hjælp, en overfyrværker, sydtysker, en kraftig mand med kulsort »Schnurrbart« og do. fipskæg, rejste sig til mit forsvar og indledte med at slå fast, at når vi ikke der ombord var »versumpft im Dreck«, kunne de blandt andre takke Matzen for det, (88) idet han var een af dem, der efter revolutionen på egen hånd havde etableret et rengøringskommando, der hver dag spulede dækkene rene for alskens snavs. Han fortsatte med at sige, at han havde været stationeret i Sønderborg i syv år og derfor nøjagtig vidste, »wie die Karre läuft da oben«. Det var »brave und tüchtige Menschen«,

men mange af dem var »naive« og troede, at Nordslesvig ville blive dansk igen, og dem hørte Matzen til. Han henstillede straffen nedsat og afsonet der ombord. Resultatet blev da også fem dages mørk arrest med vand og brød at afsone ombord i »Mars«. Efter domsafsigelsen kom overfyrværkeren hen til mig og bad mig tage den med ro og godvilligt lade mig føre ned i arresten i sandlasten i bunden af skibet, han havde gjort for mig, hvad han kunne, og det takkede jeg ham da også for. Så sad jeg da fem dage dernede i sandlasten og frøs, det var jo vinterdage. Den tredje dag fik jeg hængekøjen ind i cellen, resten af tiden sad eller lå jeg på træbriksen i mørket. Da jeg blev sluppet ud, var det på høje tid, frihedsberøvelsen og mørket gik mig på nerverne.

Så holdt vi krigsråd, Ede fra Sønderborg, jeg og vor tredje mand, en herlig, jovial østprøjser, altså »Musspreusser«, tvangsprøjser, ligesom vi. Nu ville vi væk derfra for enhver pris. Først stillede vi os til rådighed for transporten af de tyske krigsskibe, der skulle afleveres i Scapa Flow, men de stolede ikke længere på os, og derfor blev vi ikke antaget. Så meldte vi os frivilligt til minestrygning. Det lykkedes, og snart var vi alle tre på vej til Stettin for at gå ombord i torpedobåden »T 155«, der lå på Vulcanværftet, hvor den var blevet bygget om til minestrygning. Den lå på siden af et par store, nye destroyere, der netop var færdige, da revolutionen brød ud og derfor, i henhold til våbenstilstandsbetingelserne, skulde have været afleveret til de allierede magter. De to destroyere bar tydelige mærker af, at

„Mars“ under det røde flag i Kiel 12. november 1918.

de i hast var blevet demolere t så meget, så de kunne slippe udenom afleveringsbestemmelserne, blandt andet var alle nagler omkring skorstenskapperne blevet sprængt. I 1919 så jeg i Kohlbrand, farvandet op til Harbour, flere undervandsbåde i samme tilstand, de lå godt skjult under buskene ved strandbredden.

Feltvebelen har jeg set endnu engang siden. Det var i midten af tyverne, da jeg kørte igennem Kiel ud mod Holtenau for at (89) gå ombord i en dansk damper som styrmand. I et gadekryds stod der en bekendt skikkelse i politiuniform og dirigerede færdslen. Det var feltvebelen fra »Mars«.

Men indtil dato er "T 155« det sidste tyske krigsskab, jeg har sat mine ben ombord i.

Hosstående to fotografier viser først »Mars«, som den så ud, da den i 1905 var kommet til Sønderborg og den, inden fortøjningsbroen, der endnu den dag i dag går under navnet »Mars-broen«, var færdig, lå opankret ud for det sted, hvor vi nu bor i »Snug Harbour« med Bådsagergård i baggrunden dervore på Als, og endelig det samme skib liggende i Kiel-Wik efter revolutionen 1918, sortmalet og med det røde flag vajende fra flagspillet agter.

F. Matzen, Sønderborg.

Leder af en maskingeværgruppe fortæller

Bagtrop den 24. oktober 1918.

(90) Ved stadig at »forbedre« vor stilling var vi - Res. Inf. Reg. Nr. 186, 18. Res. Div. - fra midten af august, hvor vi lå i en fremskudt stilling ud mod Calais, ved Ballent gået tilbage over Amentieres, Muvange, Wervik, Menin, nået et stykke ind i Belgien. Her havde vi den 20. oktober gjort holdt foran en lille fabriksby, Møen, hvor vi havde besat en meget behagelig stilling bag en kanaldæmning. Stillingen var særlig god, fordi vandspejlet i kanalen lå i højde med hustagene, så vi havde både vandet og dæmningen på den anden side mellem os og englænderne. Lige bag kanalen på vor side lå et stort spinderi i lighed med kamgarnsspinderiet i Sønderborg og bag dette byen. Vi havde det fredeligt og godt. Englænderne så vi ikke noget til, og flyverne generede os ikke.

Den 23. oktober kom der besked om, at vi for at forbedre vor stilling igen skulle gå 10-12 km tilbage. Men for at narre englænderne skulle der på hele regimentafsnittet blive 2 infanterigrupper og 2 maskingeværer med betjening tilbage for at få englænderne til at tro, at stillingen var fuldt besat. Blandt dem var jeg med min betjening. Vi skulle blive til om natten mellem den 24. og 25. oktober og så roligt forlade stillingen. Vi fik besked om, at afsnittene ved siden af os var besat på samme måde, og at der inde ti byen lå en telefontrup og lidt længere tilbage, i en lille landsby, stod et batteri med 75 mm kanoner. Øverstkommanderende for hele divisionen var en ung løjtnant fra reg. 118. Ved dag gry (91) lå der en meget tæt tåge over egnen. For at markere, at vi endnu var der, sendte batteriet af og til nogle granater over til englænderne. Om tågen var skyld i det, eller kanonerne var udsbidte

ved jeg ikke, men resultatet blev, at granaterne gik ind i vor side på dæmningen, så vi måtte søge dækning på den anden side. Jeg skød nogle signalpatroner op for at få artilleristerne til at lægge ilden længere frem, men havde ikke meget håb om, at det ville nytte, -- -- det gjorde det alligevel. Bagefter fik jeg at vide, at telefonfolkene havde set Iyskuglerne og ringet til batteriet. Vi belavede os på en rolig dag. Ikke et skud og ingen flyvere og ingen til at kommandere med os. Tågen var lettet, og vi fik det fineste efterårsvejr.

Men pludselig - ved 10-tiden - blev idyllen brudt. Englænderne begyndte da en heftig beskydning af stillingen og byen. Den første salve gik ind i spinderiet, og alle de mange hundrede ruder blev trykket ud af lufttrykket. Sikken et brag. Vi sad dog godt dækkede bag vor stejle skrænt. Efter en halv times tid hørte skydningen ligeså pludselig op, som den var begyndt. Da jeg kiggede ud af vort hul, kom der en infanterist løbende i fuldt firspring og råbte, at vi skulle skynde os at komme bort, da englænderne var gået over kanalen længere til højre og havde taget de andre til fange. I sådan en situation går der jo tit panik i folk. Jeg fik dog mine folk til at tage deres oppakning med, men geværet og patronerne lod vi ligge. N å, var Tommy gået ind i den ene Slide af byen, måtte vi jo ud den anden vej. Jeg ville dog lige sige telefonfolkene besked, men de var allerede borte. Et stykke uden for byen kom løjtnanten farende og ville have os til at standse og forsvare os. Helt meningsløst, jeg havde kun min pistol med en halv snes patroner, og flere af de andre havde ingenting. Da løjtnanten var gået, gik vi også hjemad. Vi havde endnu ikke set noget til englænderne, så vi tog det lidt mere med ro. Vi må vist have narret englænderne godt, for da de kom, kom de ri skyttekæde og gik frem i spring gruppevis med en flyver omtrent helt nede ved jorden foran. Det gik som på en eksercerplads. Vi holdt os dog i en god kilometers afstand foran dem. Efterhånden (92) var vi blevet flere, og englænderne begyndte at beskyde os med artilleri. Vi søgte ly bag en stor bondegård. En granat gik gennem taget og slog hul i muren, hvor vi stod. Vi fik sten og kalk ned over os, men ellers skete der ikke noget. Jeg gik lind for at se, hvordan det var gået beboerne. Hele familien og husstanden sad ved middagsmaden. Der var ikke sket dem noget. Men de havde fået sand i suppen.

Men vi måtte videre. Landsbyen, hvor batteriet havde stået, var blevet beskudt af svære granater. Et par var gået ned foran et hus og havde lavet et par dybe huller og trykket hele formuren ind, så stuerne var åbne ud til vejen. I den ene stue stod et par kvinder, mor og datter, kunne vi se. De var iført deres fineste puds, den flamske nationaldragt. De var helt ude af ligevægt og græd, men hvor var de smukke. Næste gang, vi gjorde holdt, var ved et lille husmandssted, stuehuset med stalden i den ene ende lå på langs af skudretningen. Vi søgte så ly bag laden, som lå på tværs. Beboerne, et par ældre folk, var ude hos os. Manden stod hos os bag laden, mens konen blev stående ovre ved stalddøren med en brødkniv i hånden. Jeg forsøgte at få hende over til os, men hun truede mig med brødkniven og sagde noget om kuk. De havde kun en ko tilbage, og nu troede hun, at vi ville tage den. Men så længe hun kunne bruge en brødkniv, skulle ingen tage hendes ko. Vi ville naturligvis ingen ko have med. Vi skulle kun hytte vort eget skind og måtte videre. Men vi så her, at det ikke er alle steder, hvor manden er den modigste. I mørkningen nåede vi de nye tyske stillinger foran Scheldefloden. Vi gik igennem dem og over Scheldefloden og logerede os ind hos en træskomager og sov i dennes værksted. Næste dag fandt vi vort kompagni. Jeg blev skældt godt ud, fordi vi ikke havde geværene med. Jeg var dog lige glad, ville de ikke give mig et andet, kunne de 'lade være. Jeg fik dog et nyt, men en uge efter tog englænderne både mig og geværet. Men det er en anden historie.

Det var en helt anden slags krig end den evindelige skyttegravskrig, mere interessant, og her, hvor vi kunne trække os tilbage i god tid, heller ikke så farlig. (93)

31. oktober 1918: i krigsfangenskab.

Efter at have fået et andet gevær til erstatning for det, som vi lod ligge den 24. oktober, skulle vi den 30. oktober om natten afløse en afdeling, som lå helt ude i forreste linje. Vi afløste ved 4-tiden om morgenen. Stillingen var lige foran en lille gård. Beboerne, som ikke var flygtet endnu, gik med de andre tilbage. Inden de gik, tog de mig med rundt i stuerne og viste mig, at alle skuffer og skabe var åbne, og bad os om ikke at slå noget i stykker. De regnede med at komme hjem igen ret snart, da stillingen skulle rømmes næste dag. Vi, som ikke havde vagt, gjorde os det hyggeligt i stuen. Der var ikke faldet et skud de sidste dage, så vi var så letsindige at ville bo oven på jorden.

Men lige inden dag gry begyndte der pludselig en heftig skydning med geværer og maskingeværer ude i stillingen. Jeg fik i en fart tornystret på nakken og livremmen med kikkert og pistol m. m. spændt om livet og ville ud til min betjening. Men jeg kom knap udenfor gårdsleddet, så kom de allerede sammen med en flok infanterister. Englænderne havde taget stillingen. Efterhånden samledes der en 30-40 mand på gårdspladsen, det var jo mørkt endnu, og vi så ikke noget til englænderne. Men et halvt hundrede meter til venstre kunne vi begynde at skimte en større flok. Jeg fik så fat i min gode kikkert og kunne så se, at de bar flade stålhelme, altså englændere. De var langt forbi os. Nu var gode råd dyre. Det er let nok at snakke om at overgive sig, men i virkeligheden er det ikke så ligetil. En hel del smed, hvad de havde at bære på, og løb med englænderne for om muligt at komme over floden før englænderne. De nåede det ikke. Vi andre krøb i skjul bag huset og ventede. Nu var det også ved at blive lyst, og vi kunne se englændernes anden angrebsbølge komme. Hvad nu. Jeg har altid haft det sådan, at skulle noget vanskeligt overstås, så helst så hurtigt som muligt.

Altå, da de nærmede sig gårdsleddet, sprang jeg ud til dem med oprakte arme. En sergent sigtede på mig. Det var spændende sekunder. Han stod der i en halv snes skridts afstand med et skarpladt og afsikret gevær og fingeren på (94) aftrækkeren, og det kostede ham kun en lille bøjning af højre pegefinger, så var jeg færdig. Heldigvis sænkede han geværet og vinkede, så jeg fik i en fart smidt al udrustning og løb modsat vej som englænderne. Da de andre så, at det gik godt, kom de også frem. Men hvor vi kunne løbe. Da jeg i 1916 ved Verdun var stafetløber over åbent terræn, kunne jeg også løbe, men dengang bad man kun om at komme godt fra det denne gang, længere ud li fremtiden turde vi ikke tænke. Her var det noget andet. Nu gjaldt det om at komme godt igennem den tyske spærreild. Heldigvis var den ikke så koncentreret - så var krigen forbi for vort vedkommende, og vi havde håb om at komme hjem igen. Men hvor vi løb.

Da vi var kommet gennem det værste, kom vi til at følges med en ung englænder, som var let såret. Det gik helt kammeratligt. Efterhånden var vi blevet til en stor flok, og der kom også flere englændere og nogle befalingsmænd til. De fik os så ordnet i march kolonne, og så var friheden forbi, men de var meget flinke. Vi kom igennem en mindre by, som var tæt belagt med etapefolk. De ville gerne have noget med hjem for at vise, at de også havde været i krig, navnlig var de forelskede i jernkors, knapper m. m., men især i lommeure. Da jeg så det, gemte jeg mit ur i bunden af lommen og lod kæden hænge frit. Da der kom en og ville have »Watch« = ur, så rystede jeg på hovedet og viste ham den tomme

kæde. Han var kommet for sent. På et gadehjørne stod en stor flok kuske og betragtede os. Vi må vist have set lidt modfaldne ud, for pludselig lød det fra en neger » Kopf Hoch, donnerwetter « i rigtig prøjsisk underofficerstone. Det var ligesom det kvikkede op. Men i øvrigt var der nok at se efter. Vi mødte overalt Tommies roligt og afbalanceret. Vi kom igennem en by, hvor et engelsk batteri blev stærkt beskudt med svære granater, men til trods for flere træffere, arbejdede de engelske artillerister som på en eksercerplads. Vi skyndte os for at komme forbi, men vort vagtmandskab forandrede ikke tempo. Denne overlegenhed har dog tit kostet englænderne unødige tab. Udenfor byen mødte vi et batteri, som skulle i stilling. Smukke, (95) velplejede heste, blankt seletøj og i orden, som om de skulle på manøvre i fredstid. Det var længe siden, det havde set sådan ud hos os. På samlepladsen i »Svenighem« blev vi visiteret for våben m. m. Sergenten, som visiterede mig, fandt selvfølgelig også mit ur. Han spurgte, om han måtte beholde det, jeg rystede på hovedet, og da der var en officer i nærheden, måtte han give mig det igen. (Det lykkedes mig at få uret med hjem).

Da vi var færdige med visitationen, skulle vi videre. Langs hovedgaden var der stopfuldt af mennesker, alle flag var ude, og stemningen var naturligvis høj. Nogle af indbyggerne ville også sige os tak for sidst. Jeg gik i yderrækken i sidste geled og fik adskillige knubs (Den letzten beissen die Hunde). Nu var vi glade for vort vagtmandskab med opplattet bajonet. På vejen til Kortryk var der stor trafik, troppekolonner fremad til fods og med lastvogne, kørselskolonner forspændt med heste eller muldyr. På kuskeseadet havde kusen selskab af belgiske piger af den lette slags. De hånede os og spyttede efter os. En uge i forvejen havde mange af dem været tyskerpiger. På en flyveplads, som vi kom forbi, var der travlhed. Ustandselig kom og gik maskiner. Når en maskine var landet, var der straks et par mand parat med bomber, som blev fastgjort under planerne og så afsted igen. Føreren blev i maskinen, og motoren blev ikke standset. Der var fart på.

Hen på eftermiddagen nåede vi Kortryk og blev ført ind i baggården til et kloster. Her fik vi vor første engelske forplejning. Den fyldte ikke ret meget. Skibstvebak og bully-beef fyldte ikke så meget som den kost, vi var vant til. Vi var forbavsede over så mange englændere, som kom og talte med os på godt tysk. Vi blev omsider klar over, at det var for at få noget at vide om stemningen blandt de tyske soldater og om troppebevægelser og lignende. Enkelte blev også kaldt ind til mere direkte afhøring, Det blev dog ikke til meget. Englænderne vidste bedre besked, end vi gjorde,

Ved mørkets frembrud blev vi gennet ind i klosterkirken. Tyskerne havde tømt den for alt inventar. Her tilbragte vi så natten på det bare flisegulv. Det var hårdt og koldt. Men (96) alligevel var jeg dybt taknemmelig, fordi jeg var sluppet gennem 3½ års krig med sundhed og forlighed i behold og efter menneskelig beregning havde gode muligheder for at nå hjem.

I engelsk krigsfangenskab.

Efter tilfangetagelsen om morgenen den 31. oktober 1918 ved Scheldefloden og overnatning i en klosterkirke i Kortryk kom jeg den 1. november til en større samlelejr i Menin, hvor vi blev, til vi den 8. november fik toglejlighed til Abeville, hvor alle fanger blev samlet. Vi ankom om formiddagen den 9. november og blev anbragt i »Fochs Camp«. På vejen derud gennem byen var der vældig halløj. Kejseren var jo lige stukket af til Holland, og

tilråb fra pøbelen som » Le Kaiser parti«, »Alemand caput« og »Le Boche- svirrede os om ørerne.

»Fochs Camp« bestod af 32 indhegninger med plads til hver 1000 mand. Vi lå i telte, 16 mand i hvert, 8000 mand var fælles om et køkken, så der måtte omtrent arbejdes i døgn-drift. De to uger, jeg opholdt mig der, er de mest triste, jeg har haft i fangenskab. Personlig led jeg ikke overlast. I de ni måneder, jeg var i fangenskab, har jeg aldrig set en englænder slå eller forulempe en fange. Men gik der 1000 mand i en indhegning, hvor der ikke var mere plads at røre sig på end vejene mellem teltene, og så absolut lediggang, det var trivielt. Tiden blev lang. Tilmed var vejret blevet råt og fugtigt, og vi gik og frøs.

Forplejningen var heller ikke god. Englænderne læssede hele forplejningen til de 8000 mand af ude ved indgangen. Inde i lejren var det tyske befalingsmænd, som stod for fordelingen, og så ved vi nok, hvordan det går. De 30 mand i køkkenet sultede naturligvis ikke, og havde de nogle gode bekendte, sørgede de også for en god bid til dem. De tyske befalingsmænd i de forskellige indhegninger led heller ingen nød, og det samme gjaldt deres venner og oppassere o. s. v. så det var ikke så sært, at suppen blev lidt tynd, inden der blev noget til os andre. Det værste var næsten, at spisetiderne var så uregelmæssige. Vi kunne f. eks. en dag få morgenmad kl. 8 og middagsmad kl. 9, og når de så for (97) nemheds skyld fordelte aftensmaden - beskøjter og the - med det samme, var der mange, som spiste det hele på een gang. Så har sjælen ro, sagde de. Men så, når vi næste dag først fik morgenmad kl. 12 og middagsmad kl. 17, var det ikke så godt. Da nogle unge opdagede, at jeg kunne gemme mine beskøjter til om aftenen, kom de og bad mig, om jeg også vilde gemme deres, da de ikke kunne selv. Det er vist det mest betroede tillidshverv, jeg har haft. Men, hvor er det svært at gå med fem beskøjter i brystlommen og ikke må røre dem. Fristelsen er stor, bare række en hånd ind og brække et ganske lille hjørne af, det kan da ikke gøre noget, men gør man det mange gange - og har man først begyndt, gør man det mange gange - så har man jo svigtet deres tillid. Jeg gjorde det ikke, men jeg husker endnu, hvor svært det var at lade være.

Da våbenstilstanden trådte i kraft den 11. november kl. 11, behøvede englænderne ikke at fortælle os det. Nede i byen begyndte alle kirkeklokker at ringe, og alle dampfløjter og sirener på fabrikker og tog hylede, og vi kunne se flag gå til tops. Det var jo også en glædesdag for Frankrig og en lettelse for hele verden. Inde i lejren virkede budskabet så forskelligt. Jeg mindes ikke, at nogen gav udtryk for sorg over, at Tyskland - deres fædreland - havde tabt krigen, men mange gav udtryk for ærgrelse over, at de var kommet i fangenskab nu lige til sidst, men de fleste, tror jeg nok, var tilfredse med, at de var sluppet heldigt ud af krigen, og optimisterne regnede med at være hjemme til jul. Så hurtigt gik det dog ikke. Jeg måtte vente i otte måneder, og for de fleste andre gik der et år.

Omkring 1. december blev vor afdeling flyttet til en fordelingslejr nede i byen. Her var forholdene straks noget bedre. Jeg var der dog kun et par dage. En eftermiddag gik vi et par mand rundt på pladsen for at få tiden til at gå. Da vi kom hen til indgangsporten, stod der en tysk feltvebel, og han spurgte os om, hvad vi var i. civil. Da der ikke var brug for landmænd i en fangelejr, sagde jeg, at jeg var arbejder. Ja, det er godt, sagde han. Jeg skal bruge syv mand som erstatning for syv andre, som er blevet syge, til et nyt (98) arbejdskompagni, som er under dannelse. Om jeg ville med. Hellere end gerne, sagde jeg. Forholdene kunne jo ikke blive dårligere og tristere end her i de store lejre. Jeg blev så ført hen i en anden afdeling, hvor kompagniet blev formeret. Jeg blev straks indskrevet. Jeg måtte give oplysninger om navn og fødselsdato, troppeafdeling, hvor og hvornår jeg blev taget til fange o. s.

v., og så fik jeg en adresse, P. O. W. nr. 368 nr. 164. Disse oplysninger gik så til Røde Kors, hvorfra mor og far fik meddelelsen juleaftensdag, at jeg var uskadt i engelsk krigsfangenskab. I to måneder havde de gået i uvished om min skæbne. Fra tysk side var der kun meddelt dem, at jeg var savnet.

Det at få et nummer og en adresse er et uhyre stort fremskridt for en krigsfange, Hidtil. havde jeg kun været en bestanddel af en stor flok. Nu var jeg blevet et medlem af en fast enhed, med fast engelsk vagtmandskab, som både havde opsyn, men også ansvar for mig. P. O. W. nr. 368 bestod af 600 mand, 550 fanger og et vagtmandskab på 50. Føreren var en engelsk kaptajn, en rolig, lidt pertentlig mand. Han lettede vor tilværelse så godt, det var ham muligt. Inde i lejren var en tysk officersstedfortræder kompagnifører med en vicefeltvebel som næstkommanderende, begge bayrere. Den første var skrædder af profession, den anden gårdejer fra Bøhmervald. Fælles for begge var, at når de blev hidsige - hvad de meget let blev - skældte de ud på bayersk dialekt, og så var der ikke mange, som kunne forstå dem. Som nævnt fik jeg nr. 164 i kompagniet, nr. 163 var en skrædder fra Kiel. Han skulle være kompagniskrædder, men da han foreløbig hverken havde saks eller nål og tråd, fik han, som kollega til kompagniføreren, det bedste job i lejren, nemlig ved proviantforsyningen.

Vi kom på talefod, og resultatet blev, at han ville anbefale mig som sin afløser mod, at jeg skulle aflevere halvdelen af det, jeg kunne »organisere«, navnlig cigaretter, til ham. Da jeg ikke røg, var det intet problem for mig. Det blev årsag til, at jeg som almindelig tysk krigsfange kom til at arbejde sammen med englænderne (næsten på lige fod) og kom derved i forbindelse med soldater fra hele verden. (99) Jeg så den franske og belgiske civilbefolkning komme tilbage til deres ødelagte hjem og begynde oprydningen. Jeg hørte gennem englænderne om den glæde, når en familie efter fem års adskillelse igen var samlet, men også om de tragedier, som udspillede, når en belgier kom tilbage og så foruden sine egne børn fandt en lille tysker. Selvfølgelig ville jeg dog gerne være kommet til Feltham, men udover at være sammen med landsmænd og bedre forbindelse hjem, kunne jeg ikke have fået det bedre der, og de tre måneder, jeg kom senere hjem, anser jeg kun som en lille betaling for de oplevelser og indtryk, jeg modtog i disse måneder.

Jeg blev altså medhjælper hos forplejningsunderofficeren. Arbejdet bestod i, at vi - vi var to mand, en ung hamborger, Hans, og jeg - hver formiddag skulle læsse kompagniets forsyninger på en vogn nede på et stort depot ved banegården og så læsse det af igen, når vi kom hjem. Det var en tur på en lille timestid hver vej. Korporalen kørte med vognen, mens vi sammen med vagtmanden gik til fods. Efterhånden lærte vi vagtmandskabet at kende, de var gennemgående flinke allesammen. Vi måtte godt samle cigaretstumper op og fik også sommetider en hel cigaret. Når vi på depotet kunne finde lidt spiseligt, var der ingen, som sagde noget. »Johannesbrød« blev brugt som foder til hestene og muldyrene, men var der gået hul på en sæk, kunne vi godt få nogle stykker. Som drenge kunne vi købe det på Ullestrup marked for 2 penning stykket. Da vi en dag var færdige med pålæsningen og skulle hjem, stillede vagtmanden os på hjørnet af en hushøj stabel dåser med beskøjter, mens han var henne på kontoret. Han vidste, at der på bagsiden af stabelen var en dåse med et hul. Da han var vel ude af syne, var vi i en fart henne ved dåsen og kaprede os hver et par beskøjter. Da han lidt efter kom tilbage, grinte han smørret til os og spurgte, om vi fik nogle. Vi nikkede, men han havde ikke set noget.

En anden dag kom vi på hjemvejen forbi et hus, hvor en fransk murer var ved at arbejde. Han vinkede ad os. Vagten sagde, at vi skulle gå derover og se, hvad han ville, da det

var os, han vinkede til. Det viste sig så, at han ville dele sin (100) frokostpakke med os. Vi fik hver et stykke fransk fuldkornsbrød med fedt på. Det smagte dejligt. Det var en hjemvendt fransk frontsoldat. Det er sådanne beviser på menneskelighed - først vagtmanden, som bevidst udsatte sig for ubehageligheder for at vi kunne rapse et par beskøjter, og franskmanden som til trods for at tyskerne ikke havde opført sig godt i hans land, ville dele med os - der lyste op ~ en ellers trist og kedelig tilværelse. Ellers søgte jeg så godt som muligt at holde mig i form. Motion fik jeg jo hver dag gennem den daglige spadseretur til og fra proviant-depotet. Hver morgen, inden andre stod op, tog jeg en kold afvaskning af overkroppen. På denne måde undgik jeg at blive forkølet. Vand var i det hele taget en mangelvare. Byens vandværk kunne slet ikke klare vandforsyningen til de mange militær- og fangelejre. Efterhånden fik vi også udleveret engelsk beklædning, så det gik stadig fremad for os. Mellem jul og nytår fik vi rejseordre.

Vi skulle ud i frontegnene og rydde op, blev der sagt, men ikke hvor. Dagen efter blev vi udladede ved en lille landsby, Marhe, i Belgien, cirka 5 km fra Kortryk, altså i samme egn, hvor jeg havde været som soldat. Her blev vi indkvarteret i en baraklejr, som var opført af tyskerne og havde huset italienske krigsfanger. Det var ret gode barakker, hvor vi havde god plads, og det var en stor forbedring i forhold til de små overfyldte telte, vi var vant til. En af kompagniet havde som tysk soldat gået vagt her udenfor pigtråden. Nu sad han indenfor. Sådan kan det gå. Her blev vi dog ikke længe. Først i det nye år gik turen til fods til Wervik ved Lysfloden, hvor vi blev indkvarteret i en stor tom fabriksbygning. Her boede vi under meget gode forhold, god plads, tørt og let at holde rent, gode vaskemuligheder og efterhånden også mulighed for bad. Her blev jeg til jeg den 6. juni 1919 kunne begynde hjemrejsen.

*Oplevelser som almindelig tysk krigsfange i engelsk krigsfangenskab
fra januar til juli 1919.*

Dagen efter, at P. O. W. nr. 368 var blevet installeret Marhe i Belgien, skulle en ung hamburger. Hans, og jeg (101) med forplejningsunderofficeren ind og hente proviant på banegården i Kortryk. Sammen med vagtmanden tog vi turen til fods, ca. fem kilometer. Vi var næppe kommet ind i byen, før der blev uro i gaden. Vi var de første tyske krigsfanger, som kom til byen efter våbenstilstanden, så det kan nok være, vi vakte opsigt. Hele gadens ungdom fulgte os og råbte og skreg og truede ad os. Vi kunne se os selv i butikkernes spejlglassruder. Vi så et par lidt forhutlede unge mænd. Støvlerne havde ikke set fedt eller sværte de sidste måneder, fangedragten - gamle engelske uniformer med røde og grønne lapper på - var krøllet og slidt, vi sov jo i den om natten. Vi selv magre og ubarberede og bag os en englænder med opplantet bajonet, - på begge fortove gadens ungdom med deres smæde tilråb og trusler. Hans og jeg blev enige om, at det var godt, var mor ikke kunne se os.

Ankommet til banegården måtte vi vente i flere timer, og her samlede der sig også snart et større opløb. Da englænderne ville jage dem bort, vendte billedet. Nu var det dem, det gik ud over, os ville de nu snakke med. De fleste af dem kunne noget tysk, da de havde levet i den tyske etape under krigen. Omsider blev det den engelske kok for meget. Han hentede os ind i køkkenet og gav os en god aftensmad, og vi fik os varmet.

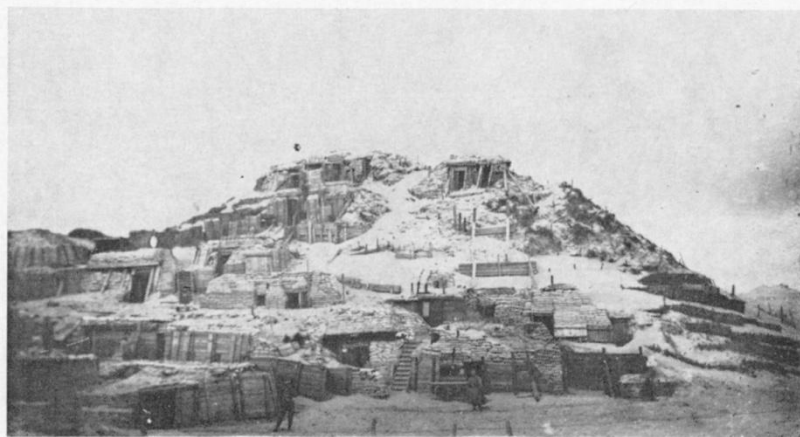
*Understand i
Champagne
under bygning*

Vagt i felten

*Barberen arbejder
i det grønne*

Marine infanteri understand i Affenberg i Flandern

Hen på aftenen kom toget med vor forsyning, og vi fik læsset og skulle hjemad. Mens vi havde hygget os i køkkenet, var vor vagtmand og kusken gået en tur li byen og havde besøgt forskellige Estaminets. Under hjemturen blev de søvnige, og jeg måtte overtage tømmeren og køre muldyrforspandet hjem til lejren, hvor vi ankom ved sengetid i god behold. Denne tur har lært mig i det mindste to ting. Den har lært mig, at »folkestemning«, som den giver sig udtryk i gadedemonstrationer og lignende, er et meget ustabil fænomen, og så har jeg lært, at de mennesker, som uden nogen risiko for dem selv kan håne en værgeløs modstander for derved at demonstrere deres patriotisme, gør deres folk en bjørnetjeneste. Da vi der gik gennem byens gader fulgt af pøbelen, rørte deres, tilråb og smædeord mig ikke det mindste, men når jeg i dag tænker på belgiere og (102) franskmænd, dukker det indtryk altid op - jeg ved jo godt, at det er forkert - at det er folk, hvor moral og æresbegreber står lavt.

Da kompagniet først i januar 1919 blev installeret i en stor fabriksbygning i Wervik ved Lysfloden, begyndte arbejdet. Fangerne blev inddelt i forskellige hold. Det største hold - 300 mand - kom ud på en samleplads, hvor alt krigsmateriel, som lå rundt om på slagmarken, blev samlet. Et andet hold skulle demontere alle de gamle telefonledninger. Et tredje hold skulle søge efter faldne, som lå rundt i granathuller og bag hegn, og få dem identificeret og begravet. Hans og jeg og to bayere fik det bedste job, idet vi blev medhjælpere på et proviantamt, om skulle forsyne 3-4000 mand. Det var et dejligt arbejde, ikke blot havde vi altid nok at spise, men den personlige omgang med englænderne var kammeratlig, og så kom jeg i berøring med soldater fra næsten hele verden. En halv times tid efter, at de andre var gået på arbejde, kom en vagtmand og hentede os. Proviantamtet havde til huse ~ en stor tysk barak. Ved 10-tiden kørte vi med tre lastbiler over Linseller Touring Robaire til Croix, hvor englænderne havde deres hovedforsyningsdepot for den største del af den engelske del af fronten. Når vi var kommet hjem, kom så de forskellige kompagnier og afdelinger og hentede deres forsyninger, og efter at vi havde ryddet lidt op, var vort dagværk slut. Når vi så havde fået en god aftensmad, blev vi igen ført tilbage til lejren.

Til belysning af den behandling vi fik af englænderne med deres sportsmands- og gentlemanindstilling her nogle oplevelser. Da vi første dag kom ind på depotet, var lederen, en løjtnant, og kontorpersonalet endnu ikke mødt. Der var kun tre menige engelske soldater. I et hjørne lå en stabel brød, som rotterne havde gnavet mere eller mindre i. Jeg fandt et, som næsten var helt uskadt. Da jeg begyndte at skære i det, kom en af englænderne og rev det ud af hånden på mig og smed det tilbage i bunken igen. Jeg kan ikke nægte, at jeg blev lidt skuffet. Det var ikke den behandling, vi var vant til. Imidlertid gik englænderen hen i den anden ende af barakken og tog et frisk brød ud af en sæk og gav (103) os det sammen med to dåser »bullybeef« og forklarede os ved tegn, at *det* var for mennesker, *det andet* var for rotter, og det skulle vi holde vore fingre fra, så længe vi arbejdede der. Så var vi igen på bølgelængde.

Da vi havde fået bilerne læsset på hoveddepotet, syntes personalet der også at vi så lidt forsultne ud og gav os også et brød og to »bullybeef«, som vi kunne spise på hjemvejen. Da vi hjemme havde fået varerne fordelt, forsvandt de overordnede. Straks fik englænderne ild i cigaretterne og bød også os hver en. Da han også ville give ild, rystede jeg på hovedet og sagde, at officeren kunne komme. »Skidt med officeren«, sagde han. Der nyttede ingen kære mor, jeg fik ild på og måtte rydde op med en cigaret i munden. Heldigvis blev det ved den ene. Jeg var jo ikke ryger. Inden vi om aftenen skulle hjem i lejren, hentede de os ind i køkkenet, hvor vi fik en god middagsmad, bestående af kød, kartofler, grøntsager og sovs.

Min kollega Hans ville krydre maden godt med peber, men tog sig ikke i vare for, at det var rigtig sort peber og ikke den røde paprika, som vi var vant til. Han strøede et godt lag på. Det kostede ham mange tårer, inden han fik sin portion ned, men give op ville han heller ikke. Næste gang var han mere forsigtig med krydderierne. Inden vi gik hjem, gik vi hver 3 pakker cigaretter stukket i lommen. Jeg fordelte mine til kammeraterne, og jeg følte mig næsten som millionær, men også lidt flov over, at jeg havde fået det så meget bedre end de andre. Det var en god dag, og begyndelsen på fem måneders, efter forholdene, godt og interessant arbejde.

Det var meningen, at vi fire fanger skulle overtage de menige englænderes arbejde, hvad vi også efter et par dages instruktion kunne. Det var slet ikke så ligetil, da ingen af os kunne engelsk. Det gik dog forbavsende hurtigt. Det gjaldt først og fremmest om at kende de engelske navne på de varer, som vi handlede med, og så naturligvis skulle man forstå tallene på engelsk. Jeg blev en slags lagerforvalter og skulle sørge for, at de andre fik de rigtige varer båret ud til de ventende vogne og ellers holde orden i barakken. Det var nu slet ikke så slemt at stå for udvejningen, da der for de (104) fleste varers vedkommende var varer nok. Skulle en afdeling for eksempel have 50 kg kød, huggede vi blot en kofjerding midt over, skulle de også have 10 kg ost, skar vi et stort stykke ud af en af de store oste på 25-30 kg o. s. v. Rygevarer, krydderier og marmelade skulle vi være mere påpasselige med. Mærkeligt nok var salt næsten en mangelvare. Naturligvis kunne det ikke undgås, at der skete fejltagelser, som f.eks. når en afdeling skulle have 1 kg peber og jeg så gav ham 2 ruller WC-papir. Når man ikke er vant til at høre engelsk, lyder benævnelserne for peber og papir næsten ens. Men den slags blev dog gerne taget med godt humør.

Men en gang kunne det dog næsten være gået galt. For en gangs skyld var der en løjtnant, som ikke var tilfreds og som åbenbart ikke kunne lide mig. Jeg husker tydeligt, at han skulle have 6 kg sukker. Som sædvanlig hældte jeg en sjat fra sukkersækken over i hans pose og gav ham den. Han ville dog ikke modtage den og overfusede mig, idet han påstod, at der var meget for lidt. Lederen af forretningen kom så til og sagde, at så måtte vi have fat i vægten. Vi fandt den også, og så viste det sig til min store lettelse, at der var seks et kvart kg, altså 1/4 kg for meget. Det var et slumpetræf, der kunne lige så godt have været 5 eller 7 kg. Det er heller ikke det, jeg ville fortælle, men da løjtnanten havde fået sine 6 1/4 kg, bebrejdede lederen, der stod under løjtnanten i rang, ham ikke, at han ville forsøge at få lidt ekstra sukker, men at han havde overfuset mig, og form jeg var fange, kunne han godt behandle mig som menneske. Det var ikke blide ord, som blev sagt og i mit påhør. Prøv at forestille jer samme situation på et proviantamt i Tyskland med russiske krigsfanger som arbejdskraft. Jeg tror næppe, udgangen ville have formet sig på denne måde.

Jeg havde også sommetider mit mas med en stor godmodig kineser. Kineserne fik, foruden det sædvanlige, kartofler, kød, ost o. s. v., hovedsagelig ris og flydende plantefedt, men intet smør. Derfor skulle afdelingen kun have 1 kg smør til de engelske befalingsmænd. Naturligvis ville Moses - sådan kaldte vi kineseren - også gerne have en pakke (105) smør, og kunne han se sit snit, snuppede han også en pakke, men det vedkom jo ikke mig. Det kunne vagtmandskabet ordne. Men en dag, da hans afdeling havde fået, hvad de skulle have, kom hans korporal tilbage og sagde, at jeg havde glemt at give dem smørret. Jeg påstod, at de havde fået det, mens Moses sagde det modsatte. Enden på diskussionen blev, at jeg blev beordret op i hans lastbil for at undersøge, hvem der havde ret. Efter nogen søgen fandt jeg så begge pakker godt gemt under andre sager. Ja, så var sagen jo opklaret.

Moses lod hoved og arme opgivende synke, det gik altså ikke. Englænderne gjorde honnør, og så kørte de. Så var den sag ude af verden. Moses og jeg var stadig gode venner.

En anden episode, som viser englændernes evne til at lede og omgås mennesker. En ugestid efter, at vi var flyttet ind i spinderiet i Wervik, manglede en morgen tre mand, en overjæger og to jægere. De blev fanget samme dag. Vi var spændt på, hvad der nu blev gjort ved dem. Men der skete ikke noget. Et par dage efter forsvandt de igen, og da var de borte en uge. Nu var vi dog forvissede om, at nu fik de en ordentlig straf. Men der skete ikke andet, end at de sad et par dage i et lille siderum til fabrikshallen, der var ingen dør i, så ensomheden var ikke så slem. De fik også samme forplejning som alle andre. Derefter kom de igen med på arbejde. Men så gik det hverken værre eller bedre, end at en morgen var overjægeren igen forsvundet. Der gik flere uger, og vi havde forlængst glemt ham. Men så en aften, da vi kom hjem fra arbejde, sad han igen i det lille lokale. Han var nået helt ned til Rhinen, men de havde fanget ham, da han ville over broen. Nu går det dog galt, tænkte vi, men der skete ikke noget. Men et par dage efter så vi ham gå frit omkring nede ved kaptajnens bungalow. I stedet for at straffe manden, havde kaptajnen gået ind og talt med ham og tilbudt ham et nemt og godt arbejde nede ved sin bungalow, men så skulle han til gengæld love ham, at han ikke ville rømme igen. Overjægeren betænkte sig lidt, men sagde så, at det ville han godt, men han ville ingen vagtmand have med. »Nej, selvfølgelig«, sagde kaptajnen: »En mand som (106) dig skal ingen opsyn have. Du lover bare, at du ikke vil rømme, så kan du gå frit, men skal selvfølgelig opholde dig i lejren udenfor arbejdstiden«. Ordningen kom i stand, overjægeren blev, og kaptajnen var tilfreds.

På vejen fra og til Croix var der nok at lægge mærke til. Da jernbanen endnu ikke var i orden, havde alle, som skulle i byen, fået lov til at køre med os. Det kunne sommetider være et ret broget selskab. Jeg husker en morgen, hvor det var særligt blandet. Foruden vi fire fanger, en dansker, en hamborger og to bayere, var der en lille snes belgiske og franske kvinder, som skulle på indkøb, en belgisk officer, flere engelske soldater, et par canadiere, en kineser og en mulat. Da vejene endnu mange steder var ret dårlige, blev vi bogstaveligt rystet godt sammen.

Det var interessant at lægge mærke til de forskellige folkeslag. Der var indiske kuske. De sad på bukken rolige og majestætiske med skarptskårne ansigter, kraftig buet næse, sort hår og skæg, de lignede næsten fine aristokrater. Men jeg har aldrig set dem smile. I modsætning til kineserne, som var arbejdsoldater - jeg har dog aldrig set dem bestille noget - de var mindre og mere undersætsige og med deres skrå øjne så det ud, som om de hele tiden smilede, og så var de aldrig i ro, altid snakkende og gestikulerende. Der var australiere og new-zealændere, høje flotte karle i ridebenklæder og lange støvler og opkrattet cowboy hat, og så havde de nogle dejlige velplejede heste. En modsætning hertil var nordafrikaneren med sine muldyr. Et typisk eksemplar så jeg en meget varm dag. Vi havde om middagen gjort holdt i en mindre købstad, gaderne var næsten mennesketomme på grund af varmen, bortset fra en afrikaner på sit muldyr. Dyret så ud, som om det var ved at falde i søvn. Hovedet hang næsten nede ved jorden, ørerne hang og daskede, og det samme gjorde en slap hale, og manden lignede sit muldyr, arme og ben hang slappe og dinglede, det hele så meget søvnigt ud. Men jeg er ikke i tvivl om, at hvis det kom til en udholdenhedsprøve, kunne denne afrikaner let klare sig overfor de flotte australiere med deres tykke heste.

(107) Alle steder, hvor der lå engelske afdelinger, var der anlagt fodboldbaner, og de blev flittigt benyttet. Vi kunne også om formiddagen i frost og sne møde englændere kun

iført sko, benklæder og skjorte træne til udholdenhedsløb på landevejen. Jo, de holdt sig i form.

I en lille fransk by var der i et udpræget arbejderkvarter en dag en sammenstimling. Det var en flot fransk officer i sin flotte uniform, som var kommet hjem. Hans gamle mor stod og så med stolthed og beundring og kærlighed på ham, og hun fik kys og knus til gengæld. Alle nabokoner var også mødt op for at beundre ham. Det var en festdag for kvarteret. Men uvilkårligt kom jeg til at tænke på, hvor længe det mon skulle vare, inden jeg kunne komme hjem.

I etappen havde englænderne en hel del kvinder beskæftiget som kontorister, chauffører m. m. De havde uniform med lange benklæder. Vi kunne så sommetider se et for os uvant syn, en skotte i lårkorte skørter gå tur med sin pige, som var i lange bukser.

En eftermiddag havde vi gjort holdt i en slidegade i en belgisk by. Jeg sad bag på ladet og slikkede solskin. Der kom en gammel belgier i sine flamske træsko og gik over gaden lige bag bilen, hvor jeg sad. Han standsede og samlede noget op, som han gav mig, og gik videre. Det var en tysk groschen - et tipenning-stykke. Det var hele min formue, da jeg kom til Randers i juli på vej hjem.

Midt i maj 1919 kom vore forsyninger til Mouscron i Belgien. Det var ikke så langt som til Croix, men terrænet var mere bakket. Når bilerne op ad bakke måtte sætte farten ned, kunne en rask mand hoppe op bag i og tage en kasse med smør eller andet. Det skete et par gange. Så blev vi fire fanger fordelt i hver sin bil og skulle sidde bag i og passe på belgierne. Den omvendte verden.

Da jeg den 5. juni kom hjem til lejren, fik jeg besked om, at næste morgen skulle jeg ikke på arbejde, men jeg skulle forflyttes til en lejr i England. Jeg anede jo nok, at det var til Feltham, men det blev der ikke sagt noget om. Om morgenen startede jeg så ledsaget af en af vore vagtmænd hjemturen. Vi kørte med et engelsk orlovstog til Le Havre, hvor (108) han afleverede mig i en gennemgangslejr uden for byen. Da vi i løbet af nogle uger var blevet en flok på godt 100, gik turen med skib til Southampton i England. Efter en uges ophold her, gik turen med et flot engelsk eksprestog til Sydvestbanegården i London. Her blev vi modtaget af repræsentanter for den danske regering og fik et dannebrogssflag med stang foræret. I åbne lastbiler og med dannebrog vajende kørte vi gennem London til en anden banegård og derfra med tog ud til Feltham. Her var vi dog kun en nat. Allerede næste dag rejste vi med tog til Hull. Her lå » Skt. Thomas« klar til at tage os om bord. Efter en god sejltur på tre dage landede vi søndag den 13. juli i Randers og oplevede her tre gode festdage. Den 17. juli nåede jeg hjem. Fire år og to måneders soldater- og krigstjeneste var slut. Selvom jeg ikke var sluppet helskindet, så havde jeg dog både sundhed og førlighed i behold. Jeg var og er taknemmelig for at være sluppet så godt.

Peter Clausen,
gdr. - Lundsgårdsmark.

Fra Øst- og Vestfronten

(109) Mordet på den østrig-ungarske tronfølger Franz Ferdinand og hans gemalinde i Serajevo den 28. juni var den begivenhed, der satte verden i brand. Bestræbelserne fra de regerende monarkers side for at søge krigen begrænset til Sydøsteuropa blev forhindret af svigagtige og krigsbegeistrede generaler og af forføjede dispositioner.

Mobiliseringen i Østrig-Ungarn, Rusland og Balkan begyndtes i slutningen af juli, og da var det for sent at standse krigen.

Den idylliske feriestemning i den varme sommer blev brat afbrudt af krigsrygterne. Folk skyndte sig hjem fra deres ferierejser. Jeg havde fået ferie den 27. juli og havde besøgt min bror og svigerinde i deres nye hjem i Graasten og rejste derfra videre til Flensborg for at besøge en ven et par dage, inden jeg skulle genoptage mit arbejde i Augustenborg.

Om aftenen gik min ven og jeg en tur gennem byen; der var mange mennesker på gaden, og inden vi nåede tilbage til min vens hjem, så vi de første plakater om mobiliseringen opslået på gadehjørnerne. Plakaterne studeredes af store klynger. De fleste var blege og følte sig sikkert beklemt. Andre råbte »hurra« og istemte »Deutschland, Deutschland über alles«. Vi skyndte os hjem for at fortælle nyheden, og næste morgen tog jeg det første tog hjem til Guderup.

Jeg så ikke min bror mere. Som reservist måtte han møde straks, og allerede den 18. august faldt han i Belgien, - men det fik vi først at vide et par måneder senere.

Efterhånden drog alle våbenføre mænd i krig, og der herskede en trykket stemning i de fleste hjem.

(110) Tyskerne var dog begejstrede, og deres begejstring tog til efterhånden <som den ene sejr efter den anden blev proklameret. De belgiske fæstninger Lüttich og Namur faldt i tyskernes hænder, og de trængte videre ind i Frankrig, fæstningen Maubeuge faldt, og den gamle generalfeltmarskal Haeseler, som var veteran fra 1864 og 70 og havde deltaget i tyskernes 50-års-jubelfest på Dybbøl den 18. april sammen med prins Heinrich og greve v. d. Goltz m. fl., udtalte: »Sedandagen (2. sept.) fejrer vi i Paris«.

Imens søgte bange mødre og hustruer med rystende pegefingre ned ad de lange rækker navne på tabslisterne. De fleste af mine skolekammerater fra Statsskolen i Sønderborg meldte sig frivilligt, andre søgte sikkerhed ved at gå over grænsen, men de fleste blev og gjorde deres tunge pligt.

Lige fyldt 19 år måtte jeg på session i Sønderborg den 5. januar 1915. Under normale forhold var jeg måske blevet kasseret på grund af min nærsynethed, men til krigstjeneste var jeg god nok. Min militæruddannelse fik jeg i Aabenraa. Det vigtigste var at lære at lyste og at hilse på befalingsmændene fra gefreiteren og opefter. Men vi lærte også strækmarch, at fægte og at skyde. De sidste seks uger fik jeg uddannelse som signalist. I slutningen af juli fik jeg min første orlov, dog kun tre dage, og den 2. august, årsdagen for krigens udbrud, afgik vi til Østfronten.

Den 5. august 1915 indtog prins Leopold af Bayern Warsjava, og efter mange kampe, hvor krigsheldet bølgede frem og tilbage, trængte general von Hindenburg den russiske hær ud i de massuriske sumpe, mens general von Mackensen bistod østrigerne med at slå de russiske tropper, der var trængt ind i Galizien.

Under sidstnævntes kommando hørte også 10. armekorps, der blandt andet omfattede mit regiment, O. L. R. 91. Vort regiment havde indtaget Ravaruska og Jaroslaw nogle dage i

forvejen og var nu på march nordpå gennem Polen, da vor transport fra Aabenraa og Flensborg m. v. ankom for at fylde op i rækkerne.

(111) Vi blev fordelt med en halv snes mand til hvert kompagni, og jeg blev sammen med Hans Jensen fra Nordborg, Hans Rasmussen fra Himmarn, Witt fra Sommersted, Jens Hansen fra Egersund, Lorenz Rasmussen fra Sønderborg og flere andre sønderjyder tildelt 5. kompagni.

På vor ilmarch for at indhente det 10. armekorps havde vor transport passeret den østrigsk-polske grænse ved Belzec, og vi marcherede videre nordpå gennem Tomaszow, Zamosc og Cholm. Egnen her består af flade sandsletter med granskove med enkelte bøge- og ahorntræer. Længere nordpå stiger terrænet med maleriske dale og dybe flodslugter og højsletter med frugtbare korn- og sukkerroemark. Kornet var dog høstet og kørt i lade. Vi marcherede på slette veje uden bund, som træ og artilleri havde kørt op, så vi vadede i et dybt muld- og støvlag, der senere, da der kom en regnvejsperiode, blev til et dybt lag mudder, så vi havde besvær med at flytte benene, og der var fare for, at støvlerne blev hængende. Som følge deraf blev vejen bredere, for på det oprindelige vejspor var det til sidst umuligt at komme frem. Kun når vi passerede en landsbygade, eller vi skulle passere en bro over en flod eller ved et vadested, hvor træbroen over floden var afbrændt af de vigende russere, måtte vi atter ud i det dybe mudderlag. Det blev dog midlertidig skyllet af støvlerne i vadestedet, hvor vi ofte gik i vand til midt på maven. Vi passerede bøndergårdene lave, stråtede huse og haver med brogede blomsterhaver; de fleste landsbyer var dog kun rygende brandtomter. Ved vejkrydsene stod dog endnu mange steder de himmelstræbende bedekors.

De lange marchture i det tunge føre sled på fysikken, især på fødderne, der blev fulde af blærer. Til sidst blev det næsten uudholdeligt, og jeg blev derfor enig med min sidemand, Jens Hansen, om at strejke. Vi meldte vor kompagnifeltvebel, at vi var nødt til at forsøge at komme til at køre med sanitetsvognen. Han skældte og smeldte, men vi gik ud af geledet og satte os i landevejsgrøften og lod hele 10. armekorps passere forbi os, infanteri, træ og (112) artilleri. Til sidst kom det svære artilleri, og her regnede vi med at få lov til at køre med. Og vi fik virkelig lov til at sætte os op på hver en lavet.

Til min overraskelse blev jeg her tiltalt på dansk af en overgefreiter. Det var Jacob Petersen fra Stevning. Det viste sig, at der var flere sønderjyder ved hans batteri, og inden vi om aftenen begav os til vort kompagni, havde vi et hyggeligt samvær med dem. Der var foruden Jacob Petersen, Peter Jørgensen fra Sønderborg, P. Christiansen fra Lysabildskov og flere andre. Det var et lyspunkt midt i elendigheden. Nå, efterhånden vænnede også fødderne sig til forholdene.

Vi havde passeret Biala og vadet gennem floden Bug og fortsatte nord om det brændende Brest-Litowsk og indhentede de vigende russere i begyndelsen af september. I de følgende dage havde vi nogle mindre træfninger omkring landsbyen Pruchany, hvor Hans Jensen såredes. Den 4. september blev jeg udtaget til min første patrulje, der resulterede i, at vi fangede en russisk forpost, som vi dog måtte lade i stikken, da vi blev overrasket af en større russisk patrulje, så vi skyndsomst måtte flygte tilbage til vore linjer.

Nogle dage senere blev vi trukket tilbage for at blive sendt til Vestfronten. Efter mange lange dagsmarcher nåede vi Bialastock, hvorfra turen gik med jernbane over Østprøjsen, hvor vi blev afluset. Sikken et velvære, da vi stod ud af badet og fik rent undertøj på.

I Frankrig blev vi kastet lige ind i efterårsslaget i Champagne. Franskmanden havde gennembrudt de tyske linjer, som nu var presset tilbage til en nødtørftigt udbygget skytte-

gravslinje. Kampene var stilnet lidt af, og vort første arbejde bestod i at rydde op i skyttegraven. Den første nat bar vi de sårede og døde kammerater bort, og så gjaldt det om at få repareret og forbedret skyttegraven.

Efter nogle dages forløb fortsatte det franske angreb. Der blev lagt en spærreildskæde bagved vore linjer, så vore forsyninger ikke kunne komme ud til os. Den sidste aften, vor køkkenvogn forsøgte at komme ud til os, blev (113) hulvejen, hvor vi lå og ventede på den, lagt under ild, og her blev Jens Hansen og Carl Schumann dødeligt såret.

Maden kunne vi til nød undvære, derimod måtte vi have vand. Og det kunne vi kun få ved viadukten ved Set. Maria-Py. Vi måtte altså vove os igennem spærreilden. Og heldigvis lykkedes det for de fleste at komme velbeholdne tilbage med hver et bundt feltflasker. Vi holdt stillingen i ti døgn, så blev vi afløst, men da havde det også tyndet slemt ud i rækkerne. Lorenz Rasmussen og jeg var de eneste, der var tilbage af holdet fra Aabenraa. Bag jernbanedæmningen ved Sct. Maria-Py så vi efter mange dages savn vort feltkøkken igen og fik udleveret de manglende rationer.

Mens vi opholdt os her, blev vi ufrivilligt vidne til eksekvering af en standretsdom over tre franske kolonisoldater, der havde sneget sig gennem fronten og med deres knive dræbt vagtposten og fire medlemmer af en bataljonstab, inden de blev overmandet.

Vi var for alvor kommet i krig og havde fået vor ilddåb og en forsmag på, hvad vi senere skulle opleve. Foreløbig kom vi dog i en rolig stilling. Chemin des dames-stillingen, hvor der senere stod svære kampe, lå stille her i vinteren 1915-16. Der var stærkstrøm i vor pigtrådsikring, og vi måtte være opmærksom på, hvad vi rørte ved, men ellers oplevede vi nogle måneder med rolig og regelmæssig vagtafløsning.

Midt i november blev jeg sendt til Mauregny, hvor der var blevet oprettet et rekrutdepot og et officerskursus. Sidstnævnte var indrettet i borgmesterens forladte villa i udkanten af landsbyen. Og her havde jeg det held at være hele vinteren, så jeg tilbragte både jul og påske og et tidligt forår i rolige omgivelser bagved fronten. Jeg rejste flere gange til Laon efter forsyninger og var også en gang i Köln for at skaffe vin m. v. til vort Kasino. Men - gode tider varer sjældent så længe, og min rolige tilværelse i Mauregny fik også en ende.

Da jeg 40 år efter, i 1956, var på biltur langs de gamle fronter i Frankrig, passerede jeg også Mauregny. Byen (114) havde dog i mellemtiden været fuldstændig ødelagt og var genopbygget til ukendelighed. Jeg havde derfor ikke stort håb om at finde vort gamle Kasino igen. For at orientere os standsede vi op midt på byens torv og blev straks omringet af en flok drenge, der interesseret betragtede os og især vort »mærkelige« bilnummer Æ 2636. Et sådant bogstav kendte de ikke, så jeg måtte forklare dem, at vi kom fra Danmark, og at det bare var et A og et E, der var sat sammen, og at det blev udtalt på samme måde, som når de skrev ai. Til gengæld bad jeg dem fortælle mig, hvor borgmesteren boede. Jo, han bor i det fine hus der midt på torvet, men han går for resten derhenne, sagde de, og så kaldte de på ham.

Det var en mand i 50-års alderen, og han var villig til at hjælpe mig at finde det, jeg søgte. Der måtte dog en længere forklaring til, hvori indgik en sammenligning mellem Elsass-Lothringen og Sønderjylland, for at han kunne forstå, at vi ikke var tyskere, selvom jeg havde været i hans by i 1916 som tysk soldat. Han kunne dog ikke finde ud af, hvad det var for et hus, jeg søgte, og han forklarede, at han kun havde været 9 år dengang, og byen var jo blevet helt nyopført.

Da vi kørte derfra, fandt vi dog huset ligge uforandret i udkanten af byen, hvor det havde undgået ødelæggelsen. I pinsen 1916 blev vi atter sendt til Rusland, denne gang til Wol-

hynien. Russerne havde forsøgt et gennembrud ved Kisielin syd for Kowel, og vi blev staks sat ind for at standse dem. Det lykkedes også, og det lod til, at russerne foreløbig havde opgivet at trænge længere frem. Vi udbyggede en ny frontlinje og håbede på et par nogenlunde fredelige sommermåneder. Det fik vi virkelig også, men så den 28. juli kom russerne igen med et overraskelsesangreb, og vi måtte vige for russernes pres. De satte sig fast ved floden Stochod, og vi måtte bygge en ny linje tværs gennem engdragene ved Adamowka, delvis ved hjælp af græstørv ovenpå engbunden. Det var ikke nogen sikker fornemmelse at sove under de græstørv.

Den tyske hærledelse har sikkert også forstået, at denne (115) engstilling ikke var særlig god og planlagde derfor et angreb, og det skulle ske ved hjælp af gas. Vor skyttegrav blev i de følgende uger tæt pakket med gasflasker, og den 18. oktober var vinden gunstig til et gasangreb. Kl. 3 morgen lød signalet; vi skulle så følge efter gasskyen og bryde gennem russernes stilling, idet man formodentlig forventede, at alt levende var dræbt af gassen.

Det gik helt anderledes. Russerne havde »lugtet lunt«», for samtidig med, at vi åbnede for gashanerne, tændtes mange tilrettelagte bål foran deres skyttegrav, så gassen drev til vejrs. Og da vi stormede frem, fik vi en varm modtagelse. Vi nåede til ca. 20-30 m foran deres skyttegrav, og der blev vi liggende, for vi kunne hverken komme frem eller tilbage. Nogle forsøgte at kravle tilbage, men de fleste blev liggende der hele dagen. Da det blev mørkt, kom resten tilbage, men mange blev liggende derude i ingenmandsland, deraf fem af min gruppe.

14 dage senere blev vi afløst og sendt til Frankrig igen.

A. A. May. Augustenborg.

Fem uger ved Armentieres

(116) Den 5. maj begyndte afledningsoffensiven ved Armentieres (1918). Regiment 269 var anden linje. Vi stod i en landsby tæt bag fronten. Svært kystartilleri skød og fik svar fra Kimmel. Granaterne sprang som glas og fejede tørnehækkene bort i et sus. Kolonnerne fløj ud af byen til alle sider.

Op ad dagen gik vi ud over ingenmandsland, hvor alt var pløjet op. De fanger, der kom tilbage, rystede på hovedet ad os.

Kompagniet gjorde holdt i en større landsby. Civilbefolkningen var borte; gavtyvene fra kompagniet kom med store kasser rødvin, og så blev der skålet. Næste gang kom der champagne - propperne knaldede, og stemningen steg til det groteske.

»Antreten«, det tog tid, kompagniføreren dinglede og faldt af hesten. Kompagniet tog sig ud som en slange. »Ein Schuft, wer nicht mitkommt!« – Anden del om aftenen: Nedslagne og lyskuglerne kom nærmere, af og til lød der et plask - en eller anden af kompagniet gik i kanalen. Med støj og spektakel nærmede vi os katastrofen.

Der blev gjort holdt; og så lå vi der, nærmest bevidstløse. Køkkenet kom med ærter, kogt på en hel gris. Det blev situationen ikke bedre af. Om morgenen lå vi endnu i »Gruppen-Kolonne«, mens forskræmte høns tog for sig af ærterne. En straffekommando samlede sammen, hvad der var tilbage af flasker. Morgensolen blinkede i de guld- og sølvskinnende etiketter i den store dyng, der var blevet slået i stykker, da vi så champagnen.

En feltvebel med E. K. 1 stod med flasken for munden: (117) »Zum Abgewöhnen, Herrn Hauptmann!« I det samme smed han flasken ned på en høne, så den sank sammen med et vræl. Han greb den, drejede halsen rundt og rev hovedet af. Hønen baskede, blodet sprøjtede, og hr. Hauptmann'en, der ikke kunne »humme« sig for en høne, stod stram og bleg af raseri. – Nu, 50 år efter, står oprinet for mig, som var det i går.

Det var et tavst kompagni, der om aftenen drog ud til afløsning. Fronten bestod af huller langs hegnene. – En granat gik ned to meter til siden og dræbte 4 mand. Det var mørkt; jeg bad en forbipasserende om en tændstik. – En hvid lårbensknogle stak mig op i hovedet, da jeg trak sejldugen til side. – En ung, nybagt løjtnant løb stundesløs frem og tilbage. »Was lauft der Kerl doch«, hed det fra hul til hul. – Han fik ikke den orlov, som han skulle have påbegyndt dagen efter.

En 10-15 mand begravedes i haven til en farm, hvor der var forbindingsplads; blandt disse en englænder, som var blevet hentet ind af en af vore. Hans skrig dag og nat var gået os gennem marv og ben.

Køer og får løb forvildede omkring i otte dage, så hørte brøl og brægen endelig op.

Jeg fik ordre til at melde mig hos kompagniføreren. Han kikkede, og jeg var desorienteret. Som for at slippe for en forklaring fik jeg ordre til at begrave en ko, der må have ligget i vindretning. – Natten var smuk, og skydningen »lå stille«. Koen strittede tyk som en ballon med benene lige i vejret. Fra vindsiden dækkede jeg 5 centimeter jord på, og endnu paf over en ordre, der ville have krævet otte mands arbejde, gav jeg pokker i »Dienst und krig«.

Otte dage efter blev vi afløst. Det kneb med at følge med i tempoet tilbage: Plump, der røg den ene og så den anden 15 kilo tunge ammunitionskasse. Min gruppe fik vagt ved køkkenet og bagagen. Det var en vidunderlig skøn juninat under blomstrende æbletræer. »Bist du der Petersen, der morgen auf Urlaub fährt« spurgte min afløser. »Du bist verrückt«, var svaret.

(118) Om morgenen blev jeg tilsagt på bataljonskontoret. »Den sehen wir nicht wieder!« sagde August Gram, og det kom til at passe. – Der var langt til stationen; fra en armeringsbil ræktes der arme ned, som hev mig op.

I to år havde man nægtet mig »Erholungs-Urlaub«. – I mine papirer stod der: »Er ist politisch unzuverlässig, ein Bruder ist über die Grenze gegangen«.

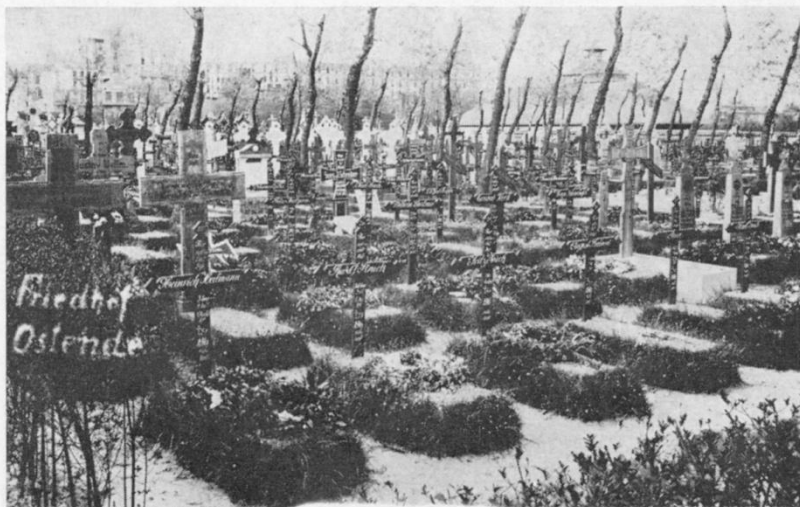
Vidste min kompagnifører, at jeg havde fået orlov, da han lod mig hente ude ved fronten? Godt, at han holdt tæt, ellers kunne det være gået mig som foromtalt officersaspirant.

Den dag i dag ved jeg ikke, hvem jeg kan takke for denne vending at være første mand, der drog af sted efter en orlovsspærre.

Jeg kom ikke mere til fronten; på tilbageturen blev jeg syg og smed mig på perronen i Roubaix. Jeg vågnede først op igen på et lazaret i byen. I mit pas stod der nu: Z. G. v. bis zum 1.12.18. – Da var krigen forbi.

Johannes Petersen, Abild

*Kirken i Boulton
i Frankrig*

Kirkegård i Ostende

Indgang til en hule i Le Hamel i Frankrig

Uddeling af post i en skovlejr ved Ponary

Kammerat fortæl ...

En rolig dag ved Verdun

(119) Res. infanteri reg. nr. 88 var med til den sidste storm på Verdun den 1. august 1916, og jeg var blandt dem, der kom tættest ind på byen. Regimentet havde fået den opgave at gå 800 m frem til forterne »Tavamses« og »Souville« og holde stillingen i fire dage, så skulle vi blive afløst. Stormen lykkedes også, og stillingen blev også uden store tab holdt i fire dage. Men da vi 'efter de fire dage kom tilbage i ro - 30 mand af 200 - var der ingen ny division til at afløse, og vi måtte ud i stillingen igen i fire dage. Da var det forholdsvis roligt, og vi led ikke større tab.

Da vi skulle afløses, kom der besked fra regimentet, at en underofficer og to mand skulle blive 24 timer længere i stillingen for at orientere de nye. Jeg blev en af de to mand. Da vi ved daggry havde fortalt de nye, hvad vi vidste om stillingen, hvor vi mente, franskmændene lå, hvor der var særlig fare for at blive set o.s.v., var vor opgave jo egentlig endt, og vi bad kompagniføreren om lov til at forsvinde. Det måtte vi også godt. Han bad os dog tage en melding med ned til bataljonen, så var hans ordonans jo fri for den tur. Det gjorde vi selvfølgelig gerne, da vi skulle der forbi alligevel. Men da vi kom ind til majoren, var han i dårligt humør. Han skældte os ud, hvad vi egentlig bildte os ind. Ordren lød på 24 timer, omkring og op i stillingen igen. Vi gjorde det, havde det været 2 år senere, tror jeg ikke, vi havde gjort det. Nu var det jo bleven op ad formiddagen og klar luft, og vi skulle over åbent terræn, og franskmændene skød også efter enkelte soldater. Vi kom dog godt op i stillingen igen, der var jo granathuller nok at søge dækning i. I selve skyttegraven var der ingen plads til os, så vi lavede os nogle små huller bagved, hvor vi dog i det mindste var dækkede for geværild. Indtil middag var alt roligt.

Vi lå og svedte, vi kunne jo ikke røre os, og der var ingen (120) skygge. Men så kom der ti franske flyvere, som fløj langs fronten frem og tilbage, ganske lavt, vi kunne tydeligt se flyveren. Da de havde fløjet fronten af et par gange, hører vi ovre fra fortet tre kanoner blive affyret og lidt efter granatnedslagene et par hundrede meter til højre for os. Fem minutter efter det samme igen, men denne gang tættere ved. Det var 15 cm haubitzgranater, så vi kunne høre afskuddene og også granaten inden nedslaget. De kommende timer er vistnok de længste, jeg har oplevet. Franskmanden beskød nu systematisk vor stilling, idet de lagde den et stykke til siden hver gang, og når de ikke skulle længere, så tilbage igen, og stadig kredser de to flyvere deroppe og dirigerer. De timer glemmer jeg aldrig. Ligge der i et lille hul og kunne høre afskuddene og granaterne komme. Denne gang gik de ned 20 m til højre for os, men næste gang ved vi, at det gælder. Så hører vi afskuddene igen og granaterne komme, det er som lyden trykker en helt flad. Men så er de der. Den ene går ned lige ved mit hul og dænger mig til med jord og sten, men ellers skete der ikke noget. Men stadig hænger flyverne deroppe. En times tid senere er de i nærheden igen. Denne gang går der en fuldræffer ned i selve skyttegraven og dræber seks mand. Således forløber nogle timer,

hvor vi hverken kan røre eller væge os. Endelig ved fire-tiden forsvinder flyverne, og skydningen hører op.

Vi får så igen lov hos kompagniføreren til at forsvinde. Men denne gang skal vi ikke ind og hilse på majoren, Vi kom også alle tre godt over det åbne terræn ned i Fiumeslugten, gennem den fuldstændige pulveriserede by Vauze og op på Hardoumont-højen. Nu er vi udenfor det almindelige skudfelt, og vi vender os om og ser tilbage. Et øde månelandskab. Hvor der før var skov og marker, er der ikke et træ eller et græsstrå tilbage. Til en artillerist, som beklagede sig over forholdene, sagde vor korporal: »Her oppe har I ikke noget og beklage jer over, men dernede - og så pegede han ned på byen Vauze - der begynder helvede«. I hærberetningen var der ikke noget nyt fra Verdunfronten, alt var roligt. Men for mig var det en urolig og lang dag.

Peter Clausen,
gdr. - Lundsgårdsmark.

To brødre mødes i Frankrig

(121) Inden den store forårsoffensiv 1918 var vi trukket helt tilbage. Vi skulle have lidt mere øvelse og disciplin, og der var også kommet en del nye til, mest fra regiment, der var opløst, fra Rusland, og nu tildelt os, så vi atter fik en nogenlunde normal styrke, der var jo noget i gære. Vi kom til at ligge i byen Roubaix i en stor skole. Jeg havde fået brev fra min bror, hans regiment lå også der i omegnen. Jeg så på kortet, om det ikke kunne lade sig gøre at besøge ham. Der gik en bus herfra og til en anden by, resten kunne jeg tage til fods, det var vi vant til. Jeg fik så fat i kortet og en køreplan og så deraf, at det kunne lade sig gøre på en dag. Jeg spurgte og fik fri, og næste dag tog jeg afsted, for vi kunne jo snart blive flyttet.

Snart fandt jeg byen, hvor regimentet lå, og nu skulle jeg både spørge og søge, hvor hans kompagni lå. Byen var nu ikke så stor, og jeg tror nok, at civilbefolkningen tildels var borte. Da jeg fandt hans kvarter, var de på øvelse, men de oplyste, at ved den og den tid plejede de at være tilbage. Jeg ventede, og så kom kompagniet marcherende tilbage. Det kan nok være, der blev set og hilst, jeg fik en smule mad ved køkkenet.

Sådan fandt to brødre, fra vort kære hjem i nord, hinanden under fremmede himmelstrøg, iført den forhadte tyske militæruniform, og skulle der kæmpe for et land, der var os imod. Det kan næsten siges omvendt, vi skulle bære våben og kæmpe mod et folk og et land, der var os venlig stemt. Det var pligtens tunge og hårde bud, vi sønderjyder skulle lyde, endda med den højeste pris vi kunne yde, med selve livet som indsats.

Hvad vi to brødre har talt om, husker jeg ikke mere; men det har sikkert været om de kære derhjemme og om vor kære hjemstavn og håbet om, at vi skulle få lov at mødes der igen. Krigen var ikke forbi endnu, og vi vidste, at store slag var at vente, som ville koste mange faldne og sårede.

Den time gik alt for hurtig, jeg skulle nå bussen, og vi måtte tage afsked, afsked med håbet om gensyn i vort kære hjem. Sådan mødtes to brødre fra vor kære hjemstavn under krigen i Frankrig 1914-18.

Min broder blev såret omkring den 26. marts og kom ikke (122) til fronten mere. Jeg blev derude til den 11. november 1918, da våbenhvilen kom, og hørte den dag trompetens fanfare: »Das ganze halt! «

Hans Jensen, Bjerndrup.

Den første jul hjemmefra

Som jeg allerede har fortalt i årbogen 1957, fejrede jeg jul 1916 i Skovli (Shavli). Dette var den første jul hjemmefra, og nu over 50 år efter kan jeg ikke lade være med at mindes denne juleaften.

Vi var næsten alle i alderen fra 18-20 år, og ligesom for mig var det også for de andre kammerater den første jul uden for hjemmet. Da julesalmen blev sunget, sad der en klump i halsen på mange. En kammerat fra Sønderborg brød under sangen »Glade jul« fuldstændig sammen, og når jeg husker rigtigt, var det Jacob Kronika, der fik ham beroliget.

Fra kl. 10-12 skulle jeg på vagt. I den ensomme, kolde vinternat vandrede tankerne nordpå, og i dag skammer jeg mig ikke ved at fortælle det - jeg græd, og det lettede.

Jens Ankersen, Tønder.

Ære være deres minde

*Følgende kammerater, tilhørende vor forening,
er afgået ved døden*

Aabenraa amt

Aabenraa afdeling:

Peter Asmussen	17. 4. 66
Andreas Juhl	4. 2. 67

Bjolderup-Hjordkær afdeling:

August Hinrichsen, Bolderslev	25. 3. 66
Johannes Wolff, Bolderslev	1. 5. 66
Asmus Jessen, Aarslev	11. 6. 66
Anker Jørgensen, Vollerup	19. 11. 66

Bov afdeling:

Theodor Petersen	9. 4. 66
Andreas Hansen	15. 4. 66
Heinrich Harvester	6. 11. 66
Lerens P. Siewertsen	11. 11. 66
Jørgen Lenger	16. 11. 66
Hans Kisbye	

Ensted afdeling:

Fester Staugård, Torp	3.8.66
-----------------------	--------

Felsted afdeling:

Peter Jessen, Felsted	26. 8. 66
Peter Pirlgaard, Tumbøl	12. 9. 66
Johan Lassen, »Højbo«	15. 3. 66

Graasten afdeling:

Hans Clausen, Graasten	10. 4. 66
Johannes Koch, Graasten	10. 11.66
Jørgen C. Mathiesen, Alnor	17. 12.66
Lauritz Larsen, Graasten	26. 1.67
Hans N. Rasmussen, Trappen	16. 1.67
Laurids Petersen, Graasten	31. 1.67

Holbøl afdeling:

Hans Frank, Sønderhav	22. 4. 66
Johan Bahne Festersen, Vilsbæk	16. 6. 66

	Carl Wilhelm Rick, Sønderhav	25. 6. 66
	Christen Wrang, Holbøl	13. 1. 67
	Jacob Petersen, Hønsnap	5. 3. 67
	Heinrich F. Jørgensen, Hønsnap mark	25. 3. 67
Kliplev afdeling:		
	Frits Thomsen	10. 11. 66
	Ernst Brix	24. 12. 66
Kværs afdeling:		
	Hans J. Petersen	18. 8. 66
	Peter Iversen	20. 8. 66
Løjt afdeling:		
	Anders Knudsen	1. 4. 66
	Niels Christiansen	5. 5. 66
	Jes Jørgen Brink	26. 7. 66
	Jens Degn	30. 1. 67
Rise afdeling:		
	Hans M. Erichsen, Lunderup	7. 6. 67
	Simon Lund, Risehjarup	31. 7. 67
Uge afdeling:		
	Mads Ranzau	19. 8. 64
	Hans Skov	5. 6. 66
Varnæs-Bovrup afdeling:		
	Jes Petersen, Bovrup	11. 5. 66
	Jes Duus, Varnæs	2. 8. 66
Haderslev vesteramt		
Agerskov afdeling:		
	Asmus Nørgaard	28. 6. 66
	Peter J. Petersen	7. 10. 66
	Johan P. Lund	23. 12. 66
	Thomas Kjær	5. 1. 67
Branderup afdeling:		
	Jakob Thomsen	10. 8. 66
	Peter Bertelsen	25. 9. 66
Fole afdeling:		
	Chr. Christoffersen	10. 3. 67
Gram afdeling:		
	Anders Lebeck	15. 4. 66
	Frederik Schmidt	26. 5. 66
Sdr. Hygum afdeling:		
	Marinus Lunding	1. 8. 66
	Albert Voss	9. 2. 67
Jels afdeling:		
	Anton Løbner, Vamdrup .	10. 9. 66
	Alfred Muurholm, Jels Troldkær	3. 11. 66
	Martin Nielsen, Jels Troldkær	24. 3. 67

Lintrup afdeling:	Jacob Schultz	15. 12. 66
	Jesper Jespersen	15. 12. 66
	Chr. T. Christiansen	22. 12. 66
Nustrup afdeling:	Carsten Nissen	19. 6. 66
Rødding afdeling:	Martin Ingvardsen	22. 6. 66
Skodborg-Skrave afdeling:	Christian Rossen	15. 5. 66
	Hans Bruun	29. 7. 66
	Martin Schmidt	28. 2. 67
Tirslund afdeling:	Nis Roager	29. 9. 66
Toftlund afdeling:	Carl Johann Iversen	10. 4. 66
	P. A. Bruhn	16. 4. 66
	Mads Fromm	18. 6. 66
	Karl Thomsen	24. 7. 66
	August Bierrum	30. 11. 66
	Jørgen Rossen	12. 10. 66
	Jørgen Jørgensen	12. 2. 67
Øster Lindet afdeling:	Hermann Drejer	10. 4. 66
	Niels Peter Skøtt	9. 1. 67
	Oskar Möbius	4. 2. 67

Haderslev Østeramt

Haderslev afdeling:	Chr. Matthiesen	16. 5. 66
	M. N. Bonde .	20. 5. 66
	Peter Fuglsang	22. 5. 66
	Mads Krab .	5. 6. 66
	Andreas Schmidt	1. 7. 66
	Anton Thygesen	5. 7. 66
	P. Chr. Erichsen	22. 8. 66
	Jens Th. Ebsen	5. 9. 66
	Chr. R. Andresen	24. 9. 66
	Steffen Schmidt	28. 9. 66
	Peter Grau	28. 10. 66
	Wilhelm Damm	28. 10. 66
	J. P. Bojsen	29. 1. 67
	N. C. Kloster	8. 2. 67
	Peter Kruse	23. 3. 67
Hammelev afdeling:	Peter Aarup	1. 4. 66

	Thomas Hjort	11. 5. 66
	Markus Vind	19. 2. 67
Starup afdeling:		
	Nis Schmidt, Haderslev	23. 4. 66
Stepping afdeling:		
	Marius Fredsted, Bjerndrup .	20. 4. 66
	Carl Dinsen, Frørup	26. 4. 66
	Christian Møller, Frørup	21. 6. 66
	Johannes Ivarsen, Stepping	4. 11. 66
	Anton Budde, Bramdrup	24. 3. 67
Tyrstrup-Christiansfeld afdeling:		
	Martin Juhler .	23. 4. 66
	Niels Kappel .	20. 5. 66
	Mads Hansen	22. 6. 66
Vedsted afdeling:		
	Nis Brussen, Ustrup	9. 6. 66
	Lars Larsen, Over Jerstal	15. 9. 66
	Hans Rødebeck, Over Jerstal	18. 9. 66
Vilstrup afdeling:		
	Christian Vilhelm Lind	30. 4. 66
	Ludvig Johs. Marschall	28. 1. 67
Vojens afdeling:		
	Marius Andersen	26. 3. 67
Vonsbæk afdeling:		
	Laux Otzen	6. 11. 66
Øsby afdeling:		
	Jens Peter Jepsen, Aarø	10. 5. 66
	Jørgen Nissen, Aarøsund	2. 6. 66
	Jens Nissen, Sverdrup	10. 3. 67
	Martin Duus, Aarø	26. 3. 67
Sønderborg amt		
Broager afdeling:		
	Chr. Christensen, Egersund	6. 6. 66
	Jens Hansen, Egersund	23. 7. 66
	Chr. Jensen, Broager	28. 9. 66
	Heinrich Bartram, Brunsnæs	30. 8. 66
	Chresten Byllemos, Egersund	13. 10. 66
	Chr. Poulsen, Broager	26. 10. 66
	Georg Hansen, Broager	6. 11. 66
	Johannes Ohrt, Broager	15. 1. 67
	Chr. Asmussen. Broager	17. 2. 67
	Jens Andresen, Nejsgaard	16. 3. 67
Egen afdeling:		
	Jørgen Lampe, Dyndved	14.7. 66
	Peter Thomsen, Nylod	5. 1. 66

	Daniel Junker, Østerholm	5.1. 67
	Nis Fogt, Guderup	6.3. 67
Havnbjerg afdeling:		
	Hans Clausen, Havnbjerg	5. 11. 66
Hørup afdeling:		
	Hans Carlsen	5. 4. 66
	Christian Iversen	19. 9. 66
	Claus Brock	22. 9. 66
	Hans Peter Hansen	5. 10. 66
Kegnæs afdeling:		
	Lorens Nicolaisen, Bjørnodde	5. 4. 66
	Chresten Skovmand, Østerby	23.4. 66
	Chresten Plett, Sønderby	27.4. 66
	Laus Lausen, Trænge	2. 6. 66
	Hans Fogt, Vestermark	24. 7. 66
	Christian Petersen, Sønderby	24.2. 67
Ketting-Augustenburg afdeling:		
	Peter Sander	5. 8. 66
	Hans Hansen	14. 8. 66
	Georg Matthiesen	2. 1. 67
Lysabild afdeling:		
	Jes Jessen, Skovby	7. 6. 66
	Jakob Duus, Lysabild	7. 8. 66
	Peter J. Bladt, Lysabild	25. 12. 66
Nordborg afdeling:		
	Nis Jollmand, Nørrelykke	10. 5. 66
	Nis Jepsen, Pøl	15. 5. 66
	Andr. Hansen, Holm	10. 6. 66
Notmark-Asserballe afdeling:		16. 5. 66
	Hans Hansen, Asserballe	
	Niels Hansen, Hundslev	6. 9. 66
	Ernst Christensen, Asserballe	14. 10. 66
	Hans Thomsen, Helved	13. 11. 66
	Niels Christensen, Fynshav	19. 11. 66
	Christian Clausen, Kettingskov	26. 11. 66
Oksbøl afdeling:		
	Peter Wrang	6. 11. 66
Sottrup afdeling:		
	Hans Christensen, Lundsgaardsmark	6. 5. 66
	Georg Roth, Sottrupskov	21. 5. 66
	Peter Asmussen, V. Sottrup	28. 6. 66
	Thomas Hansen, Sottrupskov	29. 6. 66
	Jørgen Clausen Good, V. Sottrup	20. 7. 66
	Jens Kjer, Ø. Sottrup	1. 9. 66
	Lorens Kryger, V. Sottrup	26. 9. 66
	Jens Christensen, V. Sottrup	19. 10. 66

	Lorens Peter Iversen, V. Sottrup	29. 2. 67
Svenstrup afdeling:	Hans Hansen, Himmark	30.1. 67
Sønderborg afdeling:	Christian, Nissen, Sønderborg	5. 4. 66
	C. Tyrol, Sønderborg	11. 4. 66
	H. P. Nielsen, Sønderborg	12. 4. 66
	Paul Christiansen, Sønderborg	18. 4. 66
	Rasmus Storm Jørgensen, Sønderborg	14. 5. 66
	Peter Hell, Sønderborg	23. 5. 66
	Chresten Iversen, Ulkebøl	27. 5. 66
	Chr. P. Ebsen, Sønderborg	16. 6. 66
	Jørgen Krogh, Sønderborg	1. 7. 66
	Peter G. Christensen, Sundsmark	9. 7. 66
	C. N. Vinterskov, Sønderborg	18. 8. 66
	Hans Hansen, Ulkebøl	6. 9. 66
	Andreas Jørgensen, Dybbøl	25. 9. 66
	Chr. Jørgensen Duus, Sønderborg	3. 10. 66
	Heine Nissen, Sønderborg	26. 12. 66
	Johan Rasmussen, Sønderborg	13. 1. 67
	Iver Sandholt, Sønderborg	17. 2. 67
	Hans Beck, Klinting	13. 3. 67
	Hans Meier, Sønderborg	13. 3. 67
	Carl Matzen, Spang	20. 3. 67
Tandslet afdeling:	Peter Callesen, Tandslet	15. 7. 66
	Fr. Bladt, Tandselle	14. 3. 67
Ullerup afdeling:	Herman Wohlgemut	29. 7. 66
Tønder amt		
Abild afdeling:	Gabriel Friis, Nørre Abild	10. 4. 66
Arrild afdeling:	Johan K. Bejning	22. 5. 66
	Otto Rahder	3. 10. 66
	Beude Dideriksen	4. 2. 67
	Jørgen Jessen	13. 3. 67
Ballum afdeling:	Hans Jensen Krog	22. 7. 66
	Jeppe Lykov	11. 12. 66
Bredebro afdeling:	V. O. Feddersen, Svanstrup	4. 12. 66
	Jørgen Thomsen, Kummerlev	27. 12. 66
	Niels Borg, Bredebro	29. 1. 67

Burkal afdeling:	Peter Bonnicksen	8. 8. 66
	Mathias Sørensen	23. 2. 67
Bylderup afdeling:	Christian Jepsen	16. 5. 66
	Hans Peter Hinrichsen	2. 10. 66
Døstrup afdeling:	Chr. Hybschmann	22. 5. 66
	Niels Markussen	18. 8. 66
	Jens Jensen	1. 11. 66
Emmerlev afdeling:	Andreas Petersen Linnet	20. 4. 66
Hostrup afdeling:	Carl Dumstrei, Rørkær	29. 8. 66
	Bernhardt Christensen, Solderup	2. 12. 66
	Hans Otzen Friedrichsen, Rørkær	12. 2. 67
Løgumkloster afdeling:	Jens Hansen Nielsen	10. 4. 66
	Hans Ferdinand Bekke	14. 8. 66
	Peter Nielsen Christensen	18. 10. 66
	Niels Frederik Schmidt	26. 2. 67
Møgeltønder afdeling:	Jens Chr. Laustsen	21. 4. 66
	Christian Poulsen	30. 4. 66
Roosted afdeling:	Marius Petersen, Korup	16. 3. 67
Skærbæk-Rømø afdeling:	Anders Korsgaard Jessen, Rømø	23. 6. 66
.	Thomas Westergaard, Rømø	17. 12. 66
	Carl Jensen, Rømø	25. 2. 67
Tinglev afdeling:	Emil Caspar	15. 8. 66
	Frederik Sørensen	20. 8. 66
	Anders Nygaard	3. 2. 67
	Hans Iversen	7. 2. 67
Tønder afdeling:	Paul Thygesen	13. 8. 66
	Chresten Bertelsen	26. 12. 66
Østerhøjst afdeling:	Lorenz Hansen, Alslev	1. 6. 66
	Hans A. Hansen	17. 1. 67

Udenfor landsdelen

Fredericia afdeling:	Christian Hansen	13. 8. 66
	Johan Nielsen	22. 10. 66

Fyn afdeling:	A. A. P. Lassen	18. 3. 67
København afdeling:	P. Chr. Hansen	2. 8. 66
Aarhus afdeling:	Jacob Hermann	21. 8. 66
Flensborg afdeling:	Heinrich Hansen	10. 66
	Friedrich Evers	1. 67
	Hans Winter	1. 67
	Thomas Suhr	3. 67

